

Manana Angie
Motsekga, Holobye
wa Dyondzo ya
Masungulo

Nkulukumba Enver
Surty, Xandla xa
Holobye wa Dyondzo
ya Masungulo

Tibuku leti to tirthela ti endleriwe vana va Afrika-Dzonga ehansi ka vurhangeri bya Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Manana Angie Motsekga na Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Nkulukumba Enver Surty.

Tibuku to tirthela ta Rainbow ti vumba xiye ngenge xin'wana xa nt lava wa mgingiriko ya Ndawulo ya Dyondzo ya Masungulo leyi kongomisiweke eka ku antswisa matirhelo ya vadyondzi va Vaafrida-Dzonga eka tigiredi ta ntsevu to sungula. Tanihi xin'wana xa swilo leswi nga swirhangana eka nkunguhato wa matirhelo ya mfumo. phurojeke leyi yi humelerile hi ku seketeriwa hi timali hi Nkwama wa Timali ta Tiko. Leswi swi endlle leswaku Ndawulo yi swi kota ku endla leswaku tibuku leti to tirthela. ti kumeka hi tindzimi hinkwato ta ximfumo handle ko hakeleriwa.

Hi tshemba leswaku tibuku leti ti ta pfuna vadyondzisi eka mgingiriko ya vona yo dyondzisa ya masiku hinkwato no tiyisisa leswaku vadyondzi va vona va kota ku heta kharikhulamu. Hi tiyisise leswaku hi letela mudyondzisi eka nggingiriko wun'wana na wun'wana hi ku katsa mifungho leyi kombisaka leswi mudyondzi a faneleke ku endla swona.

Hi ni ntshembo wa leswaku vana va ta tiphina no tsakela ku tirtha mgingiriko leyi nga ebukwini loko va ri karhi va ya emahlweni no dyondza. na leswaku wena, mudyondzisi, u ta tsaka swin'we na vona.

Hi mi navelela ku humelela. wena na vadyondzi va wena eku tirthiseni tibuku leti to tirthela.

ISBN 978-1-4315-0080-2

9 781431 500802

XITSONGA HOME LANGUAGE
GRADE 3 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0080-2

THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.

Ku dyondza hi Vumbiwa ra Riphabiliki ra Afrika-Dzonga (1996)

Vumbiwa ra Afrika-Dzonga (1996) ri na milawu ya le henhla ya tiko. Milawu leyi yi le henhla ku tlula na puresidente, yi le henhla ku tlula tihuvo na ku tlula mfumo. Yi hlamusela ndlela leyi vanhu va tiko va faneleke ku khomana hiyona, timfanelo na vutihlamuleri bya vona eka vanhu van'wana. Vumbiwa ra Tiko ri kona leswaku ri kota ku sirhelela hinkwerhu ka hina sweswi na vana va hina eka minkarhi leyi taka.

Lemuka
matimu ya
hina.

Hi nga vuyeleli
swihoxo swa nkarhi
lowu nga hundza.

Vumbiwa ra hina ri hi pfuna ku
anakanya no aka vumundzuku byo
antswa bya vanhu hinkwavo.

Hina, vanhu va Afrika-Dzonga,

Hi lemuka ku kala vululami ka nkarhi lowu hundzeke evuton'wini bya hina;

Hi xixima lava va xanisekeke hikwalaho ko hisekela vululami na ntshunxeko etikweni rerhu;

Hi hlonipha lava va tirheku aka no hluvukisa tiko ra hina; naswona

Hi tshemba leswaku Afrika-Dzonga i ra hinkwavo lava tshamaka eka rona, hi hlanganile hi ku hambana-hambana ka hina.

Kutani, hi ku tirthisa vayimeri va hina lava hi tihlawuleleke vona hi ntshunxekile, hi amukela Vumbiwa leri tanihi nawu lowu kulukumba wa Riphabliki ku endlela—

Ku lulamisa ku hambanisiwa ka nkarhi lowu hundzeke no vumba rixaka leri simekiweke ehenhla ka masungulo ya swipimelo swa xidemokhirasi, vululami exikarhi ka vanhu na timfanelo ta ximunhu ta masungulo;

Ku simeka masungulo ya rixaka ra xidemokhirasi leri vekaza swilo erivaleni laha eka rona mfumo wu simekiweke ehenhla ka ku navela ka vanhu naswona vaakatiko hinkwavo va sirhelerile hi ku ringana hi nawu;

Ku antswisa xiymo xa vutomi bya vaaka-tiko hinkwavo no humesela erivaleni vuswikoti bya munhu un'wana na un'wana na;

Ku aka Afrika-Dzonga leri vumbanke ra xidemokhirasi leri ri kotaka ku teka vutshamo bya rona lebyi faneleke tanihi tiko leri tiyimeleke endyangwini wa tinxaka.

Lava timfanelo ta wena tanihi
Muafrika-Dzonga u tlhela u va
na vutihlamuleri byo sirhelela
timfanelo ta vanhu van'wana.

Tiva Nawumbisi wa
timfanelo ta wena
& Nawumbisi wa
Vutihlamuleri.

Xikwembu a xi sirhelele vanhu va hina.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Mudzimu fhatutshedza Afurika. Hosi katekisa Afrika.

Tibuku to tirthela ti kumeka hi
ntlhndlamanlo lowu:

- Ririmiro Engetela ro Sungula Tigiredi ta 1 – 3 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)
- Ririmiro Engetela ro Sungula Tigiredi ta 4 – 6 (Hi Xinghezi)
- Ririmiro le kaya Tigiredi ta 1 – 6 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)
- Matematiki Tigiredi ta 1 – 3 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)
- Matematiki Tigiredi ta 4 – 9 (Hi Xinghezi na Xibunu)
- Ntivo swa vutomi Tigiredi ta 1 – 3 (Hi tindzimi hinkwato ta ximfumo)

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA – Giredi ya 3 Buku ya 2

ISBN 978-1-4315-0080-2

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Vito:

Tlilasi:

Giredi
ya 3

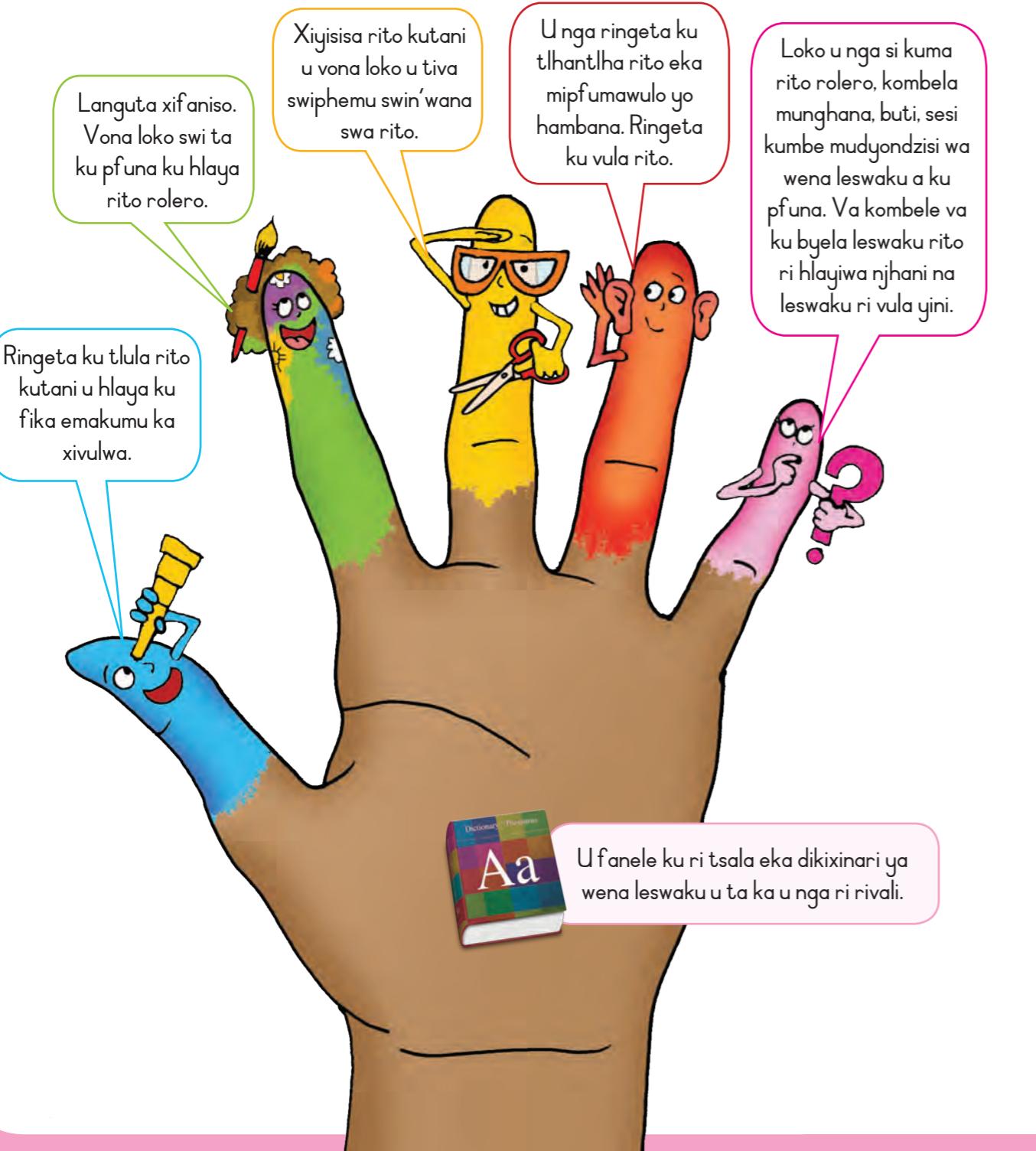
XITSONGA RIRIMI
RA LE KAYA

Buku ya 2
Tikotara ta
3 & 4

Tintiho ta wena a ti ku pfune ku hlaya

Nkarhi wun'wana loko u hlaya, u ta hlangana na marito lama u nga mativiki. Loko swi humelela, u fanele ku tirhisa tintiho ta wena. Rintiho rin'wana na rin'wana ri nga kota ku ku pfuna ku hlaya rito no ku pfuna ku twisia leswi ri vulaka swona.

Mipfumawulo ya maletere manharhu

gqh

xigqhoko

hlw

maha^hlw

khw

xikhwama

mbh

mbhaha

mbh

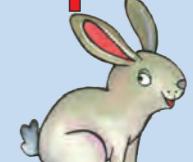
xambhulela

mby

mbyana

mpf

mpfundla

ndl

ndlopfu

ndy

ndyelo

ndz

ndzilo

ngh

nghala

ngw

yingwe

nhl

nhlampfi

njh

njhini

tlh

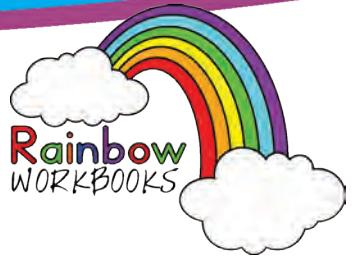
tlhari

tsh

tshanga

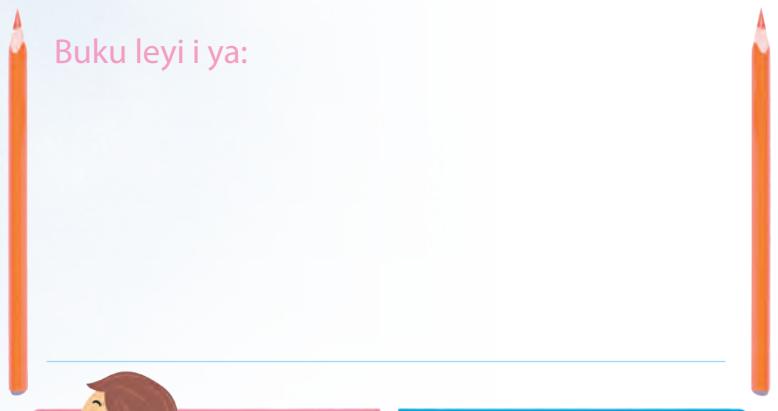
Giredi 3 ya

R i r i m i
r a i e k a y a

Buku leyi i ya:

Buku ya

2

XITSONGA

SWILETELO SWA VADYONDZISI

Tirhisa buku yo tirlhela kun'we na switirhisiwa swin'wana swa wena loko u ri karhi u ya emahlweni u hlukvika tinongoti ta masungulo ta switshuriwa leswi kandziyisi-weke eka vadyondzi:

- **Ku khoma buku:** Ndlela leyi faneleke yo khoma no phendla buku.
- **Nongoti ya buku:** Pheji ra le mahlweni, vito na nongonoko wa leswi nga endzeni.
- **Matlheloo:** Ku hlaya ku suka emahlweni ku ya endzhaku, ku suka eximatsini ku ya exineneni na ku suka ehenhla ku ya ehansi.

SWITSUNDUXO SWA MADYONDZISELE

Ku yingisela na ku vulavula

Hlaya Xitatomende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (Xitsonga Ririmia ra le Kaya), p. 10. Vadyondzi va fanele ku dyondzisiwa switoru, swinsin'wana swo koma, switlhokovetselo na tinsimu vhiki rin'wana na rin'wana.

Ku bula hi swifaniso

1. Letela vadyondzi eka:
  - ku boxa no bula hi minchumu leyi nga eswifanisweni (sayizi, xivumbeko, muhlovo na ntalo).
  - ku hlamusela swifaniso hi ku vutisa swivutiso: mani, yini, kwihhi, rini, hikwalaho ka yini, ku humelele yini eku sunguleni, ku humelele yini endzhaku?
  - ku tumbuluxa xitori xa tiliasi (vulehi byi ta lawuriwa hi swiyimo swa vuswikoti bya vadyondzi).
2. Pfumelela mudyondzi un'wana na un'wana ku hlamusela munghana wa yena xitori xa tiliasi.
3. Tirhisa matsalele ya xitori xa tiliasi (XIPHOKHAMA Ririmia ra le Kaya, p.12, ku tsala kun'we). Kombisa vadyondzi matirhisele ya maletere lamakulu, ku hambanisa marito na mahikahatelo.
4. Pfumelela vadyondzi ku hlaya na wena loko u hlaya xitori xa tiliasi.
5. Kombela vadyondzi ku nkhwatihata kumbe ku ba xirhendzevutana eka mipfumawulo kumbe swivumbeko swa ririmia swa vhiki eka xitori xa tiliasi.

Ku hlaya

Hlaya Xitatomende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (Xitsonga Ririmia ra le Kaya), p. 12 – 18, mayelana na tindlelankulu ta ntlhanu to dyondzisa ku hlaya.

Ku tsala

Hlaya Xitatomende xa Pholisi ya Kharikhulamu na Makambelelo (Xitsonga Ririmia ra le Kaya), p. 18 – 19, mayelana na ntivontsalo na ku tsala. Loko kotara yi fika emakumu, vadyondzi va cinca ku suka xikiripiti lexi nga pirintiwa ku ya eka xikiripiti xo hlanganisiwa kumbe tsalelo ro nthwenthwesa.

Tidyondzo ta ntivontsalo ti fanele ku kongoma eka ku titoloveta ku tsala maletere lamatsongo na maletere lamakulu na ku hlanganisa loku lavekaka eka ntivontsalo lowuntshwa. Vadyondzi va fanele va kota ku kopunula xitshuriwa lexi pirintiweke (xik, xitshuriwa xo huma ebukwini) eka xikiripiti lexi nga hlanganisiwa kumbe tsalelo ro nthwenthwesa.

Tsundzuka leswi landzelaka:

- Leswi vadyondzi va tsakelaka ku swi dyondza swa hambana. Swi na nkoka leswaku vadyondzi va rhanga hi ku nyanyuriwa hi ku vona swo karhi, ku twa na ku fambafambisiwa leswaku va kota ku dyondza hi ndlela leyi nyawulaka no pfuna.

- Vadyondzi va fanele ku vona leswi va swi dyondzaka, hikokwalaho va fanele va titoloveta migingiriko va nga si yi hetisa hi ku yi tsala, xik:

Ku vumba: Nyika vadyondzi nkarhi wo vumba marito hi ku tirhisa makhadi ya maletere.

Ntwisiso: Vadyondzi va fanele ku hetisa tinhlamulo hi ku vula hi nomo emintlaweni ya vona va nga si hetisa hi ku ti tsala. Murhangeri wa ntlawa u vutisa swivutiso loko swirho swa ntlawa swi lava tinhlamulo no hlamlula swivutiso.

Ku hlawula marito yo hetisa swivulwa: Nyika mintlawwa swiphephana swa nxaxamelo wa maletere yo ka ya nga helelangi na makhadi ya marito. Vadyondzi va hetisa swivulwa hi ku veka makhadi ya marito hi ndlela leyi faneleke.

Ku yelanisa marito na swifaniso: Kurisa pheji ri va A3. Emintlaweni ya vona, vadyondzi va veka swifungho eka tinhlamulo leti nga tona.

Ku yelanisa swiyenge swimbirhi swa xivulwa: Emintlaweni ya vona, vadyondzi va yelanisa swiyenge swa swivulwa.

Ku tsala atikili ya phephahungu ra vona: Tsarisa vadyondzi atikili ya tiliasi kutani yi landzela hi atikili ya ntlawa va nga si tsala tiatikili ta vona.

Tidikixinari: Tirhisa dikixinari siku rin'wana na rin'wana. Vuswikoti bya vadyondzi byi lawula swiyimo swa ku tika ka migingiriko. Swi nga fanelia ku nyika mapheji lama faneleke ku langutiwa.

Lemuka: Hi nkarhi wa migingiriko ya mintlawa, nyika murhangeri wa ntlawa tinhlamulo to n'wi pfuna ku letela swirho swa ntlawa hi ndlela leyi faneleke.

Nkongomelo wa 5: Endzhaku ka tiholideyi

65 Ku vuya exikolweni endzhaku ka tiholideyi 2

Ku hlaya xitshuriwa xa ndzungulo hi ku tlhelela exikolweni hi kotara ya vunharhu.
 Ku hlaya eka bodo ya switiviso.
 Ku tatisa vuxokoxoko byo huma eka xitshuriwa ku ya eka xikombankarhi.
 Ku hlawula marito ma nghenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.
 (ndz, e, i, o, pf).

66 Leswi hi swi endlaka loko xikolo xi humile 4

Ku bula hi mintlangu na swihungasi.
 Ku hetisa xikombankarhi.
 Ku tsala swivulwa hi mingiriko ya swa mintlangu.
 Ku tsala eka dayari hi ku tlhelela exikolweni endzhaku ka tiholideyi.
 Ku hlaya chati no hlamula swivutiso swo huma eka chati.
 Ku endla phositara yo navetisa mintlangu kumbe swihungasi.

67 Xihundla xa Nomsa 6

Ku hlaya xitshuriwa xa ndzungulo.
 Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we mayelana na xitshuriwa.
 Marito-fularha.
 Ku tsundzuka ndzandzelelano wa swiendleko swa xitori hi ku nambara swivulwa.

68 Mitwiwombili 8

Ku bula hi ximunuhuatwankulu.
 Ku encenyeta xitori.
 Ku tsala eka dayari nkatsakanyo wa xitori.
 Ku hlaya xitlhkovetselo xa vunghana.
 Ku endlela munghana khadi no tsala xitlhkovetselo xo koma eka khadi.
 Ku hlawula marito ma nghenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo (-ini, -ula, ntl, ma-, t).
 Ku tsala swivulwa hi marito lama nyikiweke.

69 Xikolo emahungwini 10

Ku hlaya xitshuriwa xo huma eka phephahungu.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
 Ku tlhantha marito ku kombisiwa mapeletwana ya wona.

Ku tsala marito ku ya hi nonganoko wa maletere.

70 Phephahungu ra mina 12

Ku bula hi mahungu yo huma ekaya, exikolweni na hi vanghana.
 Ku tsala mianakanyo eka mepe wa miehleketo.
 Ku boxa rixaka ra xivulwa (nhlamuselo, xivutiso, xileriso, xihlamalo).
 Ku tsala swivulwa nakambe ku kombisa nhlamuselo ya mafana-peletwa.
 Ku tsalela phephahungu xitori ku tirhisiwa mepe wa miehleketo.

71 Ku tlanga hi vukheta 14

Ku hlaya xitshuriwa xa n'wanguano.
 Ku tsala mahetelelo ya n'wanguano.
 Ku tatisa swimbyarumbyaru swa mbulavulo.
 Ku yelaniso minkomiso.
 Ku hlawula marito ma nghenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.

72 Xana va te yini? 16

Ku vulavula hi mahetelelo ya xitori.
 Ku encenyeta xitori xo hlawuleka.
 Ku tsala swivulwa ku tirhisiwa marito ya munhu.
 Ku hlanganisa mipfumawulo ku vumba marito.

73 Papila ro ya eka munghana 18

Ku hlaya papila.
 Ku hlamula swivutiso mayelana na papila.
 Ku boxa marito lama faneleke.
 Ku boxa vamavizweni.

74 Mandla i nghwazi 20

Ku tsala khadi ro hoyozela.
 Ku hikahata swivulwa hi mfanelo.
 Ku boxa masivinene lama faneleke.
 Xiphazamiso xa mintlangu yo hambana.

75 Siku ra layiburari 22

Ku hlaya xitshuriwa mayelana na layiburari.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
 Ku hlawula marito ma nghenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.
 Ku hlanganisa swivulwana ku vumba swivulwa.

Kotara ya 3: Mavhiki ya 1 - 4

76 Ku hlaya tibuku 24

Ku hlamula swivutiso hi buku leyi va yi hlayeke.
 Ku boxa vito na mutsari wa buku yin'wana na yin'wana.
 Ku bvumba leswi buku yi vulavulaka hi swona.
 Ku nambara tibuku hi nonganoko lowu ti tsakeriwaka hi wona.

77 Rendzo ra hina ro ya esorokisini 26

Ku hlaya xitshuriwa xo vulavula hi sorokisi.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
 Ku tirhisa maendli ku hetisa swivulwa.
 Ku boxa maengeteri.

78 Leswi humeleleke Dan 28

Ku encenyeta xitori xa Dan esorokisini.
 Ku tsala eka dayari a endla wonge hi yena Dan.
 Ku boxa maendli eka leswi tsariweke eka dayari.
 Ku boxa leswi maengeteri ya hi byelaka swona.
 Ku boxa riendl ieri hlamuseriwaka hi riengerteri.
 Ku hlawula marito lama faneleke.

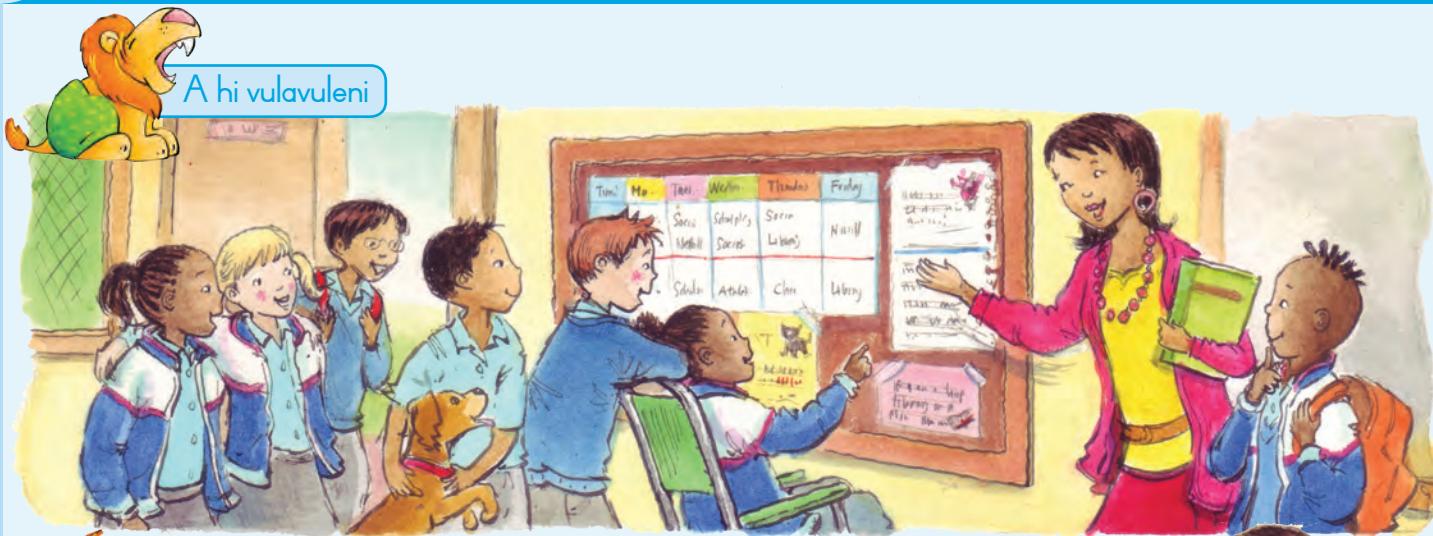
79 Mayelana na mipfumawulo 30

Ku yelanisa marito na mipfumawulo.

80 Ku tsala xitori xa wena 31

Ku vulavula hi kungu ra xitori.
 Ku tsala mianakanyo ya xitori eka nkunguhato wa xitori.
 Ku tsala xitori eka buku ya xitsemiwa.

Xewani vana.

Ha mi amukela endzhaku ka tiholideyi. Sweswi hi le ka **kotara ya vunharhu**. Ndzi tshemba leswaku mi ta tirha swinene. Ka ha titimela swinene. Loko ku ri na loyi a nga na **jesi** kumbe bajji leritsongo, u komberiwa ku ri tisa exikolweni leswaku hi ta kota ku nyika vana lava pfumalaka swiambalo swo kufumela.

Loko u xiya eka bodo ya switiviso, u ta lemuka leswaku hi na migingiriko yo tala swinene eka kotara leyi. Ndza tshemba leswaku hinkwenu mi ta nghenelela eka yona.

Nkarhi	Musumbhunuku	Ravumbirhi	Ravunharhu	Ravumune	Ravuntlhanu
1–2 ninhlikanhi	Netibolo Tilabu yo rhunga	Bolo ya milenge Netibolo	Ntlangu wa xikolo Bolo ya milenge	Bolo ya milenge Layiburari	Netibolo
2–3 nindzhenga	Ku tsutsuma	Ntlangu wa xikolo	Ku tsutsuma	khwayere	Layiburari

KU KUMEKE
*Manghilazi ya nhwanyana.
Vutisa ehofisi ya matsalana.*

**XIMANGA LEXI
LAHLEKEKE**
*Loko u kuma ximanga
xa ntima na milenge yo
basa, u komberiwa ku
vonana na Lucy
wa Giredi ya 3.*

*Loko u tsakela ku pfuna
elayiburari hi nkarhi wo tlanga,
hlamusela Manana Nkuna.*

*Rendzo ra Giredi ya 3
ro ya esorokisini*

Muggivela wa
30 Mawuwani
*Tilasi ya Giredi ya 3 yi
ta xavisa makhekhe na
malekere hi nkarhi wa
bureki hi Ravuntlhanu
ra 21 Mawuwani.*

Siku:

A hi tsalen'i

Languta bodo ya switiviso kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

I yini lexi a xi lahlekile?

Makhekhe na malekere swi ta xavisiwa rini?

I yini lexi nga kumeka?

I mani loyi a lawulaka layiburari?

A hi tsalen'i

Languta xikombankarhi xa xikolo eka bodo ya switiviso kutani u tata masiku na minkarhi ya xiendleko xin'wana na xin'wana.

Tatisa vito ra nghingiriko	Masiku	Nkarhi
 _____	_____	_____
 _____	_____	_____
 _____	_____	_____
 _____	_____	_____
 _____	_____	_____

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tsala marito eswivandleni leswi faneleke u tlhela u tsala swivilwa swimbirhi ebukwini ya switoloveto.

Marito ya ntoloveloo

ndzilo   hisa   pfempfa   hlota   heta
 cela   pfimba   ndzingo   xisa   lota

ndzi	jesi	tisa	kota	pfumala

cela
hisa
lota
ndzilo
pfumala

A hi endleni

Vulavula na munghana wa wena hi swipotso, mintlangu kumbe swihungasi leswi u swi tsakelaka.

A hi tsaleni

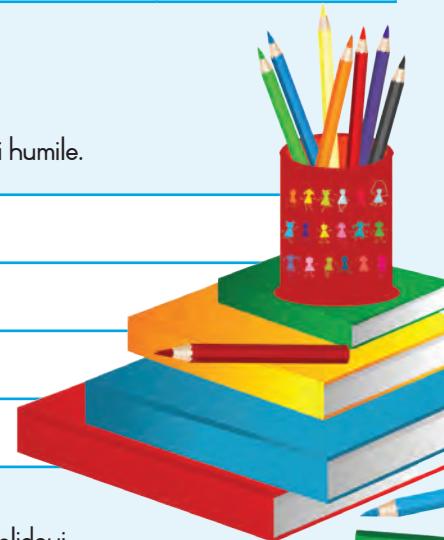
Tsala leswi u swi endlaka siku rin'wana na rin'wana loko xikolo xi humile.

Pulanara ya mina	Nkarhi	Musumbhunuku	Ravumbirhi	Ravunharhu	Ravumune	Ravuntjhunu
1–2 ninhlikanhi						
2–3 nindzhenga						

A hi tsaleni

Tsala swilo swinharhu leswi u swi endlaka ekaya loko xikolo xi humile.

Sweswi tsala eka dayari leswi u titwiseke xiswona loko u tlhelela exikolweni endzhaku ka tiholideyi.

Eka Dayari

Siku _____

A hi tsalen'i

Languta chati
kutani u hlamula
swivutiso leswi
landzelaka.

Nghingiriko lowu endliwaka swinene loko xikolo xi
humile hi wihi?

Nghingiriko lowu vana va nga wu rhandziki hi wihi?

Ntlangu wa le xitejini wu rhandza hi vana vangani?

Migingiriko ya loko xikolo xi humile leyi u yi
rhandzaka swinene hi yihi?

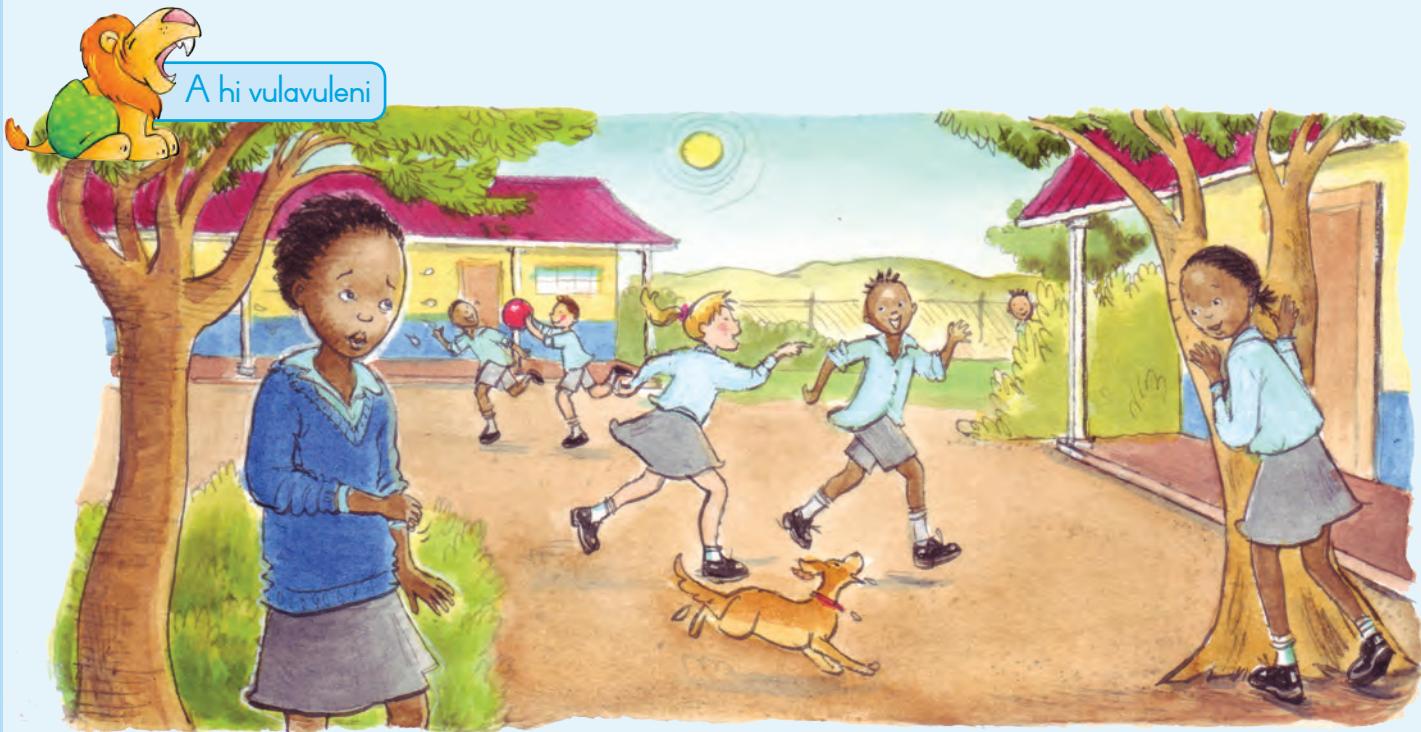
A hi hungaseni

Endla xitiviso
xo navetisa
swipotso kumbe
swihungasi
swa wena.

Phositara ya
wena yi fanele
ku kucetela
vanhu ku
tlanga xipotso
xa wena kumbe
ku endla
xihungasi
xa wena.

Xihundla xa Nomsa

Hambileswi nimpundzu ku nga hola, ninhlikanhi ka hisa. Hi nkarhi wo tlanga vana va tsakela ku tsutsuma **edyambyini**. Hinkwavo va **hluvula** majesi lama va ya ambaleke ehenhla ka tihembe ta vona.

Nomsa u twa ku hisa kambe a nga hluvuli jesi ra yena. Ri tumbetile xihundla xa yena. Nomsa u hisile hembe ya yena loko a yi ayina. A nga ri hluvuli hikuva u fihla mbhovo hi **jesi**. Manana wa Nomsa u ta xavela Nomsa hembe leyintshwa n'hweti leyi taka hikuva sweswi a nga na mali.

Nomsa hi yena loyi a rhangelaka etlilasini hi ku hlaya na tinhlayo. Mudyondzisi u tala ku kombisa ntirho wa Nomsa eka tlilasi. "Ina, swi kahle!" ku huwelela vana. Hi nkarhi wo tlanga Nomsa na vanghana va yena, Pam na Busi va tlanga **ntlangu** lowu va wu tsakelaka swinene, ku nga ntlangu wa xitumbelemani.

Loko va tlhelela etlilasini hinkwavo va twa ku hisa hikwalaho ko tsutsuma. Hinkwavo va hluvula **majesi** handle ka Nomsa.

Busi u vona leswaku Nomsa a nga tsakangi na leswaku u twa ku hisa.

Wa n'wi hlevela: "Ndza swi tiva leswaku hikwalaho ka yini u nga hlululi jesi ra wena. Kambe u nga vileli, ndzi ta ku nyika yin'wana ya tihembe ta mina."

Nomsa u tsakile swinene hikuva a nge tlheli a ambala jesi eka n'hweti leyi taka. A nge tlheli a tshwa kumbe a tsana emoyeni nakambe.

A hi tsalen'i

Endzhaku ko hlaya xitori, bana xirhendzevutana eka letere ra nhlamulo leyi faneleke.

Xana Nomsa a tlanga na mani?

A Busi na Pam

B Bongi na Aki

C Busi

D Bongi

Xana xitori xi humelele hi nguva yihi?

A Ximumu

B Xixika

C Xixikana

D Ximun'wana

Hlawula rito rin'we leri hlamuselaka Busi.

A Mihupani

B Tintswalo

C Tlharihile

D Tsanile

Xiya tindzimana tinharhu to sungula. Nyika maritofularha ya marito lamambirhi.

hluvula

nyika

Swivulwa leswi landzelaka swi hi hlamusela hi xitori xa Nomsa. Nambara swivulwa ebokisini ku suka eka 1 ku fika eka 4 ku kombisa ndzandzelelano wa swiendleko.

	Busi u tshembisile ku nyika Nomsa hembe.
	Nomsa u tsanile hikuva ku na mbhovo ehembeni ya yena.
	U fanele ku yimela manana wa yena a kuma mali leswaku a ta n'wi xavela hembe leyintshwa.
	U hisile hembe ya yena loko a yi ayina.

A hi vulavuleni

Vulavula hi leswi Nomsa a titwiseke xiswona. Xana u ehleketa leswaku Busi a ri munghana wa kahle? Hikwalaho ka yini? Encenyeta xitori.

A hi tsaleni

Titeke u ri Nomsa. Tsala eka dayari hi leswi humeleleke namuntlha. Vula leswaku u titwe njhani.

Eka Dayari

Siku

A hi hlayeni

Hlaya xitlhokovetselo xa vanghana. Xi hlayeleni ehenhla na ntlawa wa wena.

Ndzi vulavula na munghana wa mina

Ndzi famba na munghana wa mina

Hi funengela swin'we xambhulela empfuleni.

Ndzi tsutsuma na munghana wa mina

Ndzi tiphina na munghana wa mina

Hi dyondza no hlamuselana swin'we.

Siku:

A hi hungaseni

Endlela munghana wa wena khadi.
U nga tsala xitlhokovetselo eka khadi rin'we.

Marito ya
ntolovelolo

hluvula
jesi
tintswalo
tshwa

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlanhu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

ntlunya

tsavula

ehosini

hlawula

endlwini

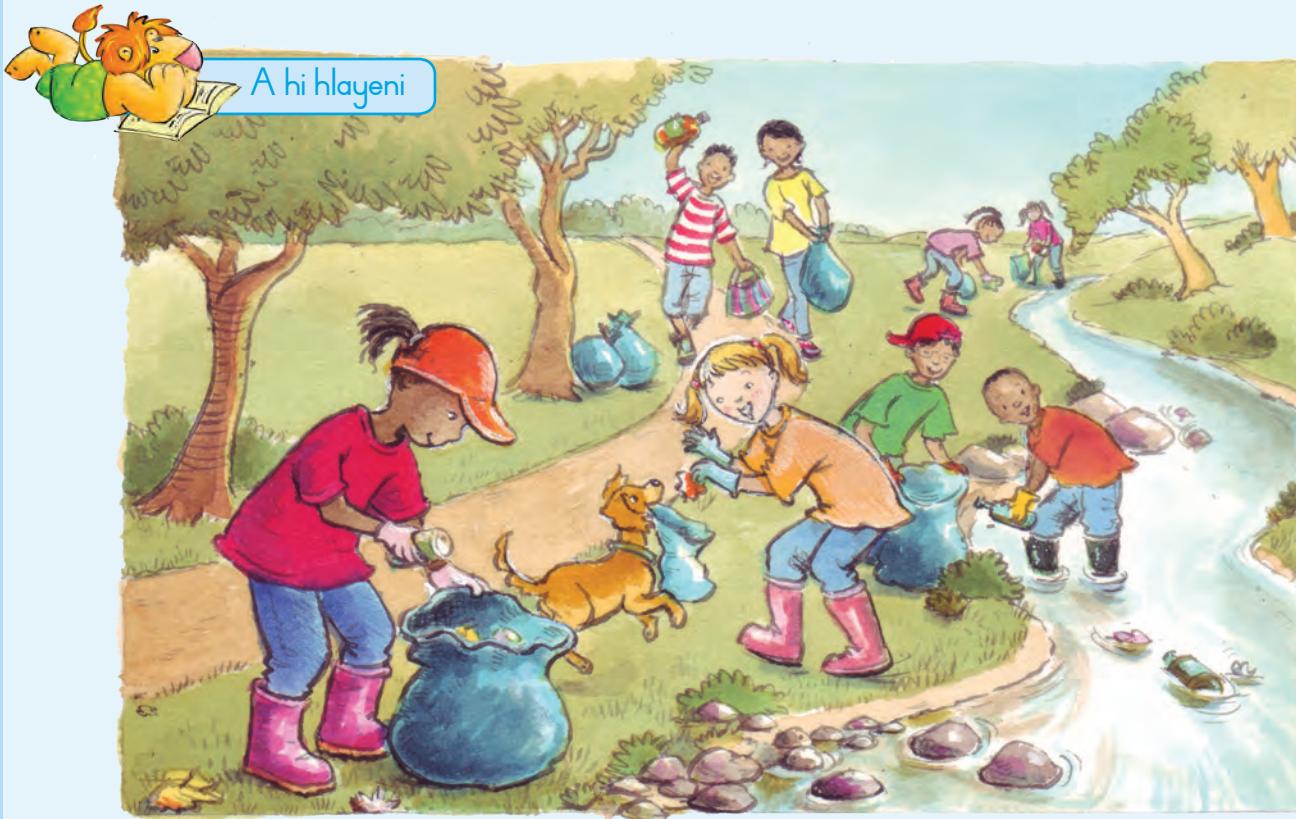
mafurha

mabazi

edyambyini	hluvula	ntlangu	majesi

Xikolo emahungwini

Mahungu ya vana

Xikolo xa Phurayimari ya Lesedi xi wina sagwati ra ku basisa nakambe!

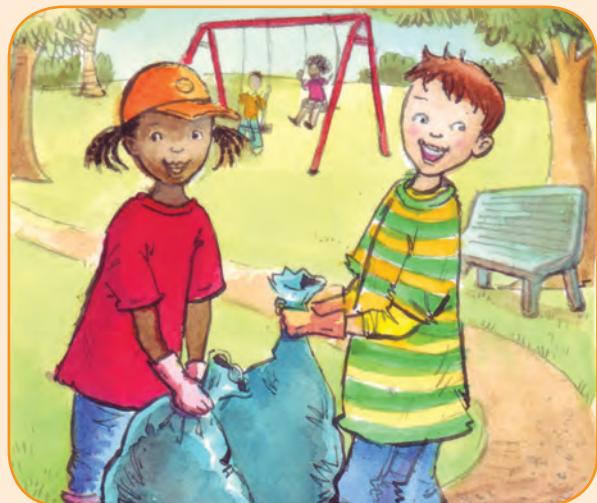
Hi Jenny Smith

12 Mhawuri 2015

Leri i lembe ra vumbirhi xikolo xa Lesedi xi kumeka xi basisile phaka.

Hi Mugqivela lowu nga hundza, 60 wa vana va xikolo xa Phurayimari ya Lesedi va basisile phaka ya le kusuhi na xikolo. Vana va rholerile thyaka kutani va ri chela endzeni ka minkwama yo hambana leswaku xikolo xi ta swi kota ku xavisa swilo leswi nga tirhisiwaka nakambe. Xikolo xi ta tirhisa mali ku xava tibuku ta layiburari.

Nhloko ya xikolo, Manana Nkuna, u hlamusela leswaku vana va dyondzile swo tala eka ku basisa phaka. Xosungula, va dyondzile ku hlayisa mbangu wa vona. Xa vumbirhi,

sweswi va swi tiva leswaku i phepha kumbe khadibodo yihi leyi nga tlhelaka yi tirhisiwa.

Bongi Shabalala, mudyondzi wa giredi ya 3, u te: "Hi dyondzile swo tala naswona hi tiphinile swinene!" Dan Smit, loyi a nga mudyondzi wa mufana wa giredi ya 3 u te: "Wu vile ntirho wo tika swinene kambe a ri ri siku lerinene!"

Meyara u ta nyika xikolo sagwati hikwalaho ka ku basisa ka vona.

Siku:

A hi tsalen'i

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Hi xihi xikolo lexi a xi ri emahungwini?

Xana vito ra phephahungu hi rihi?

Xana xitori xi vile kona eka
phephahungu hi siku rihi?

Xana nhloko ya xikolo i mani?

Xana nhloko ya xikolo u vona ku basisa yi ri mhaka ya kahle? Hlamusela leswaku
hikwalaho ka yini.

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito
ya ntihantu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

lembe	vana	loyi	mbangu	siku
leva	lava	fomo	hungu	vile
lela	hava	gomo	ntanghu	tile

Marito ya
ntoloveloo

hungu
golo
lembe
siku

A hi tsalen'i

Tlhantlhha marito u kombisa
mapeletwana ya wona.

Ma/hu/ngu

mbangu
nhloko
giredi
phaka

Sweswi tsala marito ku ya hi nonganoko wa maletere.

1	
2	
3	
4	
5	

TEACHER: Sign

Date

Phephahungu ra mina

A hi endleni

Bula hi mahungu
ya wena yo huma
ekaya, exikolweni
na le ka vanghana
va wena. Tsala
mavonelo ya wena
eka mepe lowu wa
miehleketo.

Mahungu yo huma ekaya

Mahungu ya xikolo

Mahungu hi vanghana
va mina

Mahungu ya
mina

Mahungu hi mintlangu na
swihungasi

A hi tsaleni

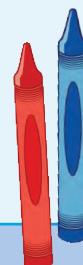
Tsala rixaka ra xivulwa eswivandleni leswi nyikiweke exineneni. Tlhela u tsala
swivulwa u tirhisa mahikahatelo lama faneleke.

nhlamuselo

xivutiso

xileriso

xihlamalo

ndzi rhandza malekere

Ndzi rhandza malekere.

nhlamuselo

pfunani ndzi le khombyeni

dan u fanele ku ta exikolweni hi nkarhi

hikwalaho ka yini u letile

A hi tsalen'i

Tsala xivulwa hi rito rin'wana na rin'wana u kombisa tinhlamuselo to hambana.

senga	
senga	
vona	
vona	

A hi hungaseni

Tirhisina tinotsi leti u ti tsaleke hi mahungu ya wena ku ku pfuna ku tsalela nyuziphepha leyi xitori.

Tata vito ra nyuziphepha.

Nhlokomhaka kumbe vito ra atikili.

Tata vito ra wena.

Siku

Xana ku humelele yini?

Swi humelele kwihi?

Xana u titwa njhani hi leswi humeleleke?

Dirowa xifaniso ku kombisa xitori xa wena.

Ku tlanga hi vukheta

A hi hlayeni

Tata swimbyarumbyaru ku kombisa leswi Jabu na Rhandzu va byelanaka swona.

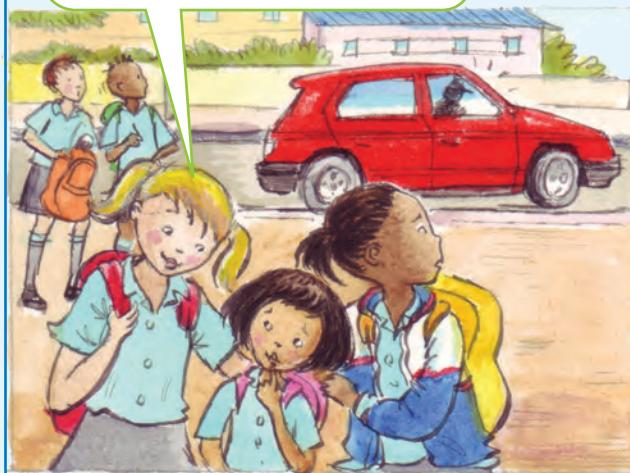
Ndzi tsakile i nkarhi wo ya ekaya.

Na mina. A hi hatlisele ku ya ekaya. Yoo, vona lahaya!

1 Loko Bongi na Aki va suka exikolweni namuntlha va vonile movha wu yimile ekusuhi na xinhwanyetana.

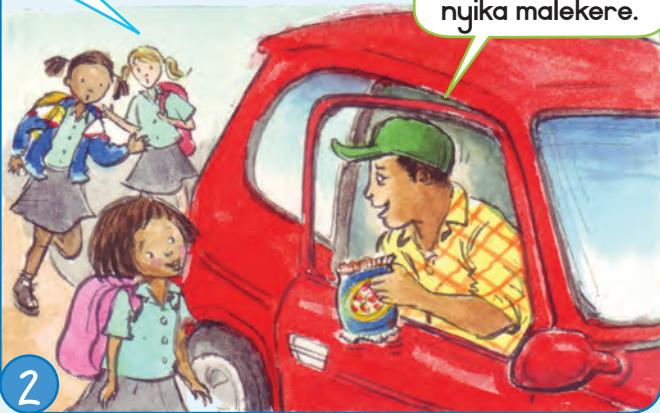
Hi famba na wena. A wu fanelangi ku khandziya movha wa munhu loyi u nga n'wi tiviki.

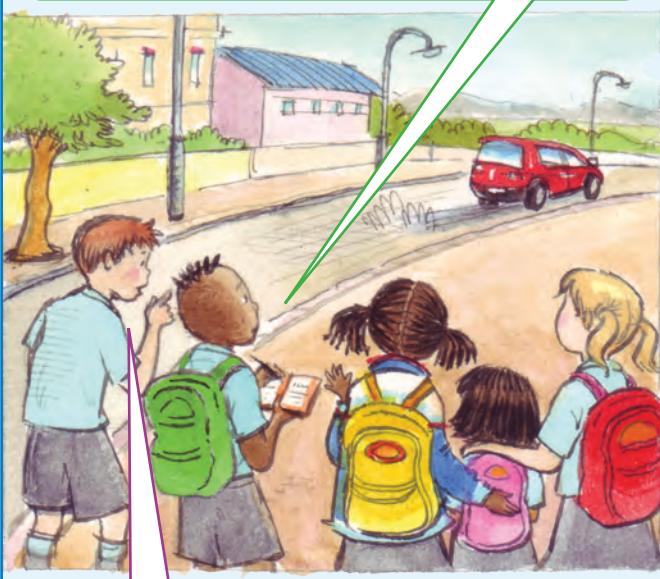
3 Bongi na Aki va vitanile xinhwanyetana va famba na xona.

E-e, sesi. U nga fambi na yena.

Loko wo famba na mina ndzi ta ku nyika malekere.

2

4 Rhandzu na Jabu va tsarile namba puleti. Kutani ...

Siku:

A hi tsaleni

Sweswi tsala mahetelelo ya xitori lama u vonaka leswaku ya humelerile.

Xana u ehleketa leswaku Aki na Bongi a va hlayisa xinhwanyetana? Hikwalaho ka yini u ehleketa hi ndlela ley?

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku hlanganisa nkomiso na rito leri heleleke.

n'ta
swoleswi
volava
xolexi

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntihanu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

xona lexi
vona lava
swona leswi
ndzi ta

Marito ya
ntoloveloo
khandziya
lovha
nkarhi
nyika

nyimpi

nyeka

khanya

nkava

lovha

livhi

kha

nyika

nkawu

nkuma

movha

khandziya

nkarhi

TEACHER: Sign

Date

Xana va te yini?

A hi endleni

Emintlaweni ya n'wina, hlayani mahetelelo ya xitori lexi mi xi tsaleke eka phepha ro tirhela leri hundzeke. Hlawulani mahetelelo ya xiyimo xa le henhla. Tumbuluxani xiave xo encenyeta xitori xo hlawuleka.

Tsala leswi va swi vulaka, u tirhisa mimfungho leyi faneleke.

A hi tsaleni

A wu fanelangi ku famba na vanhu lava u nga va tiviki.

Jabu u te, "

"

Ndzi tsakela ntlangu na ku yimbelela.

Bongi u te, "

"

Tivonele!

Gugu u huwelerile, "

"

Xana hi nga heleketa xinhwanyetana ekaya?

Ann u vutisile, "

"

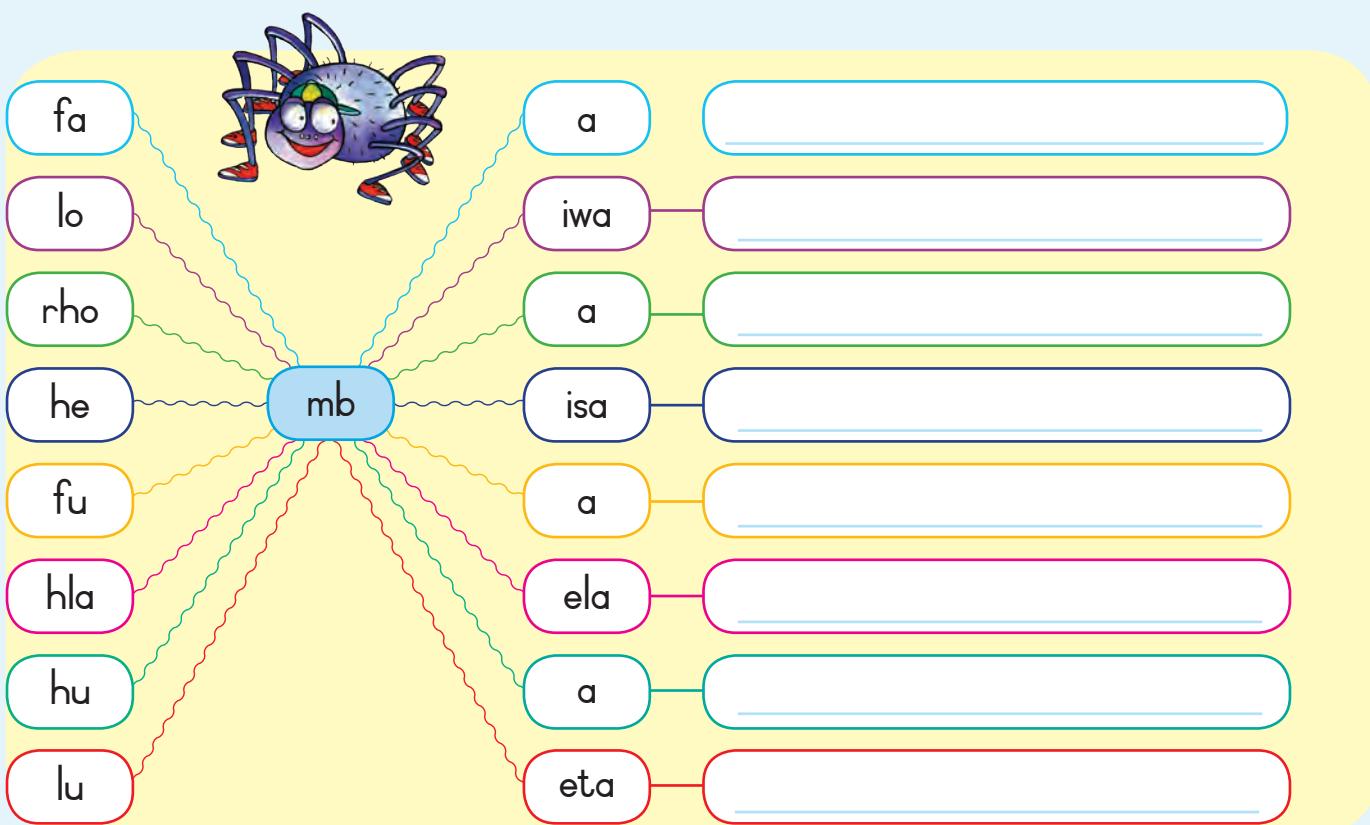
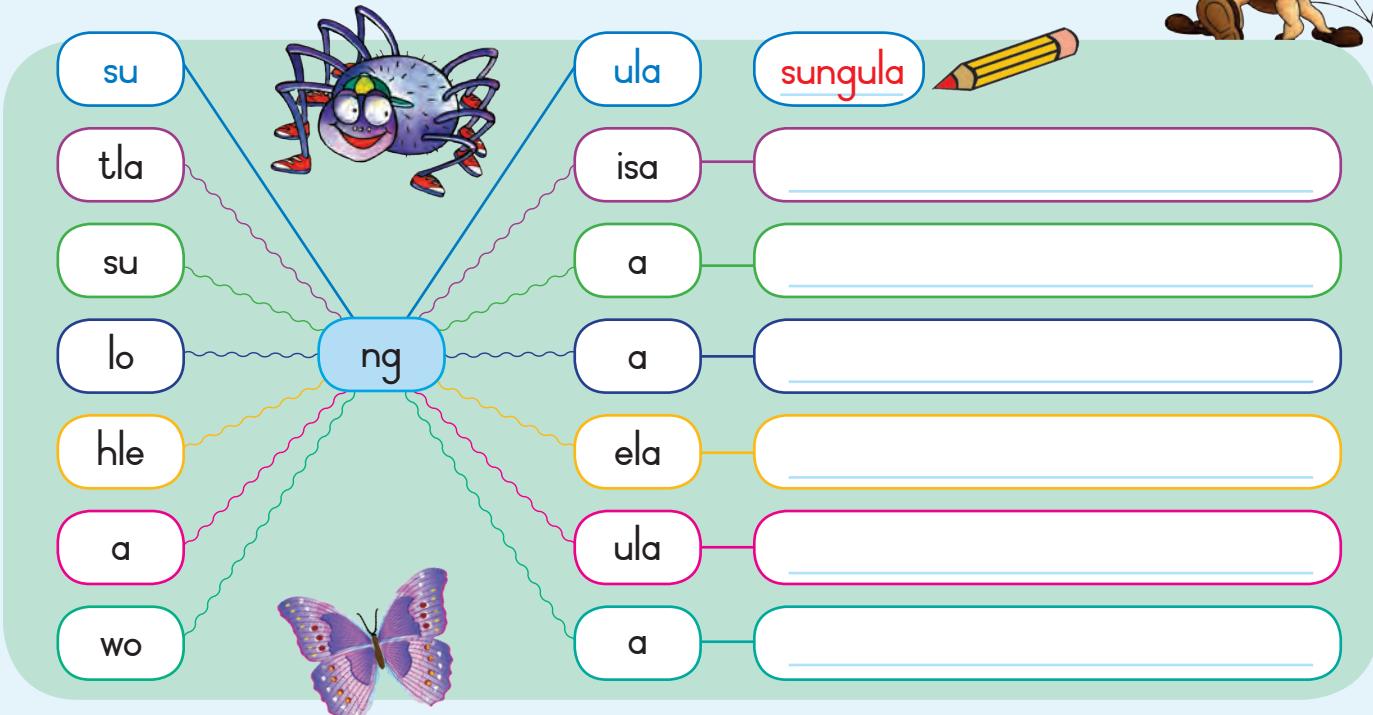

Siku:

A hi tsaleni

Xana u nga endla marito mangani hi ku hlanganisa mipfumawulo leyi?
Ya tsale eswivandleni leswi nyikiweke.

Papila ro ya eka munghana

A hi hlayeni

Eka Dan

I khale ndzi nga si twa to huma eka wena. Ndzi lava ku ku tivisa mahungu ya mina lamanene. Ndzi hlurile eka mphikizano wa xidlodlo xa vunghwazi. Sweswi ndzi nghwazi ya va malembe lama nga ehansi ka kaye. A ndzi nga swi langutelangi ku hlula. A ndzi chuhile swinene hikuva mufana loyi un'wana a ri lonkulu eka mina.

Ndzi susile miehleketo ya mina eka yena kutani ndzi ehleketa hi ku raha loku ndza ha ku titolovetaka kona. Hi loko ndzi twa vanghana va vitana vito ra mina. Xikan'we-kan'we ndzi swi tivile leswaku ndzi hlurile mphikizano.

Ndzi ehleketa leswaku vana hinkwavo va fanele ku dyondza karati. Swa pfuna ku tshama u ringanerile no va u hanye kahle.

Ekaratini ndzi dyondzile ku tihlayisa. Leswi a swi vuli leswaku ndzi rhandza tinyimpi, kambe ndzi kota ku tisirhelela leswaku munhu a nga ndzi vavisi.

Ndzi kombela leswaku u ta ndzi endzela.

Munghana wa wena

Mandla

24 Xitarata xa Jupiter
Marsville
2033
14 Mhawuri 2015

Marito ya
ntolovelolo

endzela
hlula
khale
lamane

Xana papila ri tsariwile hi mani?

Xana papila ri tsariwile hi siku rihi?

Xana mutsari u tivisile Dan mahungu wahi?

Xana mutsari u vona karati yi ri nchumu wa kahle lowu vana hinkwavo va faneleke ku
wu dyondza? Hikwalaho ka yini u vula sweswo?

Hlawula u tlhela u ba xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

Mufana **u/va** rhandza ntlangu wa xibakele.

Vana **u/va** tsakela karati.

Hi **yena/vona** nghwazi.

Bongi na Nomsa **u/va** ponisile xinhwanyetana.

A hi tsaleni

A hi tsaleni

Lava vamavizweni va marito lama tikisiweke kutani u tsala
eswivandleni leswi nyikiweke.

ntamu

nhenha

khula

wina

Hi fanele ku **hlula** mphikizano.

Matimba hi wona ya lavekaka.

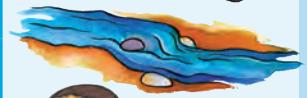
Hi ta **nwa** kofi sweswi.

Mandla i **nghwazi** ya xibakele.

Vamavizweni
marito lama nga na
nhlamuselo yinwe

$$12 - 6 = 6$$

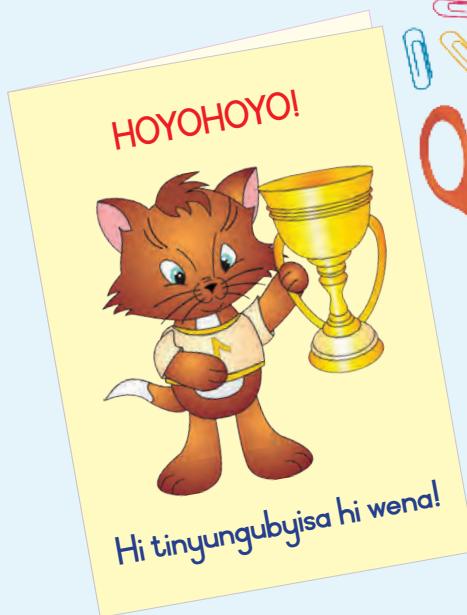

Mandla i nghwazi

A hi endleni

Rhumela Mandla (kumbe un'wana wa vanghana va wena) khadi ro n'wi hoyozela. Tsala mahungu yo hlawuleka endzeni ka khadi.

Tsala swivilwa swinharhu hi swilo leswi u kotaka ku swi endla kahle.

A hi tsaleni

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntllhanu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

nwa	nghwazi	hoyohoyo	khula	ntamu
nwaya	nghwetla	hoyozela	khukhula	ntanga
nwela	nghwendza	howisa	khutla	ntoma

! ?.

A hi tsalen'i

Tsala swihikahato leswi faneleke emakumu ka swivulwa leswi landzelaka. Tirhisa **mfungho wa xivutiso wa ?**, wa **xihlamalo !** kumbe wa **hiko**.

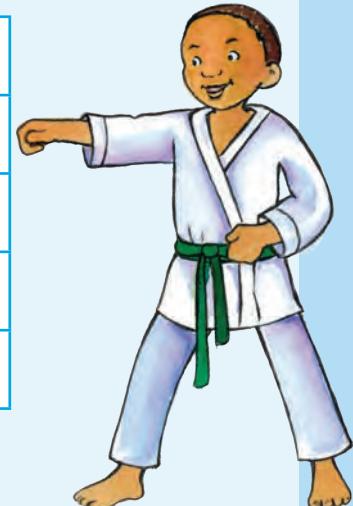
Hoyohoyo, Mandla, hi wena nghwazi leyintshwa **!**

Xana Mandla u na banti ra ntima ra karati

Hi fanele hi dyondza ku tisirhelela

Mandla u tsale rini papila

Xana Mandla u tshama kwihi

A hi tsalen'i

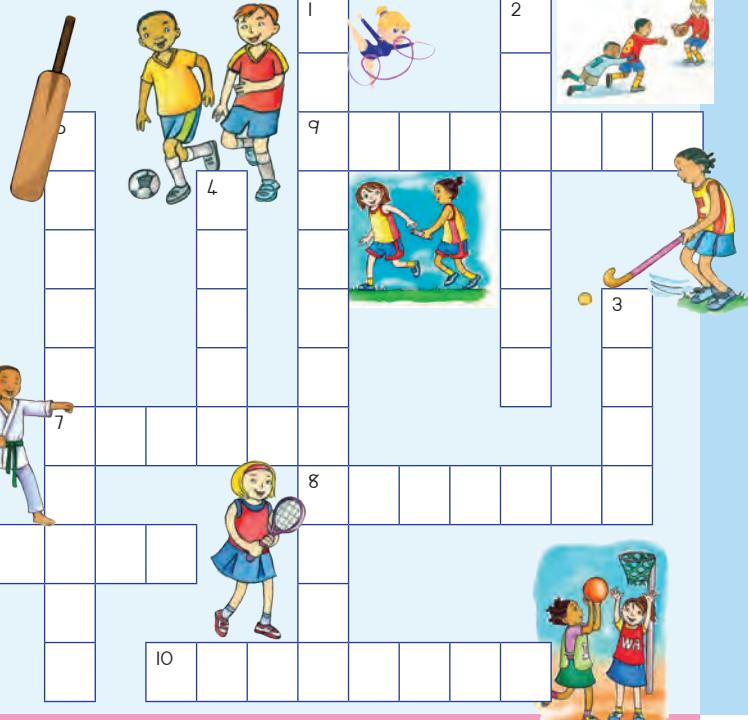
Hlaya xivulwa xin'wana na xin'wana. Bana xirhendzevutana eka risivi leri u nga ri tirhisaka ematshan'wini ya rito leri nkhawatihiweke.

Mandla u na banti ra ntima ra karati.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
Bongi na mina a hi endzele Pam.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
Vatlangi va Netibolo va ya eDurban.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
Mbyana yi nghenile etlilasini.	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona
Nomsa u lava <u>jesi</u> .	yena	wena	vona	hina	n'wina	yona

A hi hungaseni

Tirhisa swifaniso leswi ku ku pfuna ku hetisa swiphazamiso swa mintlangu.

Ehnsis	Jiminasiki	Rhagbi	Karabi	Thensi	Matsambu	Sokha	Netibolo	Khirkhetre
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Ku hingakangya	Hlambela	Hi ambelela	Thensi	Karabi	Rhagbi	Sokha	Netibolo	Jiminasiki
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Siku ra layiburari

A hi hlayeni

Vhiki rin'wana na rin'wana vana va ya elayiburari loko xikolo xi humile. Va rhandza ku ya elayiburari. Mudyondzisi wa le layiburari u rhandza ku va hlayela tibuku. Pam na Busi va pfuneta elayiburari hi nkarhi wo wisa hi Ravumbirhi na hi Ravumune. Va paka tibuku hi vukheta etixelufini. Va gandla xitempe xa siku etibukwini leti tekiwaka hi vana va famba na tona emakaya.

U nga teka tibuku timbirhi vhiki rin'wana na rin'wana. U fanele ku vuyisa tibuku u nga si teka tin'wana. Busi na Pam va hlaya tibuku timbirhi vhiki rin'wana na rin'wana. Va tlhela va ya elayiburari ku ya endla ntirhokaya wa vona. Ku miyerile naswona a wu pfumeleriwi ku dya elayiburari. Ku na khomphyuta elayiburari. Busi na Pam va dyondza ku yi tirhisa. Va pfumeleriwa ku tirhisa khomphyuta ku ringana 20 wa timinete.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana Busi na Pam va tirha elayiburari hi masiku wahi?

Xana va tirha ku endla yini elayiburari?

1

2

Xana va nga tirhisa khomphyuta nkarhi wo tanahi kwihi?

Siku:

tima

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntłhanu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

xeka

fola

paka

dyondza

hlaya

leva

siya

rhandza

wisa

teka

poxa

A hi tsaleni

Yelanisa marito eximatsini na le xineneni ku vumba xivulwa.

U hlwerile ku fika exikolweni hikuva

gezi ri fambile.

U nge swi koti ku tirhisa khomphyuta hikuva

a nga endli ntirhokaya wa yena.

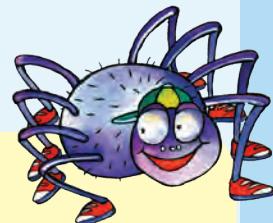
U feyirile xikambelwana hikuva

u xwerile ku pfuka.

A hi tsaleni

Xana u nga vumba marito mangani hi ku hlanganisa
mipfumawulo ley? Ya tsale eswivandleni.

lu

a

lunga

so

ile

la

uta

rha

a

ru

ula

rhu

ela

lo

isa

TEACHER: Sign

Date

Ku hlaya tibuku

A high endleni

Tsala hi buku leyi u yi tsakeleke.

Vito:

Mutsari:

Hlamusela leswi buku yi vulavulaka hi swona.

Dirowa xifaniso ku kombisa leswi buku yi vulavulaka hi swona.

A hī tsaleni

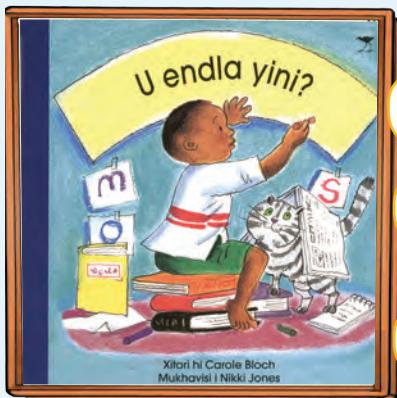
Tsala swivulwa swa ntsevu u hlamusela leswi u swi tsakeleke hi buku.

A hi hungaseni

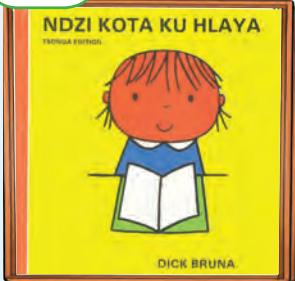
Xiya khavhara ya buku yin'wana na yin'wana na munghana wa wena. Kumani vito ra buku yin'wana na yin'wana na vito ra mutsari. Boxani leswaku buku yin'wana na yin'wana yi nga va yi vulavula hi yini. Hi tihi tibuku leti mi nga tsakelaka ku ti hlaya? Nambara tibuku ku suka eka 1, yi va buku leyj u nga swi tsakelaka **swinene ku yi hlaya**, ku fika eka 5 ku kombisa buku leyj u nga **tsakeriki** ku yi hlaya. Hikwalaho ka yini mi nga yi elayiburari mi ya vona loko mi nga kuma tin'wana ta tibuku leti?

Vito
Mutsari

Vito

Mutsari

DICK BRUNA

Vito
Mutsari

Vito
Mutsari

Vito

Mutsari

Vito
Mutsari

Vito

Mutsari

... Ri hava
xilondza
PH Nkuna

Rendzo ra hina ro ya esorokisini

A hi hlayeni

Siku ra hina lerikulu ri fikile. Sorokisi a ri ri edorobeni kutani vadyondzi va Giredi ya 3 va khandziyile bazi ku ya hlalela sorokisi. Hi fikele etendeni lerikulu.

Mudyondzisi: Tshamani swin'we leswaku mi nga lahleki. Loko wo lahleka, yima ehofisi ya mathikithi ekusuhi na laha ku ngheniwaka kona kutani hi ta ku kuma kona.

Jabu: Yhuu! Languta n'wamafenya loyi a fambaka hi tinhonga leti tlhomiweke ku lehisa milenge ya yena.

Bongi: Ndzi rhandza tisili leti cinaka.

Aki: Xana hi ta swi kota ku tshinelela nghala endzhaku ka nkombiso?

Rhandzu: Ku ta humelela yini loko yo baleka?

Busi: Ina! Ndzi navela ku endla switoloveto swa vutiori tanahi leswi!

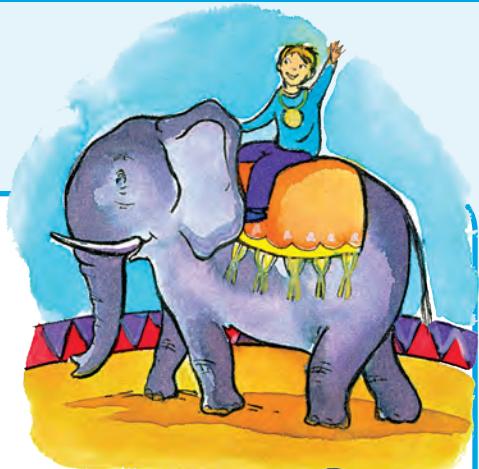
Mudyondzisi: Xana Dan u kwihi?

Rhandzu: A ndzi swi tivi.

Mudyondzisi: Hatlisa! Famba u ya languta loko a nga ri kona ehofisi ya mathikithi.

Pam: Vonani! Vonani! Hi luya! U khandziye ndlopfu!

Mudyondzisi: Manano! Mihlololo!

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntshanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

etendeni	nkombiso
ekaya	nkombo
ehofisi	nkambana

vutiori	ndlopfu
vutiyi	ndllati
vutivi	ndlluwa

Siku:

A hi tsaleni

Tsala tinhlamulo ta wena eswivandleni leswi.

Xana un'wana na un'wana wa vana lava u tsakerile yini esorokisini?

Jabu	Bongi	Aki	Busi

Xana ku humelele yini hi Dan?

Tsala mahetelolo ya xitori. Tsala leswi vuriweke hi mudyondzisi na Dan.

Mudyondzisi:

Marito ya ntolovel

hofisi
nkombo
ndlopfu
vutiolori

Dan:

A hi tsaleni

Tirhisa marito ya swiendleko ku hetisa swivulwa.
Nkhwatihata marito lama hlamuselaka xiendleko.

tlanga

famba

huwelela

chayela

gada

Dan u gada ndlopfu hi ku tinyungubyisa.

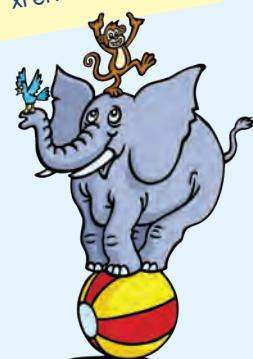
Vana va _____ hi ntsako.

N'wamafenya u _____ hi tinhonga.

Sili yi _____ hi bolo hi ntsako.

Muchayeri u _____ bazi hi vukheta.

Marito ya swiendleko
ya vitaniwa maendl. Ya
hlamusela leswi munhu
kumbe xanchumu xi swi
endlaka. Maengeteri ya
hlamusela leswi xiendleko
xi endliswaka xiswona.

A hi endleni

Encenyetani Dan loko a hlamusela vanghana va yena leswi n'wi humeleleke esorokisini. Un'wana wa n'wina u ta encenyeta xiave xa mudyondzisi.

Titeke wonge hi wena Dan. Tsala eka dayari hi nkarhi wa wena esorokisini.

A hitsalen

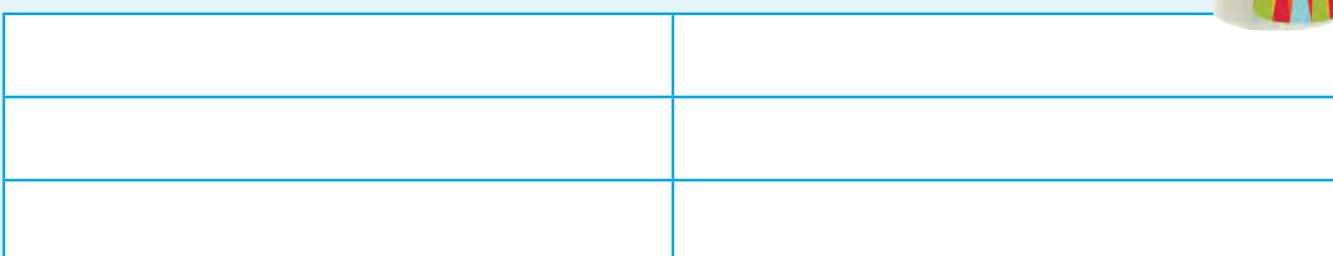
Eka Dayari

Siku

A. hirsutus

Nkhwatihata maendli exitorini xa wena. Sweswi tsala maendli yansevu lama u ma tirhiseke eswivandleni leswi.

A hi tsaleni

Xana maengeteri lama nkhwatihatiweke ya hi hlamusela leswaku xi humeleta rini, kwihi na njhani? Tsala rini, kwihi kumbe njhani etlhelo ka xivulwa. Sweswi bana xirhendzevutana eka riendli leri hlamuseriwaka hi riengerteri.

rini

kwihi

njhani

Jabu u dyile swakudya swa nihlekanhi ya yena hi ku hatlisa.

Pam u hlaya swinene tibuku ta swiharhi.

Dan u hi hlamusele hi vukheta timhaka ta ndlopfu.

Hi ta famba sweswi ku ya esorokisini.

N'wamafenya u famba entambhyini.

Endzhaku ka sorokisi vana va tlhelerile ebazini hi ku nonoka.

njhani

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke.

Hi ta tenga/tirha timhaka mundzuku.

U tsala mahungu/mahugu.

Mina/Ndzi ya exikolweni.

Ndzi ta ku vona/languta vhiki leri taka.

Byatso byi/ri famba swinene.

Teka tibuku timbirhi/yimbirhi.

Dyana vuswa hinkwaswo/hinkwabyo.

Mayelana na mipfumawulo

A hi hungaseni

Tatisa marito lama nga na mipfumawulo leyi fanaka.

hungu

nkava

holo

hembe

vhika

nwa

sola

sala

lava

vhilwa

nkarhi

kala

khula

khiya

nkumba

nwela

vhaka

kha

mbangu

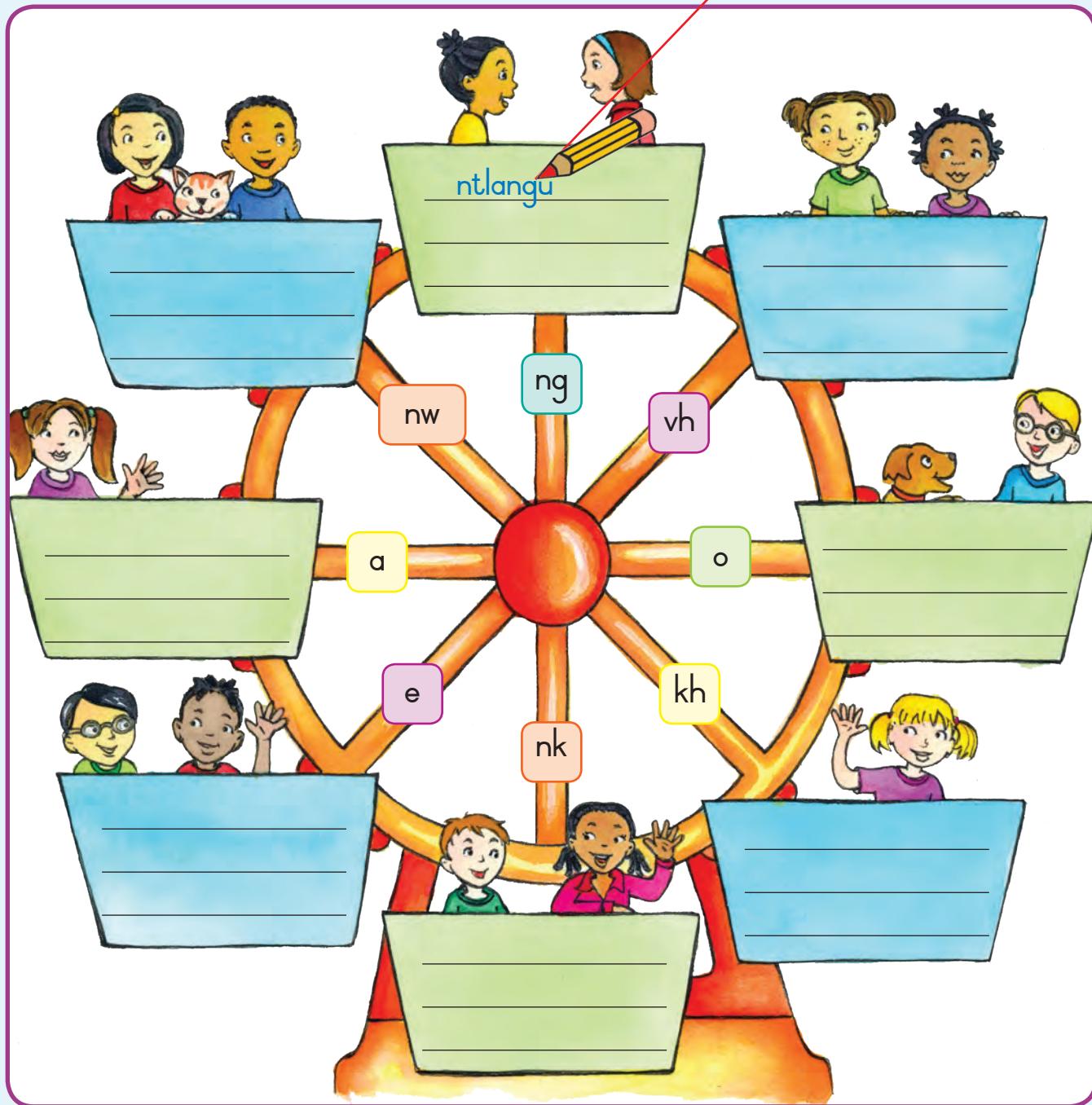
hele

fola

ntlangu

nwaya

jeke

Ku tsala xitori xa wena

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi xitori lexi u lavaka ku xi tsala.
Tsala mianakanyo ya wena eka pheji leri.

Nkunguhato wa xitori xa mina

Swimunhuhatwa na mbangu

I mani a nga exitorini xa wena?

Xitori xi humelela kwihi?

Xitori xi humelela rini?

Manghenelo

Ku humelela yini emasungulweni ya xitori?

Miri

Ku humelela yini eka miri wa xitori?

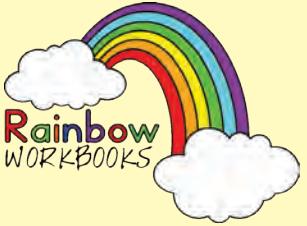
Mahetelolo

Xana xitori xi hela njhani?

A hi hungaseni

Tiendlele buku ya wena. Tsema papila ra buku leri landzelaka.
Tsema eka mintila ya mathonsi. Petsa phepha emintileni. Tsala vito ra
buku ekhavhareni. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku, hikuva
hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Tsala xitori xa
wena xi va buku.

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena.

Malembe ya wena.

Laha u tshamaka kona.

8

GOZA RA 4: PETSA EKA NTILA WO HELELA ENDZHAKU KA LOKO U SITEPURILE BUKU YA WENA

Dirowa xifaniso laha.

GOZA RA 2: PETSA EKANTILA WA MATHONSI

GOZA RA 3: SITEPULA EKA TUHELO LERI

Tsala vito ra buku laha.

1

GOZA RA I: PETSA EKA NTILA WA MATHONSI

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

4

5

Yisa emdhilweni xitolri xa wena laha.

Tsala miri wa xitolri xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

2

Heta xitori xa wena.

7

3

9

Yisa emadhlwenei xitori xa wena laha.

Tsalal eswi humelelaka eka mahetelilo ja
xitlori xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Nkongomelo wa 6: Ku tshama edorobeni

Katala ya 3: Mavhiki ya 5 - 10

81 Vutomi bya le madorbeni 36

Ku hlaya xitshuriwa xa Jim loko a rhurhela edorbeni.
 Ku tirhisa xifaniso xa tibuloko ta fulete ku kuma leswi fambelanaka.
 Ku vulavula hi leswi humelelaka eka fulete yin'wana na yin'wana.
 Ku tatisa maendli lama faneleke ku hlamuela migingiriko eka fulete yin'wana na yin'wana.

82 Ku hlaya mimepe 38

Ku bula hi mepe.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.

83 Jim u rhumela imeyili eka vanghana va yena 40

Ku hlaya xitshuriwa xa imeyili.
 Ku tirhisa mahlanganisi ku hlanganisa swivulwa.
 Ku boxa marito-fularha.

84 Vanghana va Jim va hlamula 42

Ku hlaya xitshuriwa xa imeyili.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka imeyili.
 Ku tirhisa maendli ku hetisa swivulwa.
 Ku boxa minkarhi ya riendlieswivulweni.
 Maeneteri na mahlanganisi.

85 Ku nyika swiletelo swa ndlela 44

Ku hlaya mepe.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.
 Ku tsala swiletelo swo ya eka tindhawu to karhi emepeni.

86 Laha hi tshamaka kona 46

Ku tsala adirese eka vhilopo.
 Ku hlanganisa swivulwa hi mahlanganisi.
 Ku boxa mavita-vito.
 Ku tatisa khadi ra xirhambo xo ya eka khonsati ya xikolo.
 Ku dirowa mepe lowu nyikaka swiletelo swa ndlela.

87 Ku nyika swiletelo 48

Ku namarheta eka tindhawu ta mepe.
 Ku bula hi mepe na munghana.

Ku boxa leswaku hi tihi tindhawu leti nga hlayiseka na leswaku hi tihi leti nga na khombo.

Ku hlamula swivutiso swo huma eka mepe.

88 Ku hlaya hi vukheta 50

Ku vutisa no nyika swiletelo swo ya eka tindhawu to hambana emepeni.

Ku tlhantla marito.

Ku nambara marito ku ya hi nonganoko wa maletere.

Ku hlaya xinavetiso.

Ku hlamula swivutiso swo huma eka xinavetiso.

Ku tumbuluxa xinavetiso.

89 Hi vona nghozi 52

Ku tatisa swimbyarumbyaru swa mbulavulo ku hetisa xitori.

Ku bvumba no tsala mahetelelo ya xitori.

Ku hlawula marito ma nghenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.

Ku hlava marito no yingisela mipfumawulo.

Ku boxa no yelanisa masivi-nene.

90 Ku humelele yini? 54

Ku boxa ndzandzelano wa xitori.

Ku ringanisa swifaniso swimbirhi no boxa leswi hambanaka eka swona.

Ku tatisa fomo ya nghozi hi ku tatisa vuxokoxoko.

91 Khonsati ya xikolo 56

Ku hlava nonganoko wa khonsati ya xikolo.

Ku bula hi nonganoko na munghana.

Ku dirowa phositara ku navetisa khonsati hi ku nyika vuxokoxoko lebyi faneleke.

92 Vaendzi ekhonsatini ya hina 58

Ku hlava atikili ya phephahungu.

Ku hlamula swivutiso swo huma eka atikili ya phephahungu.

Ku hlawula marito ma nghenisiwa eka mabokisi ya mipfumawulo.

93 Dan wa mihipupana 60

Ku hlava xitshuriwa lexi vulavulaka hi Dan.

94 Ku bula hi mepe wa Afrika-Dzonga 62

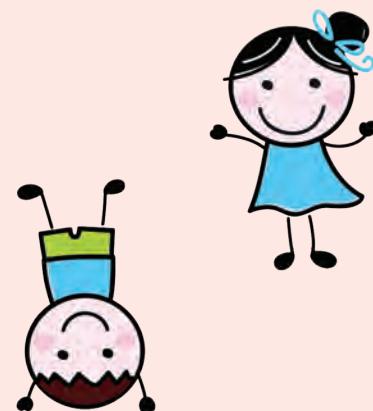
95 Switsemiwa swa swifaniso 63

96 Ku tsala xitori xa wena 65

Ku bula hi kungu ra xitora.

Ku tatisa miehleketo ya xitori ehansi ka tinhlokohaka leti nyikiweke.

Ku endla buku ya xitsemiwa.

Vutomi bya le madorobeni

A hi hlayeni

Jim u rhurhela edorobeni

Tata wa Jim u kumile ntirho lowuntshwa exilungwini kutani ndyangu wa yena wu fanele ku rhurha. Jim a tsanile hikuva a fanele ku hambana na vanghana va yena.

A fanele ku ya exikolweni lexintshwa.

Ku hanya exilungwini ku hambanile swinene na ku hanya emakaya. Ku na vanhu vo tala **naswona** ku na mimovha yo tala swinene. Eswitarateni u vona vanhu va ri ku fambeni, ku chayeleni, ku khandziyen mathekisi na switimela, va ya etindhawini to hambana. Vanhu vo tala a va na swirhapa **hikuva** va tshama etindlwini ta swithezi na le tifuleteni.

Jim na yena u tshama etifuleteni. U tshama eka xithezi xa vumbirhi eka nomboro ya 2A. U tshama ekusuhi na xikolo leswaku a ta swi kota ku ya exikolweni hi milenge.

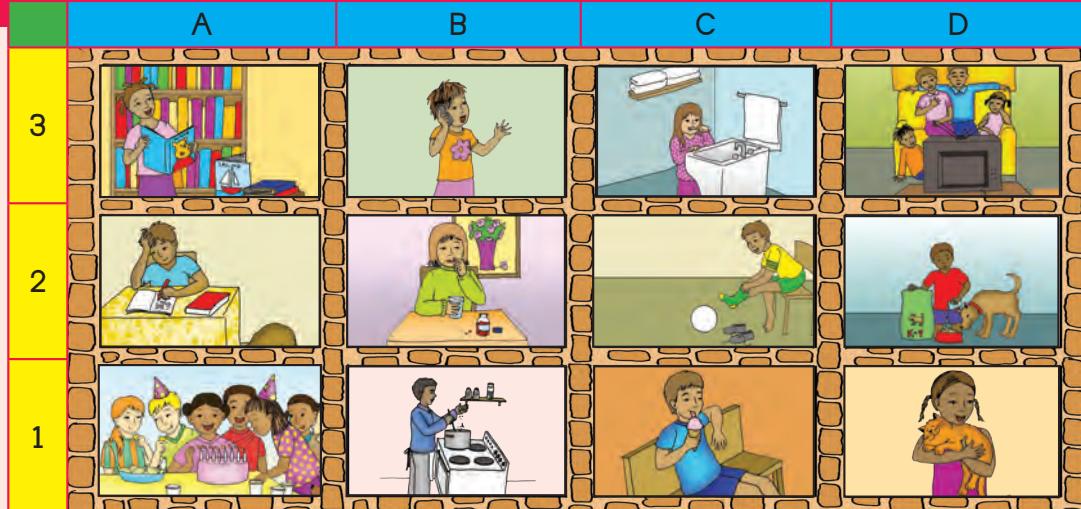
Jim u tshamela ku lahleka hikwalaho ka switarata swo tala leswi fanaka. Munghana wa yena, Thandi, wa n'wi pfuna loko a lahlekile. U na malembe mambirhi a tshama edorobeni.

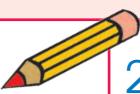
A hi tsaleni

Xiya leswi vanhu va swi endlaka ebulokweni ya tifulete. Exifanisweni hi nambarile tifulete hinkwato. Ku na swithezi swinharhu na tifulete ta mune eka xithezi xin'wana na xin'wana. Xithezi xin'wana na xin'wana xi na nomboro kasi fulete yin'wana ni yin'wana yi na letere ra alifabete.

Tafula leri nga laha hansi ri na nxaxameto wa leswi munhu un'wana na un'wana a swi endlaka. Eka ngingiriko wun'wana na wun'wana, tatisa nomboro ya laha wu endliwaka kona. Tirhisa nomboro ya xithezi (eka kholomu ya xitshopana eximatsini) na nomboro ya fulete (eka rixaxa ra wasi laha henhla.)

Jim u endla
ntirhokaya.

2A

Nhwanyana u nwa
murhi.

Nhwanyana u hlaya buku
ya yena ya le layiburari.

Vana va na phati.

Mufana u ambala mpahla
ya bolo ya milenge.

Wanuna wa sweka.

Nhwanyana u
hlamba meno.

Mufana u dya
ayisikhiri.

Nhwanyana u khome
ximanga.

Nhwanyana u
vulavula hi foni.

Mufana u nyika mbyana
swakudya.

Va langute TV.

A hi tsaleni

Sweswi tsala marito lama siyiweke ku hetisa swivilwa.

Va

TV.

Nhwanyana u

hi foni.

Mufana u

mbyana swakudya.

Nhwanyana u

ayisikhiri.

Thandi u

buku.

A hi hlayeni

Xiya mepe kutani u vulavula hi miako na tindhawu leti kombisiweke. Kombetela leswi u swi vonaka eka buloko yin'wana na yin'wana kutani u boxa leswaku i yini.

	A	B	C	D
6	tindlu	tindlu	bangi	makete
5	xikolo	phaka	xibedhlele	supamakete
4	xitediyamu 	Xidan'wana xo hlambela	kereke	xitichi xa switimela
3	khafi	khireche	layiburari	tifulete
2	tlinski	mavhengele	xitichi xa maphorisa	Xitichi xa vatimela-ndzilo
1	ntanga wa swiharhi 	garaji	poso	xitichi xa swihahampfukwa

A hi tsaleni

Vula laha ndhawu yin'wana na yin'wana yi nga kona. Tirhisia tinomboro ta xitshopana eximatsini xa mepe na maletere ya wasi laha ehenhla.

Tliliniki yi le kwihi?		2A	Xibedhlele xi le kwihi?	
Layiburari yi le kwihi?			Xitichi xa maphorisa xi le kwihi?	
Xitichi xa vatimela-ndzilo xi le kwihi?			Tifulete ti le kwihi?	
Xikolo xi le kwihi?			Ntanga wa swiharhi wu le kwihi?	
I buloko yih i leyi nga na mirhi yo tala?			Xitichi xa switimela xi le kwihi?	

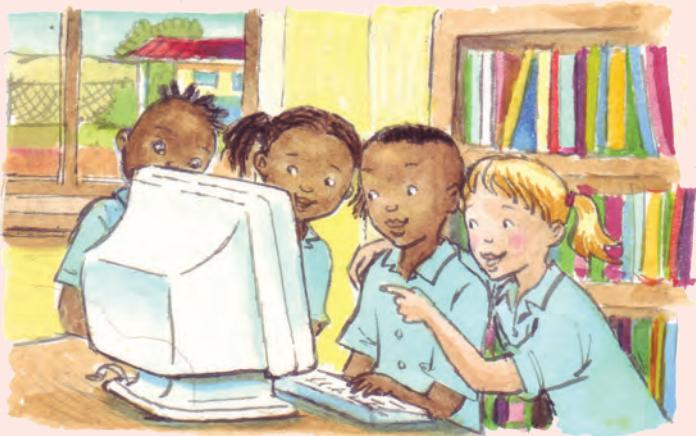
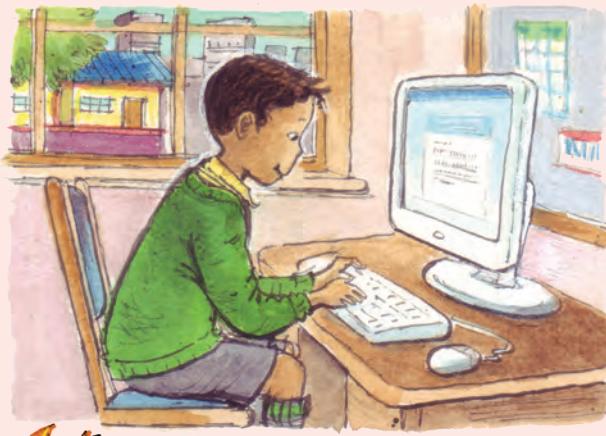

A hi tsaleni

Sweswi bula na munghana wa wena hi tindhawu to hambana emepeni. Hlamulani swivutiso leswi swin'we kutani mi tsala tinhlamulo.

Boxani tindhawu timbirhi leti nga <u>ekusuhi</u> na xikolo.	
Boxani tindhawu timbirhi leti nga <u>langutana</u> na kereke.	
Hi yih i ndhawu leyi nga <u>emahlweni</u> ka xitichi xa swihahampf'huka?	
Ndhawu leyi nga <u>etlhelo</u> ka xikolo i yini?	
Xidan'wana xo hlambela xi le <u>xikarhi</u> ka	
Xana tifulete ti le <u>kusuhi</u> kumbe <u>ekule</u> na xikolo?	na _____.
Loko ko va na ku tshwa exikolweni, xana movha wa xitimela-ndzilo wu ta fanele ku famba nkarhi wo tanihi kwihi? Hlayelani tibuloko.	
Xana u nga tsakela ku tshama kwihi? Boxani buloko kutani mi hlamusela leswaku hikwalaho ka yini mi hlawula buloko yoleyo.	

A hi hlayeni

Eka: Bongi@library.com, jabu@library.com, Aki@library.com, [Rhandzu@library.com](mailto>Rhandzu@library.com)Yi huma eka: Jim@school.com

1 Ndzati 2015

14:22

Eka Bongi, Aki, Rhandzu na Jabu

Sweswi ndzi tshama edorobeni. Ndzi tsakile hikuva ndzi kota ku tirhisa tikhomphyuta ta xikolo ku mi rhumela papila hi imeyili. Ndza mi navela swinene.

Laha dorobeni ku na mphensamphensa na mimovha yo tala. Ndzi sungurile ku ya exikolweni xa mina lexintshwa. Xikolo lexi i xikulu swinene. Hi na vana vo lava ku ringana 1000. Xikolo lexi xi le kusuhi na phaka na xidan'wana xo hlambela. Ninhlikanhi ndzi ya etidyondzweni ta swa ku hlambela. Ndzi kumile munghana lontshwa. Vito ra yena i Thandi. Hi le tlilasini yin'we. Loko ndzi lahleka exikolweni hi yena a ndzi pfunaka.

Sweswi ndzi tshama ebulokweni ya tifulete. Ndzi tshama eka fuloro ya vumbirhi. Yi le henhla swinene. Hi hava xirhapa kambe hi na nkateko wo tshama ekusuhi na phaka. Ndzi kota ku famba na vanghana va mina hi ya tlanga kona.

Ndzi na ntshembo wo hlawuriwa eka xipanu xa bolo naswona ndzi navela wonge hi nga tlanga na xikolo xa n'wina. Ndzi ta mi endzela loko ndzi ta vona kokwana wa xisati hi nkarhi wa Khisimusi.

Ndzi kombela nhlamulo sweswi. Ndzi ta tshama ekhomphyuteni ndzi yimela nhlamulo ya n'wina.

Salani

Jim

Rhumela

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntshanu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

laha	kusuhi	xikolo	henhla	xisati
tana	kumbe	bolo	heta	xisuti
vana	kumile	loko	cela	xisibi

Marito ya ntoloveloo

bolo
cela
henhla
kumbe

Siku:

A hi tsaleni

naswona

hikuva

kutani

kumbe

Hlanganisa swivilwa leswi fambaka hi
swimbirhimbirhi hi rin'we ra marito lama.

Naswona, hikuva na
kutani i mahlanganisi.
Hi ma tirhisa ku
hlanganisa swivilwa.

Ku na vanhu vo tala edorobeni.

Ku na mimovha yo tala.

Vanhу vo tala va pfumala swirhapa.

Va tshama etifuleteni.

Jim u tshama ekusuhi na xikolo.

U famba hi milenge ku ya exikolweni.

Ku na xidan'wana xo hlambela exikolweni
xa vona.

U dyondza tidyondzo ta ku hlambela.

Jim u tshamela ku lahleka.

Ku na switarata swo tala.

Hi hava ndhawu yo tlangela eka yona.

Ndzi tshama ekusuhi na phaka.

A hi tsaleni

Tsala ritofularha ra rito rin'wana na rin'wana leri tsariweke hi ku tikisa
kutani u ri tsala exivandleni lexi nyikiweke.

thyakile

kule

khuma

koma

ehansi

Xikolo xi le kusuhi.

kule

Vana va vulavulela ehenhla.

Hi famba hi ndlela yo anama ku ya exikolweni.

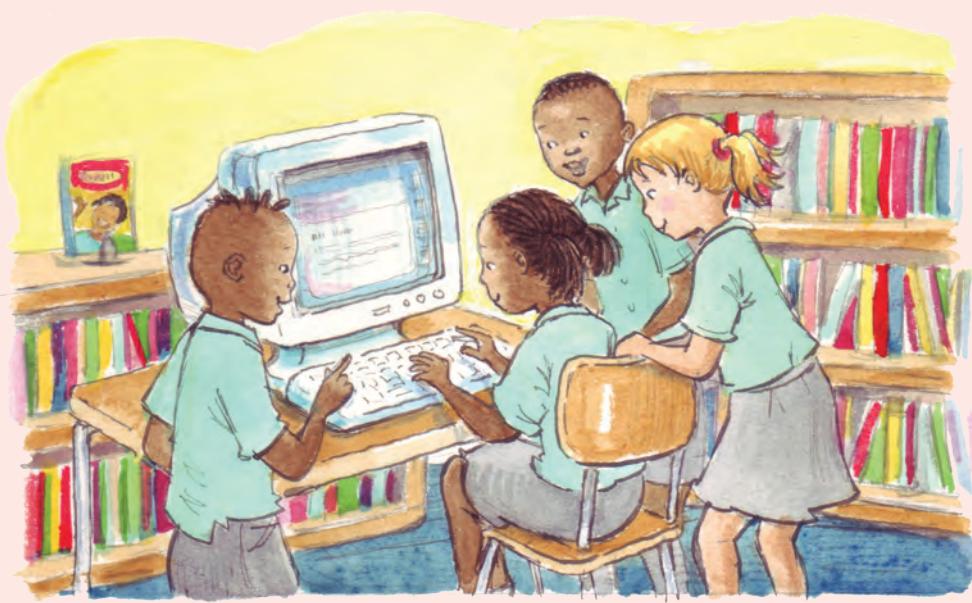
Swi teka nkarhi wo leha ku fika exikolweni hi milenge.

Phaka ya hina yi basile.

Xana wa ha
tsundzuka leswaku
mavizweni swi vula
yini? I rito leri nga
na nhlamuselo yin'we
na rito rin'wana.

Ritofularha i rito leri
kanetaka nhlamuselo
ya rito rin'wana.

84 Vanghana va Jim va hlamula

A hi hlayeni

Eka: Jim@school.com

Yi huma eka: Bongi@library.com

1 Ndzati 2015

14:45

Eka Jim

Heyi, hi yi kumile imeyili ya wena. Hinkwerhu hi tirhisa khomphyuta ya le layiburari.

Na hina ha ku navela swinene. Xikolo xa n'wina i xikulu ngopfu. Mhaka ya ku dyondza swa ku hlambela i mahungu lamanene. Hi navela ku ku endzela na ku vona xikolo xa n'wina.

Kumbexana hi nga ku vona Khisimusri nga si fika.

Sala kahle

Bongi, Rhandzu, Aki na Jabu

Rhumela

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana i mani a nga hlamula imeyili?

Xana u hlamule hi siku rihi?

Xana u hlamule hi nkarhi muni?

Xana vana a va tshamile kwih?

Siku:

Ahi tsalení

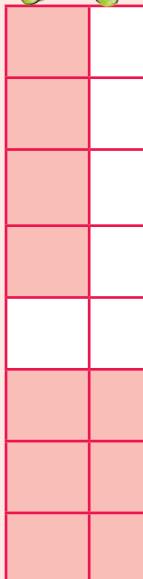
Tirhis maendlì ku hetisa swivulwa leswi landzelaka. Boxa leswaku xivulwa xi le ka nkarhi wa sweswi kumbe eka nkarhi lowu nga hundza.

r <hr/> hurha	Jim wa rhurha ku ya edorbeni.	sweswi
rhurherile	N'hweti leyi nga hela Jim u _____ edorbeni.	
lava	Tata wa yena u _____ ntirho.	
lavile	Tata wa yena u _____ ntirho.	
ya	U _____ exikolweni.	
yile	Tolo Jim u _____ exikolweni.	
rholela	Thandi u _____ buku.	
rholerile	Tolo Thandi u _____ buku.	

A hi hungaseni

Tata marito eka giridi. Hlayela maletere eka rito rin'wana na rin'wana ku
ku pfuna ku kuma rito leri faneleke.

henhla

na

hgnsi

kambe

ttheo

hikwalaho

xikarhi

TEACHER: Sign

Date

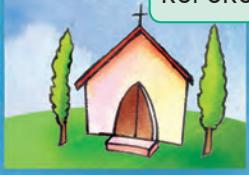
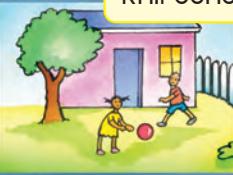
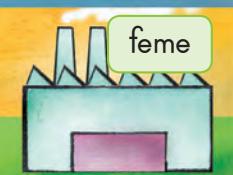
Ku nyika swiletelo swa ndlela

A hi hlayeni

Languta mepe kutani u hlamula swivutiso leswi landzelaka.

	A	B	C	D
6	 <p>poso</p> <p>Xitarata xa Mandela</p> <p>xitichi xa switimela</p>	 <p>Xitaratana xo sungula</p>	 <p>xitichi xa vumbirhi</p> <p>Xitaratana xa vumbirhi</p>	 <p>Xitaratana xa vunharhu</p>
5	 <p>Xitarata xa rhaliweyi</p>	 <p>ko paka</p>		 <p>xitichi xa maphorisa</p>
4	 <p>Xitarata xa Church</p>	 <p>kereke</p>	 <p>phaka</p>	 <p>khireche</p>
3	 <p>supamakete</p>		 <p>xikolo</p>	
2	 <p>Xitarata xa Rose</p>	 <p>xibedhlele</p>		 <p>garji</p>
1	 <p>makete</p> <p>Xitarata xa Flower</p>		 <p>khofi ya inthanete</p>	 <p>feme</p>

Siku:

A hi tsaleni

Languta mepe kutani u tsala tinhlamulo ta swivutiso leswi.

Marito ya
ntoloveloo

khefi

khona

kereke

makete

Xana xikolo xi le ka xitarata xihi?

Xana supamakete yi le ka khona yihi?

Xana xibedhlele xi le ka xitarata xihi?

Hi tihi tindhawu leti nga hlayiseka leswaku vana
va nga tlangela eka tona?

Hi tihi tindhawu leti nga na pongo?

Hi tihi tindhawu leti nga hlayisekangiki ku
tlangela eka tona?

A hi tsaleni

Tsala swiletelo swa ndlela yo suka exikolweni ku ya eposweni.

Tsala swiletelo swa ndlela yo suka exibedhlele ku ya exikolweni.

Tsala swiletelo swa ndlela yo suka exikolweni ku ya egaraji.

A hi hungaseni

Xana mimfungho leyi yi vula yini?

TEACHER: Sign

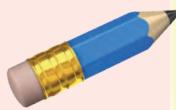
Date

Laha hi tshamaka kona

A hi tsaleni

Adiresa
vhilopho yi
ya eka wena
n'winyi.

A hi tsaleni

Dirowa ntala ku suka eka bokisi ra wasi ku fika eka bokisi
ra pinki ku hetisa xivulwa xin'wana na xin'wana. Eka
xivulwa xin'wana na xin'wana nkhwatihata rihlanganisi.

Marito ya kambe, kutani
na hikuva i mahlanganisi.
Hi ma tirhisa ku
hlanganisa swivulwa.

Utsemakanye patu hikuva

U tekile buku ya yena ya rhesipi
hikuva

A ndzi ya ku tlangeni ka bolo ya
milenge kambe

A ndzi nga tivi masiku lama hi
endlaka switoloveto swa netibolo hi
wona kutani

Ndzi yile eku etleleni nivusiku
swinene hikwalaho

A ndzi nga ri na swo hlaya kutani

Hi yile erivaleni ra swa mintlangu
hikuva

U yile etliniki hikuva

ndzi yile elayiburari.

ndzi langutile eka bodo ya switiviso.

rhoboto a yi ri ya rihlaza.

ndzi yile ni tibusu ta mina ta bolo
ya milenge exikolweni.

a lava ku baka khekhe.

a hi tlanga ntlangu.

a ndzi kotangi ku pfuka nimpundzu.

a nga titwi kahle.

Siku:

A hi tsaleni

Nkhwatihata maviti lama faneleke ku sungula hi letere lerikulu.

bongi	mandla	mhawuri	lusikisiki	durban	dan
musumbhunuku	xitulu	khekhe	buku	polokwane	xiluva
pene	busi	bayisikiri	xikero	johannesburg	penisele

A hi hungaseni

Rhumela Bongi na Rhandzu xirhambo xo ta ekhonsatini ya xikolo xa n'wina. Tatisa vuxokoxoko eka khadi ra xirhambo u tlhela u dirowa no tsala swiletelo swa ndlela ku suka exitichini kumbe exitichini xa mabazi ku ya exikolweni xa n'wina.

Eka Bongi na Rhandzu

Nongonoko wa khonsati

Ma rhambiwa eka khonsati

ya xikolo xa hina.

Siku:

Xikolo:

Dirowa swiletelo swa ndlela ku suka exitichini ku ya exikolweni. Engetela mavito ya switarata na tindhawu leti va nga ta hundza eka tona.

Ku nyika swiletelo

A hi endleni

Endla mepe wa wena.

Tsema swifaniso swa tindhawu to hambana eka phepha ro tirhela ra 95 (eka pheji ra 63) u tlhela u swi namarheta eka giridi leyi. U ta fanel a ku ehleketa laha u nga ta veka ndhawu yin'wana na yin'wana. U nga tihlawulela yin'wana ya tindlu kutani u hlawula laha u nga yi damarhetaka kona. Xana wa swi tsakela ku tshama ekusuhi na xikolo?

	A	B	C	D
6				
5				
4				
3				
2				
1				

A hi tsaleni

Kombisa munghana wa wena mepe. Kombetela laha u nga veke ndhawu yin'wana na yin'wana. Tatasa nomboro na letere ku kombisa laha ndhawu yin'wana na yin'wana yi nga kona. Exivandleni lexi nyikiweke, hlamusela hikwalaho ka yini u vekile xifaniso endhawini leyi. Hlamusela munghana wa wena leswaku hi tihi tindhawu leti nga hlayiseka na leti nga hlayisekangiki ku tlangela eka tona.

Marito ya ntoloveloo

ehansi
ehenhla
etlhelo
exikarhi

Sweswi vula tibuloko leti tindhawu leti ti kumekaka eka tona.

Vula leswaku hikwalaho ka yini u vekile tindhawu leti laha ti nga kona.

Hikuva ...

Xana tliniki yi le kwihi?

Xana layiburari yi le kwihi?

Xibedhlele xi le kwihi?

Xana xikolo xi le kwihi?

Xana xitichi xa vatimela-ndzilo xi le kwihi?

Xana xitichi xa maphorisa xi le kwihi?

Xana xitichi xa switimela xi le kwihi?

Xidan'wana xo hlambela xi le kwihi?

Xana tifulete ti le kwihi?

Xana phaka yi le kwihi?

Xana yindlu ya ka n'wina yi le kwihi?

Xana supamakete yi le kwihi?

Xana kereke yi le kwihi?

Ku hlaya hi vukheta

A hi endleni

Vutisanani swiletelo swa ndlela yo ya etindhwini
to hambana emepeni. Tirhisani marito lama
landzelaka.

jikela eximatsini

jikela exineneni

hundza phaka

U ta vona ___ exineneni xa wena

yana emahlweni na patu

ekhoneni jikela

Ntivomarito

Tlhantlha marito lama landzelaka ku kombisa mapeletwana ya wona. Tlhela u nambara
marito eka bokisi rin'wana na rin'wana ku ya hi nongonoko wa maletere.

1	xi/be/dhle/le
3	hlambela
2	xitimela

	phorisa
	layiburari
	khona

	supamakete
	khefi
	garaji

	puwa
	makete
	thekisi

A hi hlayersi

Hlaya xinavetiso eka pheji leri landzelaka kutani u bula na munghana wa
wena hi leswi xinavetiso xi tshembisaka swona. Hlamula ina kumbe e-e eka
swivutiso leswi.

Hlaya swivutiso kutani u fungha (✓) ina kumbe e-e.	ina	e-e
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi nga endla leswaku u tsutsuma ngopfu?		
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi nga ku pfuna ku va muhluri?		
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi ku endla leswaku u titwa u ri munhu wa vuswikoti bya le henhlala?		
Xana u ehleketa leswaku xikipa xi chipile?		
Xana u ehleketa leswaku xinavetiso lexi xi na ntiyiso no khorwisa?		
Xana u tiva xinavetiso xin'wana lexi nga riki xa ntiyiso?		

Xikipa lexi n'wana un'wana na un'wana loyi a tlhariheke a faneleke ku va na xona!

Vana, loko mi lava ku saseka mi fanele ku va na
Xikipa xo saseka swonghasi.

Xi ta tlakusa vuswikoti bya ku tsutsuma kutani
mi va tinghwazi.

Mi ta titwa mi ri vanhu va manyunu loko mi
ambarile **xikipa lexi xa manyunu.**

Mi ta rhambiwa etiphatini ta vanhu hinkwavo.

Xava xin'we namuntlha.

Mixavo ya le hansi edorobeni hinkwaro.

R150 ntsena! Nchipiso i wa vhiki rin'we ntsena.

A hi hungaseni

Tiendlele xinavetiso xa wena. Dirowa xifaniso kutani u tsala swivulwa leswi
nga kucetelaka vanhu ku xava.

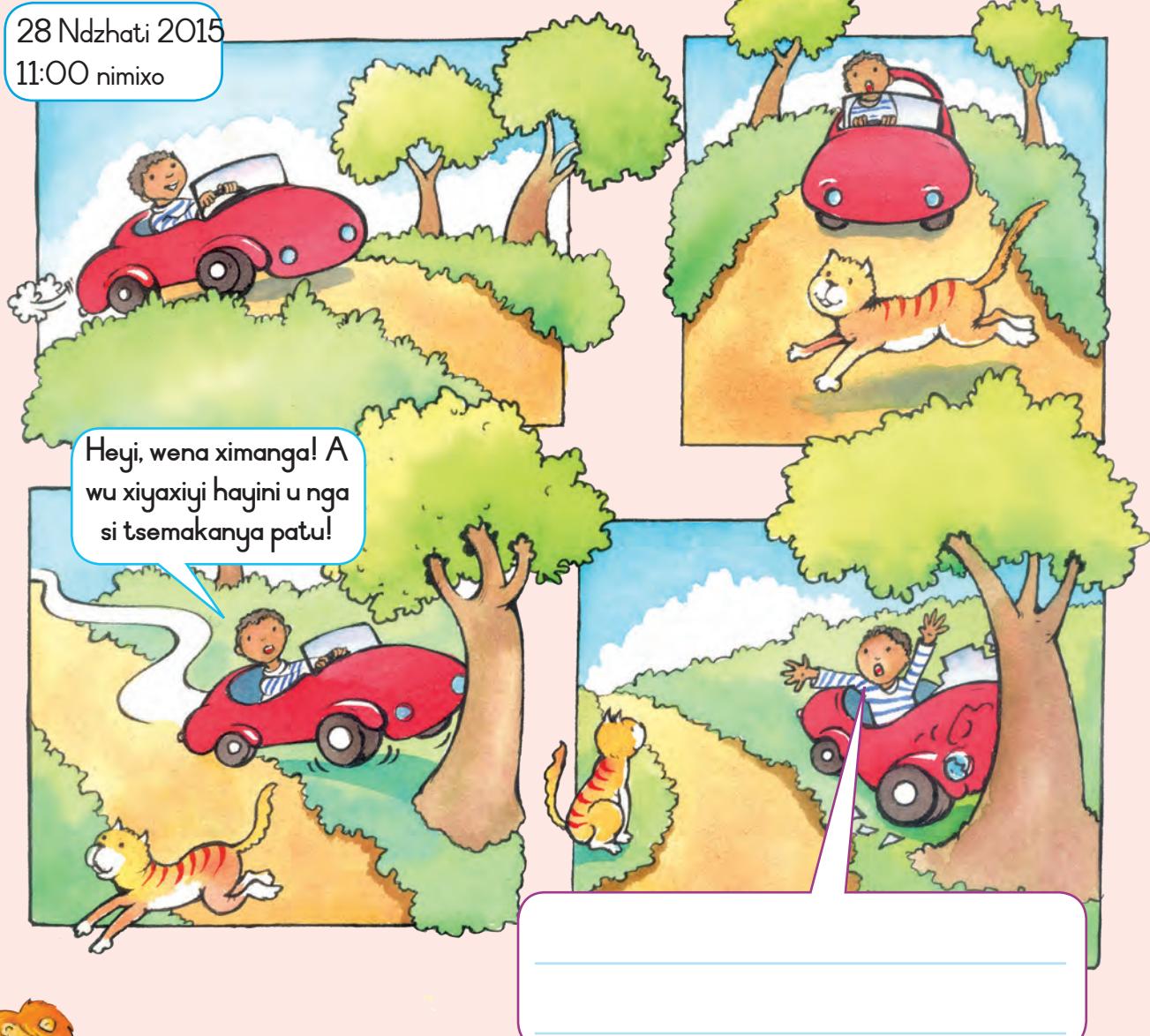
Hi vona nghozi

A hi hlayeni

Hlaya xitori xa swifaniso kutani u tata leswi u vonaka leswaku muchayeri u swi vurile eka ximbyarumbyaru xo hetelela.

28 Ndzhati 2015
11:00 nimixo

A hi tsaleni

Xana u ehleketa leswaku wanuna a nga swi kota ku chayela movha wa yena endzhaku ko va eka nghozi ya movha? Xana u fanele ku vitana maphorisa? Sweswi tsala swivulwa swinharhu hi leswi u vonaka leswaku swi ta humelela eka xitori lexi.

Siku:

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntluhanu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

xihlala
vhiki

ntiyiso

rhiya

ntima

rihlaza

vhilwa

rhanga

Marito ya
ntoloveloo
ntiyiso
rhangaa
vhiki
rihlaza

ntila	rhesipi	vhilopo	rihlaza

A hi tsaleni

Hlaya xivulwa xin'wana na xin'wana. Bana xirhendzevutana eka risivinene leri u nga ri tirhisaka ematshan'wini ya marito lama nkhwatihiatiweke.

Wanuna u chayisa murhi hi movha.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
Ximanga xi tsemakanya ndlela.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
Jim na Thandi va vonile nghozi.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
Thandi u fanele ku tsalela maphorisa xiviko.	wena	yena	vona	hina	swona	xona
Mina na Thandi hi yisile ximanga ekaya.	wena	yena	vona	hina	swona	xona

A hi tsaleni

Dirowa ntila ku yelanisa masivinene eka kholomu yo sungula na maviti lama faneleke eka kholomu ya vumbirhi.

swona	vana
yona	tibuku
xona	swifuwo
yena	ximanga
tona	doroba
rona	mufana
vona	mbyana

Ku humelele yini?

A hi endleni

Nambara swifaniso leswi ku kombisa nongonoko lowu faneleke u tlhela u byela munghana wa wena leswi humeleleke eka ndzandzelelano lowu nga wona.

A hungaseni

Boxa ku hambana exikarhi ka swifaniso leswimbirhi.

Siku:

A hi tsaleni

U fanele ku tata fomo ya nghozi.

Tianakanye u ri endleleni yo ya ekaya u huma exikolweni. U vonile nghozi ya movha. U vonile muchayeri wa movha a ringeta ku vhika ximanga. Movha wu yile wu ya chayisa murhi kambe muchayeri kun'we na ximanga a va vavisekangi.

Hi wena ntsena u voneke nghozi leyi kutani u komberiwile ku tsala hi leswi humelegeleke. U nga si tata fomo, byela munghana wa wena leswi u nga ta hlamusela swona.

Fomo ya xiviko xa nghozi ya movha

Vito ra wena:	
Siku ra nghozi:	
Nkarhi wa nghozi:	
Leswi humelegeleke:	
Xosungula	
Kutani	
Endzhaku ka sweswo	
Eku heteleleni	
Nsayino:	

Khonsati ya xikolo

A hi vulavuleni

Hlaya nongonoko hi vuxiyaxiya kutani u byela munghana wa wena leswi khonsati yi nga ta va hi swona. Vula lexi u nga ta tiphina ngopfu hi xona.

Nongonoko wa khonsati ya xikolo xa phurayimari ya NEW TOWN

Siku: 3 Ndzati 2015

Nkarhi: 13:00 ku fika 15:30

Nkarhi	Giredi	Ayitheme
13:00		Ku pfula ntirho hi Nhloko ya xikolo: Manana Gaga
13:10	Giredi ya 1	Risimu ra Winnie Poho
13:20	Giredi ya 2	Risimu: A hi yi chavi mhisi ya nsele
13:40	Giredi ya 3	Xivasi na nsinya wa nyawa Vatlangi: Jim u tlanga xiave xa Xivasi Thandi u tlanga xiave xa mana wa Xivasi
14:00 – 14:30		Ku wisa Vana hinkwavo va xikolo va ta nyikiwajuji na mbvacha. Tiyi na kofi swi ta xaviseriwa vatswari.
14:30		Ku nyika vana va tigiredi ta 1, 2 na 3 masagwati.
15:00	Giredi ya 4	Khwayere ya vana va xikolo yi yimbelela Risimu ra Rixaka.
15:15		Mbulavulo wo pfala: Holobye wa Dyondzo ya Masungulo.

A hi tsaleni

Xiya nongonoko kutani u hlamula swivutiso leswi.

Xana khonsati yi sungula hi nkarhi muni?

Xana i mani a nga ta pfula ntirho?

Xana vana va Giredi ya 1 va ta endla yini?

Xana ku ta humeleta yini hi 13:20?	
I vamani swimunhuhatwankulu swa ntlangu wa 13:40?	
Xana tlilasi ya Giredi ya 4 yi ta endla yini?	
Xana ku ta humeleta yini hi nkarhi wa ku wisa?	
Xana i mani a nga ta nyika mbulavulo wo pfala khonsati?	
Loko a wu yile ekhonsatini, xana hi yihi ayitheme leyi a wu ta tiphina ngopfu hi yona?	
A wu ta kayela yini loko u fika hi 14:30?	1 2 3 4

A hi hungaseni

Dirowa phositara
yo tivisa khonsati
leyi. Tsala
vuxokoxoko lebyi
faneleke.

Vaendzi ekhonsatini ya hina

A hi hlayeni

Mahungu ya vana

Xikolo xa New Town xi vile na
Khonsati ya kahle swinene

Muviki: Yvonne Noates

4 Ndzati 2015

Vana va xikolo xa New Town va endlile khonsati ya xiyimo xa le henhla ngopfu tolo. Va hungasile vanhu hi swiphemu swa le ka “Winnie Poho” na tinguluve tinarhu. Swimunhuhatwankulu a ku ri Jim Brown na Thandi Ndlovu lava a va tlanga eka xitori xa nsinya wa nyawa. Jim a ri Xivasi kasi Thandi a ri mana wa yena.

Nhloko ya xikolo a yi tsakile ngopfu hikuva Holobye wa Dyondzo ya Masungulo a tile ekhonsatini. “Ndzi tinyungubyisa ngopfu hi xikolo lexi. Vana va le ku tirheni swinene naswona ndza

swi vona leswaku vadyondzisi na vatsvari va le ku tirheni ntirho lowunene.”

Xikolo xi nyikile masagwati eka vana lava endlaka ntirhokaya minkarhi hinkwayo. Vana volavo hi vona va humeleleke hi ndlela leyi khensemaka eswikambelweni swa ANA eka n’hweti leyi nga hundza.

Va vhengele ra tibuku ra *The Big Book Shop* va nyiketile masagwati ya tibuku.

A hi tsaleni

Xana u ehleketa leswaku mutsari wa atikili leyi u ehleketa leswaku
Xikolo xa New Town xi le ku endleni ka swilo swa kahle? U swi tivisa ku yini?

Hikwalaho ka yini vana va kumile masagwati?

Xana xikolo xi ya kumile kwihi masagwati ?

Kopunula xivulwa lexi kombisaka leswaku Holobye u tsakisiwile hi xikolo lexi.

Ntivomarito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

pensele

nkhavi

n'hwembe

wansati

nkhamu

n'hwari

ngula

ngoma

Marito ya
ntoloveloo

ngopfu
khonsati
nkhensa
pensele

khonsati	ngopfu	nkhensa	n'hweti

Tsala maviti lama siyiweke na mahlawuri lama ya ma hlamuselaka.

Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

A hi tsaleni

Mahlawuri

henhla

leyikulu

rivilo

pongo

lehile

Maviti

mimovha

vanhu

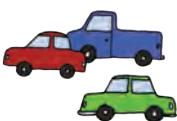
miako

mirhi

xikolo

hi

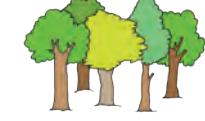
yi na

va na

xa le

yi

A hi hlayeni

Dan u tshama a xwerile naswona u rivala
swilo hinkwaswo.

Lembe leri nga hela u rivarile siku ra yena
ro velekiwa.

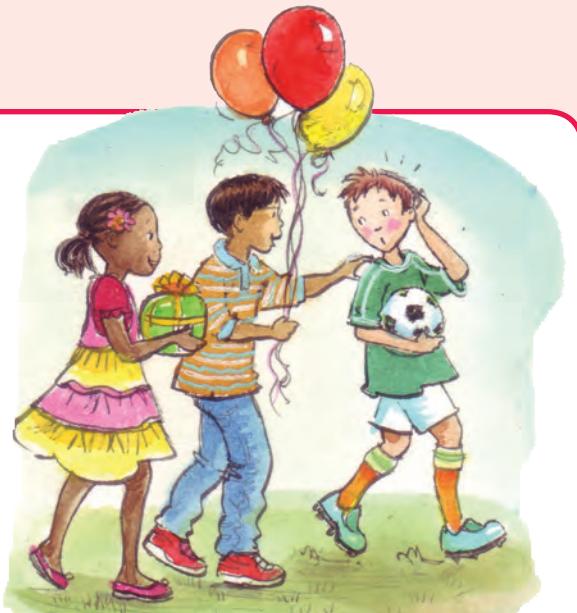
N'hweti leyi nga hela u rivarile bege ya
tibuku ebazini.

Vhiki leri nga hela u khandziyile ndlopfu
esorokisini.

Tolo u siyiwile hi xitimela ku ya ekhonsatini.

Mpundzu lowu u yile exikolweni a ambarile
xambalo xo hlambela hi xona.

I munhu wa misavu swinene.

Siku:

A hi tsaleni

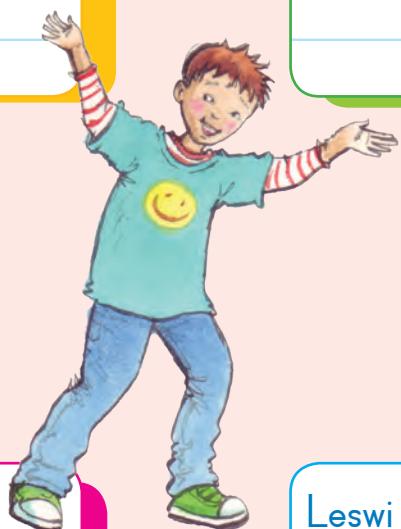
Tirhis mepe lowu
wa miehleketo ku
hlamusela leswi Dan a
nga xiswona.

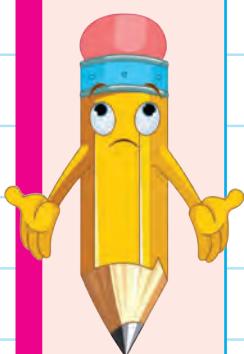
Leswi a langutekisaka xiswona

Swilo swo hlekisa leswi a swi endlaka

Vanghana va yena

Leswi Dan a nga swi endlaka ku
tsundzuka swilo

Ku bula hi mepe wa Afrika-Dzonga

A hi vulavuleni

- Languta mepe wa Afrika-Dzonga.
- Kombetela ♀ wa swifundzankulu.
- Xana u tshama eka xifundzankulu xihi?
- Boxa ntsindza wa xifundzankulu xin'wana na xin'wana.
- Kombetela swifaniso leswi kombisaka tindhawu ta nkoka eka xifundzankulu xin'wana na xin'wana.
- Hi swihi swifundzankulu leswi nga eribuweni?

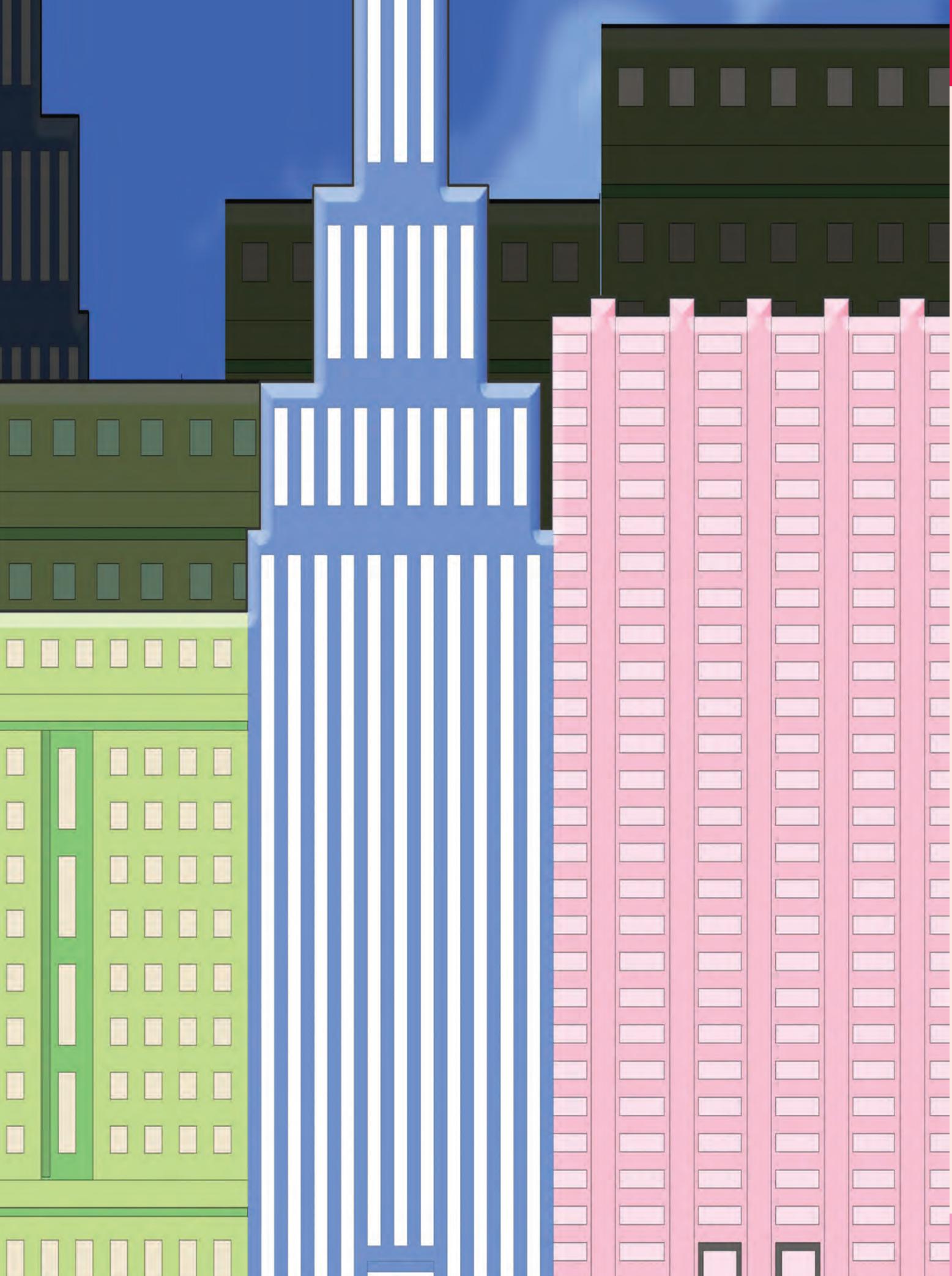
Switsemiwa swa swifaniso

A hi endleni

Tsema swifaniso leswi kutani u swi tirhisa ku endla mepe wa wena eka papila ra 48.

Ku tsala xitori xa wena

A hi vulavuleni

Bula na munghana wa wena hi xitori lexi u nga ta xi tsala.
Tsala miehleketo ya wena eka pheji leri.

Nkunguhato wa xitori xa mina

Swimunhuhatwa na mbangu

I vamani lava nga exitorini xa wena?

Xana xitori xi humelela kwihi?

Xitori xi humelela rini?

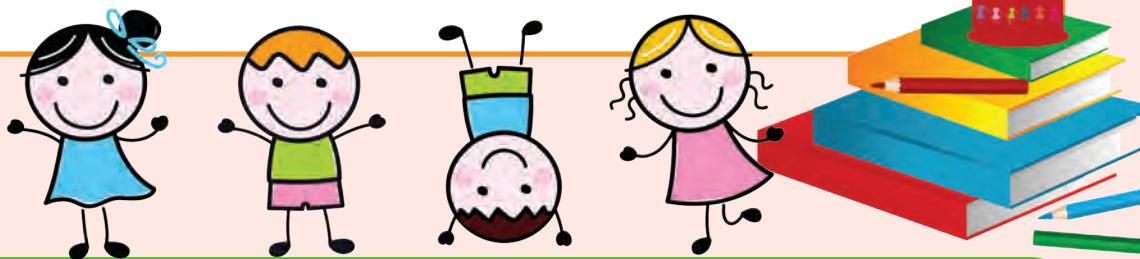
Manghenelo

Ku humelela yini eku sunguleni ka xitori?

Miri

Ku humelela yini eka miri wa xitori?

Mahetelolo

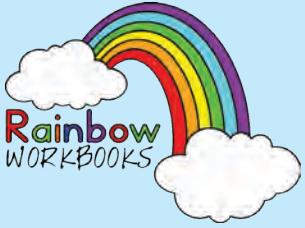
Xana xitori xi hela njhani?

A hi hungaseni

Tiendlele buku ya wena. Tsema papila ra buku leri landzelaka.
Tsema eka mitila ya mathonsi. Petsa phepha emitileni. Tsala vito
ra buku ekhavhareni. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku,
hikuva hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni.
Tsala xitori xa wena xi va buku.

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

GOZA RA 4: PETSA EKA NTILA WO HELELA ENDZHAKU KA LOKO U SITEPURILE BUKU YA WENA

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

GOZA RA I: PETSA EKA NTILA WA MATHONSI

5

7

Yisa emdahwenti xitolori xa wena laha.

Tsala miri wa xitolori xa wena laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

2

7

3

9

Yisa emdhwenti xitorri xa wena laha.

Dirowa xifaniso laha.

Tsalal eswi humelaka eka mahetelio ja
xitorri xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Nkongomelo wa 7: Vanhu na tindhawu

Kotara ya 4: Mavhiki ya 1 - 4

97 Vana lavantshwa exikolweni xa hina 70

Ku hlaya xitshuriwa hi vana lavantshwa exikolweni.
Ku hetisa tafula ra vuxokoxoko byo huma eka xitshuriwa.

98 Tindhawu to hambana eAfrika-Dzonga 72

Switsemiwa no swi namarheta eka swifundzankulu swa kaye emepeni.
Ku hlamula swivutiso swa swifundzankulu leswi va tshamaka eka swona.
Ku hlaya marito no yingisela mipfumawulo.
Ku longoloxa marito ku ya hi nongonoko wa maletere.
Ku tsala swivulwa nakambe ku tirhisiwa mahikahatelo lama faneleke.

99 Maxelo ya hina 74

Ku hlaya xiviko xa maxelo.
Ku tirhisa vuxokoxoko byo huma eka xiviko xa maxelo ku kota ku hetisa chati.
Ku hlanganisa swivulwa hi mahlanganisi.
Ku katsa marito ku vumba maviti lamantshwa.

100 Leswi ndzi swi endleke 76

Ku dirowa swifaniso swa mune hi leswi va swi endleke hi mahelavhiki.
Ku hlamusela swifaniso.
Ku tsala xivulwa hi swifaniso no boxa riendli.
Ku yelanisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu nga hundza.
Ku endlela munghana khadi ya vunghana.

101 Vana lava humaka kuwana 78

Ku hlaya xitshuriwa xa nhlamuselo hi vana lava humaka ematikweni man'wana.
Ku longoloxa vuxokoxoko bya vana.
Ku vumba swivutiso.

102 Leswi hi tiphinaka hi swona 80

Mbalango no tsala mbuyelo.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka mbuyelo wa mbalango.
Ku tlhantla marito hi mapeletwana ya wona.

Ku tsala marito ku ya hi nongonoko wa maletere.
Ku hlawula maendli lama faneleke.

103 Swimanganyana swimbirhi 82

Ku hlaya xitlhokovetselo xa swimanganyana swimbirhi.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo.
Ku boxa marito lama nga na yelano wa mipfumawulo.

104 Leswi vuriweke hi swimanga 84

Ku hlaya no encenyeta xitlhokovetselo.
Ku tsala nakambe swivulwa hi marito ya munhu.
Ntlangu wa marito ku tirhisiwa maendli ya nkarhi wa sweswi na maendli ya nkarhi lowu nga hundza.

105 Papila ro ya eka munghana 86

Ku hlamula swivutiso swo huma eka papila.
Ku boxa maviti na mahlamuseri lama tirhisiweke epapileni.

106 Ku hlamusela swilo 88

Ku tirhisa mahlamuseri ku tihamusela.
Ku tirhisa mahlamuseri ku hlamusela swifaniso.
Ku tirhisa mahlamuseri ku hetisa swivulwa.
Ku tsala ndzimana yo hlamusela.
Ku ringanisa swifaniso swimbirhi no boxa ku hambana ka swona.

107 Siku ra layiburari nakambe 90

Ku hlaya xitshuriwa xo nyika vuxokoxoko mayelana na tindlopfu.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.
Ku tirhisa masivinene ku hetisa swivulwa.

108 Ku hlaya tibuku 92

Ku hlaya khavhara na nongonoko wa leswi nga endzeni.
Ku hlamula swivutiso swo huma eka khavhara na nongonoko wa leswi nga endzeni.
Ku tsala swivulwa va hlamusela leswaku hikwalaho ka yini va ta tsakela ku hlaya buku.

Ku tirhisa maengeteri ku hetisa swivulwa.
Xisombholoti xa ririmbi.

109 Rendzo ro ya entangeni wa tindlopfu 94

Ku hlaya xitshuriwa hi rendzo ro ya entangeni wa tindlopfu no hlaya phamfuleti ya mayelana na tindlopfu.
Ku tsala swivulwa swa mune ku tirhisiwa leswi va swi dyondzeke hi tindlopfu.
Ku tsala mavito eka xifaniso xa ndlopfu.

110 Ku vulavula hi tindlopfu 96

Ntivomarito na matirhisele eswivulweni.
Ku vutisa swivutiso mayelana na tindlopfu.

111 Ku vulavula hi tindlopfu 96

Ku tirhisa nongonoko wa maletere ku hlanganisa mathonsi.

112 Tsala xitori xa wena 98

Ku kunguhata ku tsala xitori.
Ku tatisa miehleketo ya xitori eka fureme yo tsala.
Ku endla buku ya xitori no tsala xitori.

Vana lavantshwa exikolweni xa hina

A hi hlayeni

Jim na Thandi va tlhelele exikolweni endzhaku ka tiholideyi. Xikolo xa vona xi le Joni. Vana hinkwavo exikolweni xa vona va vulavula Xinghezi etlillasini. Hinkwavo va na tindzimi ta le kaya to hambana hikuva va huma etindhawini to hambana. Van'wana va vona va huma ematikweni man'wana. A hi tiveni van'wana va vana lava.

Kapa-N'walungu

Hi mina Magriet. Ndzi na malembe ya nkombo. Ndzi tsakela ku tlanga na swifuwana swa mina.

N'walungu-Vupeladyambu

Hi mina Dipuo. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xitswana. Swakudya leswi ndzi swi tsakelaka i malekere.

Free State

Hi mina Makgomo. Ndzi na malembe ya kaye. Ndzi vulavula Xisuthu. Ndzi tsakela ku hlaya.

Kapa-Vupeladyambu

Hi mina Jannie. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xibunu. Ndzi tsakela ku langutisa TV.

Kapa-Vuxa

Hi mina Lulama. Ndzi na malembe ya kaye. Ndzi tlanga na swifuwana swa mina. Ndzi vulavula Xiqhoza.

KwaZulu-Natal

Hi mina Mandu. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xizulu.

Mpumalanga

Hi mina Siabelo. Ndzi na malembe ya kaye. Ndzi vulavula Xiswazi. Ndzi tsakela ku tlanga bolo ya milenge!

Limpopo

Hi mina Tsakani. Ndzi na malembe ya nhungu. Ndzi vulavula Xitsonga. Ndzi tsakela ku tlanga na vanghana va mina.

A hi tsaleni

Hlaya hi vana lavantshwa kutani u hetisa tafula.

Tata mavito ya vona, malembe ni swifundza leswi va humaka eka swona, ririmia ra le kaya ra vona na leswi va swi rhandzaka. Tlhela u endla mfungho wo gwajula ku kombisa loko va ri vanhwanyana kumbe vafana.

Vito	Malembe			Ririmia ra le kaya	Xifundza	Leswi va swi tsakelaka
Dipuo	8		✓	Xitswana	N'walungu-Vupeladyambu	Malekere

A hi tsaleni

Sweswi hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana xikolo xa vana xi le kwihi?			
I vafana na vanhwanyana lavantshwa vangani lava sunguleke xikolo namuntlhā?	Vafana va _____ Vanhwanyana va _____		
I vangani vana lava nga na malembe lama:	7 wa malembe	8 wa malembe	9 wa malembe
Xana Thandi na Jim va tshama exifundzeni xihi? (Tlhela u hlaya xitori.)			
Xana va vulavula ririmia rihi etlilasini?			

A hi endleni

Ku na swifundza swa tsevu leswi siyiweke emepeni. Swiphemu leswi nga riki kona swi le ka papila leri landzelaka. Swi tseme kutani u swi namarheta emepeni eka tindhawu leti faneleke.

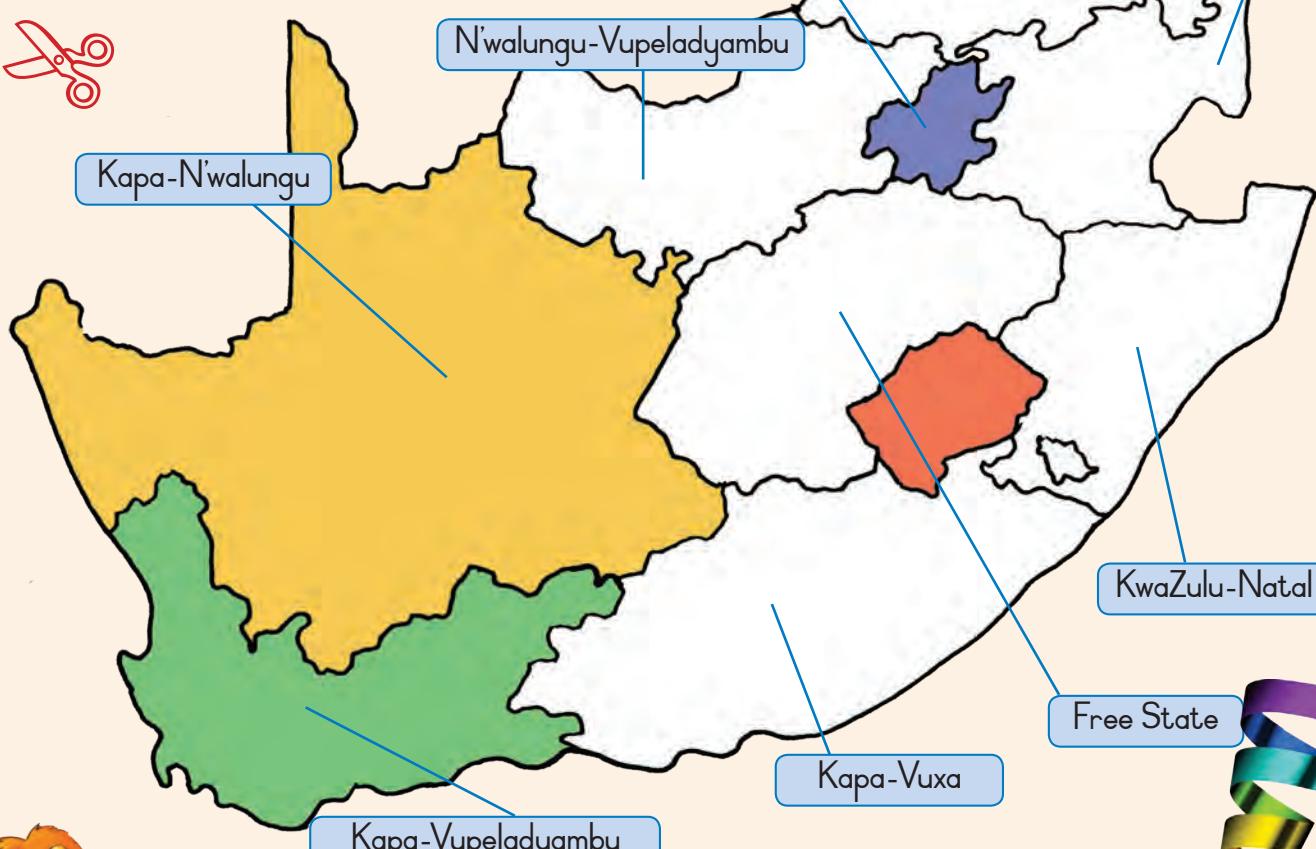

Kapa-N'walungu

N'walungu-Vupeladyambu

Gauteng

Mpumalanga

Kapa-Vuxa

KwaZulu-Natal

Free State

A hi tsalen'i

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana u tshama exifundzeni xihi?

Xana u vulavula ririmi rihi ekaya?

Xana u vulavula ririmi rihi exikolweni?

Hi swihi swifundza swin'wana leswi u nga tshama u ya eka swona?

Xana i yini xo hlawuleka hi xifundza xa wena?

Ntivo marito

Hlayela marito lama ehenhla u tlhela u ya nambara ku ya hi nonganoko wa maletere.

2	endzhaku
3	ndzhongo
1	ndzheko

	xikan'we
	kun'we
	rin'we

	handle
	lwandle
	malwandla

	tindzimi
	ndzima
	ndzingo

Marito ya
ntoloveloo
endzhaku
handle
kan'we
tindzimi

A hi tsaleni

Tsala xivulwa xin'wana na xin'wana u tirhisa mahikahatelo lama faneleke.
Tlhela u tsala na rixaka ra xivulwa xin'wana na xin'wana.

nhlamuselo

xivutiso

xileriso

xihamalo

dipuo u tsakela malekere

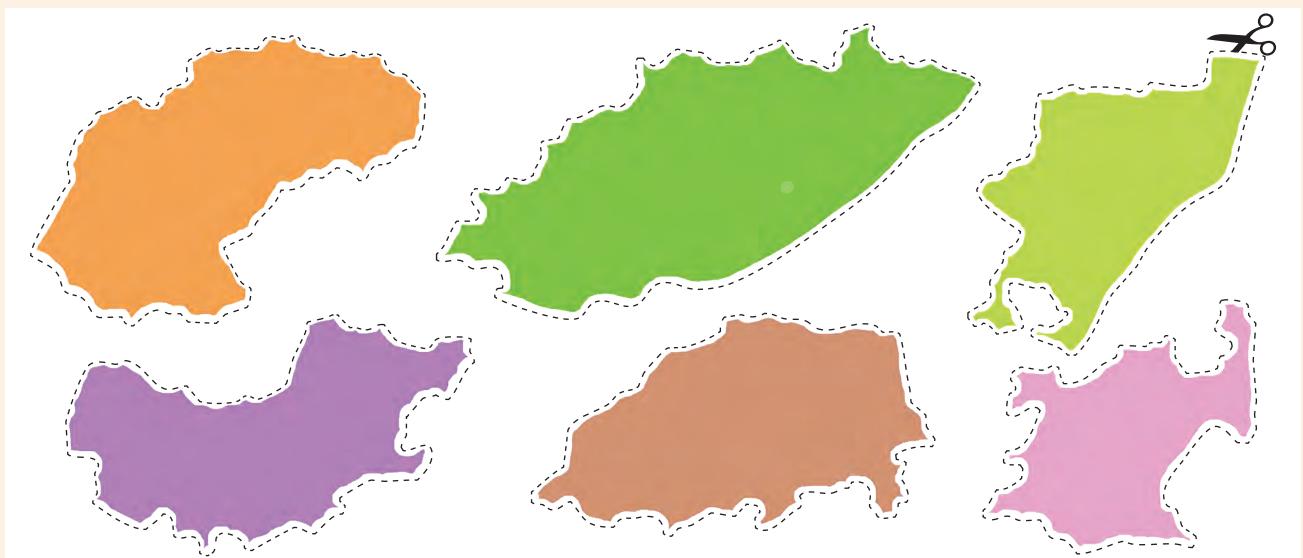
Nhlamuselo

Dipuo u tsakela malekere.

tirha swinene u ta kota ku pasa

u vulavula tindzimi tingani

yoo mpfula ya na kasi a ndzi na xambhulela

Maxelo ya hina

A hi hlayeni

Avuxeni. Maxelo ya namuntlha ya yime hi ndlela leyi:
Ku ta na mpfula eKwaZulu-Natal na le Kapa-Vuxa.

Ri ta tlhava ku tlhela ku hisa eLimpopo na
le Kapa-Vupeladyambu.

Ku ta va na mapapa laha na lahaya eGauteng.

Ku ta titimela eFree State.

Ku ta va na bubutsa, tilo ri ta duma ri tlhela ri hatima eMpumalanga na le
N'walungu-Vupeladyambu.

Ku ta va na moyo eKapa-Vupeladyambu.

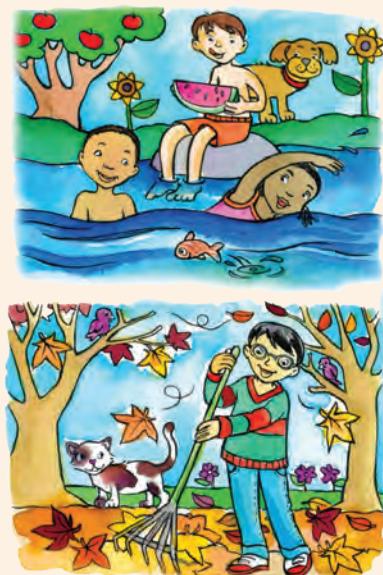

A hi endleni

Nkhwatihata vito ra xifundza na maxelo ya xona. Tsema mimfungho ya maxelo
etshakwini ra pheji leri landzelaka kutani u yi namarhet a eka chati ya maxelo. Byela
munghana wa wena leswaku maxelo ya njhani eka xifundza xin'wana na xin'wana.

Gauteng	Kapa-Vupeladyambu	KwaZulu Natal	Kapa-Vuxa	N'walungu-Vupeladyambu	Mpumalanga	Free State	Kapa-Vupeladyambu	Limpopo

Siku:

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

tlhava	bubutsa	tsema	mpfula	moya
tlharhi	xiputsa	tseleka	mpfuvu	voya
tlhaka	tlhuvutsa	tsentela	mpfundla	toya

Marito ya
ntoloveloo
bubutsa
moya
mpfula
tlhava

A hi tsaleni

Hlanganisa swivulwa leswi landzelaka hi ku tirhisa rin'wana na rin'wana ra marito lama nyikiweke.

kambe

hikuva

hikwalaho

kasi

A va nga yi exikolweni namuntlha.

I Mugqivela.

Dipuo u na malembe ya nhungu.

Makgomo u na kaye.

Mpfula ya na.

Jim u ta tirhisa xambhulela.

Ndzi lava ku xava bayiskiri.

A ndzi na mali yo ringanelo.

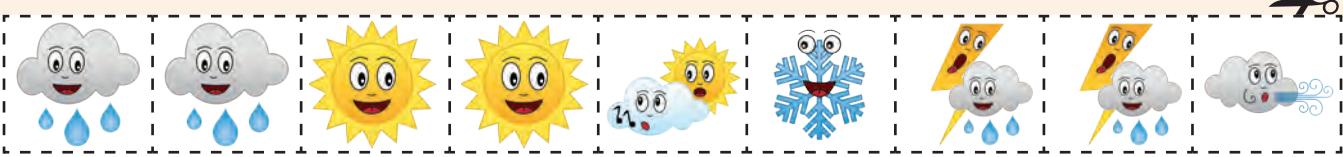
A hi tsaleni

Tsala tinhlamulo ta tinhlayo leti ta marito.

Maviti-nkatsano

Hi katsa marito mambirhi ku vumba marito lamantshwa. Rito leri vumbiweke ri na nhlamuselo yo hambana na tinhlamuselo ta marito lama vumbeke rito lerintshwa.

njiya + mavele =		mulungu + ntima =	
dya + mbitsi =		nyoka + hansi =	
pela + dyambu =		gida + vusiku =	

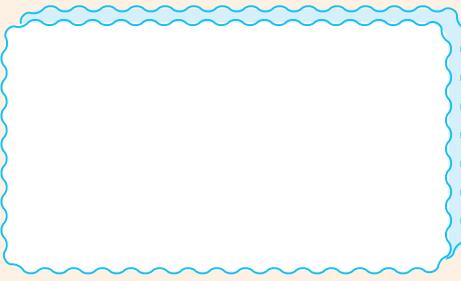

Leswi ndzi swi endleke

A hi endleni

Dirowa swifaniso swa mune
swa swilo leswi u swi endleke
eka mahelavhiki ya vhiki leri
nga hundza. Vulavula na
munghana wa wena hi leswi
u swi endleke.

A hi tsaleni

Sweswi tsala xivulwa xa xifaniso xin'wana na xin'wana u tlhela u nkhwathihata riendl.

Ndzi tlangile bolo ya milenge.

A hi tsaleni

Yelanisa nkarhi wa sweswi na nkarhi lowu
nga hundza wa maendli lama.

Nkarhi lowu nga hundza wa
maendli wu vumbiwa hi ku lungelela
-ile. Nkarhi wun'wana ku lungeleriwa
xitwari xa **-e** eka riendl. Xiya maendli
tanihi **nwe** na **endle**.

xava

xavile

nwe

haha

khomile

chayerile

dya

chayela

kumile

ta

endla

nwa

khoma

tile

kuma

wa

hahile

endle

wile

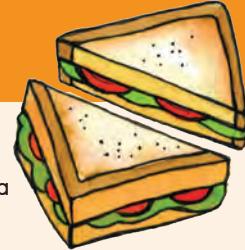
dyile

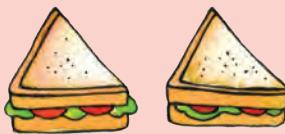
A hi tsaleni

Tirhis maendlì ku hetisa swivulwa leswi landzelaka. Boxa loko xivulwa xi ri eka nkarhi wa sweswi, lowu nga hundza kumbe lowu taka.

Hlawula
rito leri
faneleke

Hetisa swivulwa leswi hi riendlì leri faneleke.

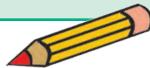

Xana xivulwa lexi xi le
ka nkarhi wa sweswi,
**lowu taka kumbe lowu
nga hundza?**

xava

Ndzi ta **xava** sangweji hi swakudya swa nihlekahi.

lowu taka

xavile

N'hweti leyi nga hela ndzi _____ yunifomo leyintshwa.

chayerile

Hasani u _____ movha.

chayela

Vana va _____ movha kutani va yimisiwa hi phorisa.

cerile

Ndzi _____ nkele exirhapani.

cela

Tolo ndzi _____ nkele exirhapani xa mina.

yimbelela

Hi _____ risimu etlilasini.

yimbelerile

Tolo khwayere yi _____ .

A hi hungaseni

Endla khadi ro
hoyozela munghana
loyi a humeleleke eka
swa mintlangu. Boxa
vito ra ntlangu kumbe
xihungasi emahlweni
ya khadi. Tsala
mahungu ya nkoka
endzeni ka khadi.

Vana lava humaka kun'wana

A hi hlayeni

Exikolweni xa hina ku na vana va ntlhanu lavantshwa lava humaka ematikweni man'wana.

Bheki u huma eZimbabwe.

Bheki u rhandza ku tlanga bolo ya milenge. I n'watipala.

Lee i Muchayina.

U dyondza ku hlaya na ku tsala Xinghezi.

U na swimanga swimbirhi leswitsongo.

Siku rin'wana u tile na swona exikolweni kutani swi tumbela endzeni ka khabodo.

Naresh u huma eIndia.

U tsakela ku tlanga mintlangu ya khomphyuta. U tlanga na munghana wa yena. U na vanghana vo hlaya swinene lava a tlangaka mitlangu ya khomphyuta na vona. U ya esenthareni ya tikhomphyuta masiku hinkwawo loko xikolo xi humile.

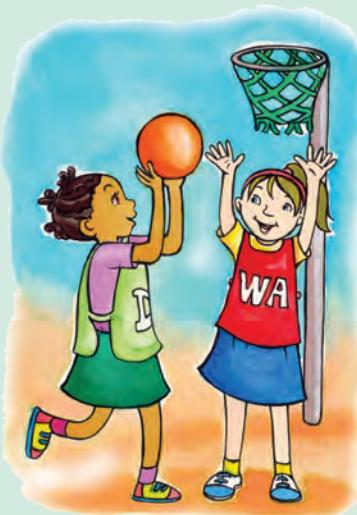

Peter u huma eNghilandhi.

U tsakela ku tlanga chese.

Renate u huma eJarimana.

U tsakela ku tlanga netibolo.

Siku:

A hi tsalení

Hetisa tafula hi vuxokoxoko bya n'wana un'wana na un'wana exitorini lexi.

Vito	Tiko	Xihungasi
Renate	Jarimana	Netibolo

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo. Tirhisa marito ya ntshanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

muchayina	khabodo	senthara	vanghana	tumbela
muchuchisi	khana	thamuka	tinghala	humba
muchini	khatlula	thini	nghamu	tshumba

A hi tsalení

Tiva munghana wa wena swinene. Tsala swivutiso u tirhisa marito lama: **yini, kwihi, rini, hikwalaho ka yini**. Endzhaku vutisa munghana wa wena u tlhela u tsala tinhlamulo ta yena.

Marito ya ntoloveló

humba
khana
muchini
vaghaná

Leswi hi tiphinaka hi swona

A hi endleni

Endla mbalango ku kumisisa swihungasi leswi vanghana va wena va swi rhandzaka ngopfu. Kombela vanghana va wena va khume leswaku va ku byela ntlhanu wa swihungasi leswi va swi tsakelaka swinene. Eka nhlamulo yin'wana na yin'wana, khalara bokisi leri faneleke etafuleni. Sungula etshawkini ra tafula.

Ntlangu	Ku hlaya	Vutshila	Tikhomphyuta	TV

Hi xihi xihungasi lexi rhandziwaka ngopfu?

Hi xihi xihungasi lexi nga rhandziwiki swinene?

Marito ya
ntoloveloo

bolo
emakumu
exikarhi
etlhelo

Ntivo marito

Tlhantlha marito lama u kombisa mapeletwana ya wona. Nambara marito ebokisini rin'wana na rin'wana ku ya hi nonganoko wa alifabete.

xi/be/dhle/le	3
khomphyuta	1
Bolo	2

Zimbabwe	
Jarimana	
Nghilandhi	

endzhaku	
emahlweni	
exikarhi	

emakumu	
langutana	
etlhelo	

Siku:

Hi vumba nkarchi lowu nga hundza wa riendli hi
ku lungelela -ile eka nsinya wa riendli.

Bana xirhendzevutana
eka riendli leri faneleke.

A hi tsaleni

Tolo u nwa/nwile juzi hi nkarchi wa lanci.

Dan u hlwela/hlwerile ku fika ekhonsatini.

Tolo Thandi u lahla/lahlide buku ya yena.

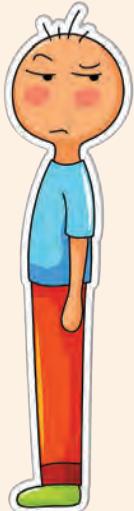
Ndyangu wa mina hinkwawo a wu khoma/khomile hi mukhuhlwana.

Hi baka/bakile khekhe ra siku ro velekiwa.

Hi ya/yile entangeni wa swiharhi vhiki leri nga hela.

Hi teka/ tekile xifaniso xa ndlopfu.

Tolo ndzi dya/dyile eka vaJabu.

A hi hungaseni

Sungula

Bolo ya milenge

Ku tsutsuma

Ku tirha exirhapani

Ntlangu

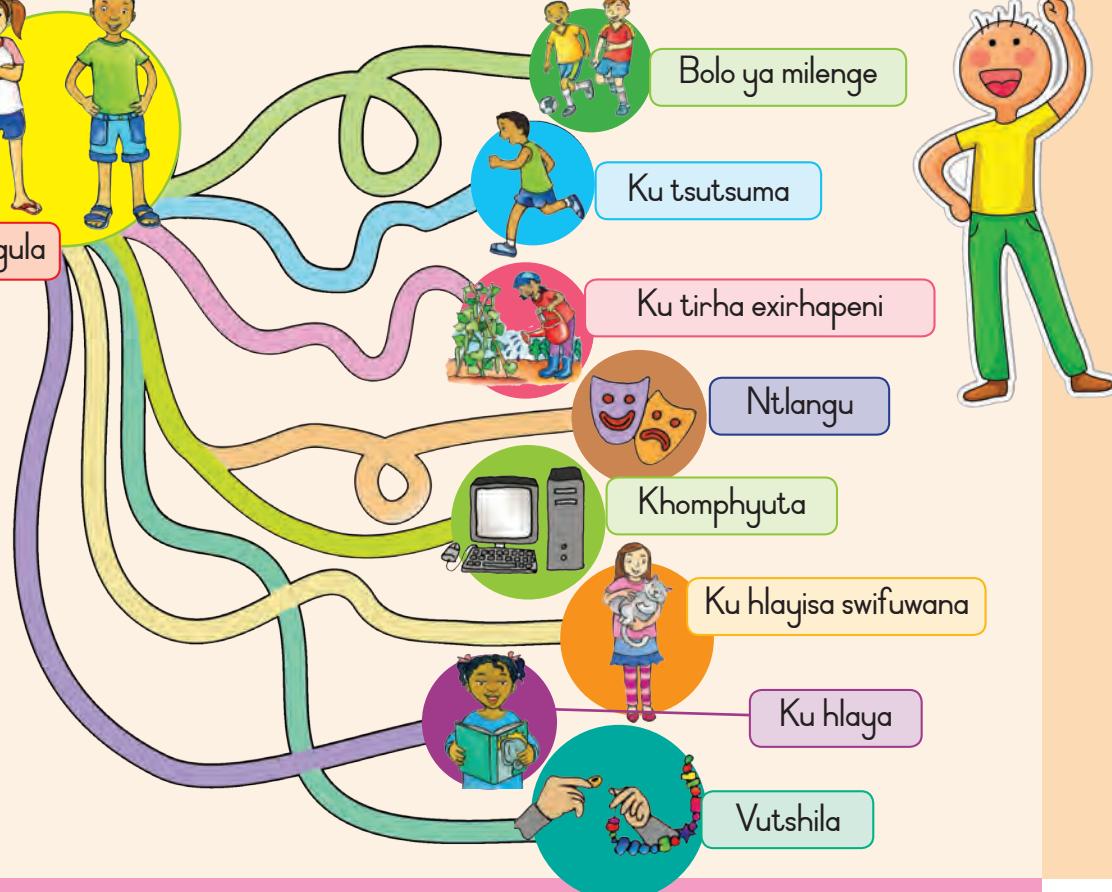
Khomphyuta

Ku hlayisa swifuwana

Ku hlaya

Vutshila

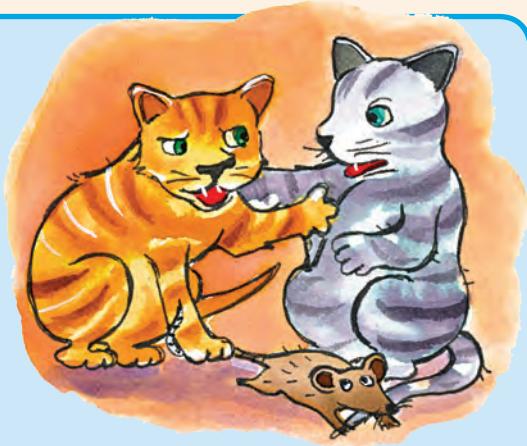
Kuma ndlela
yo ya eka
xihungatisi lexi u
xi tsakelaka.

A hi hlayeni

Swimanganyana swimbirhi, hi vusiku byin'wana bya bubutsa lerikulu, swi sungurile ku holova, kutani swi lwa. Xin'wana a xi khomile kondlo, kasi xin'wana a xi nga ri na nchumu, hi leswi swi nga endla leswaku ku holova ku ya emahlweni.

"Ndzi ta teka kondlo lero," ku vula **ximanga** lexikulu.
"U ta teka kondlo leri? Hi ta vona hi swona!" "Ndzi ta teka kondlo leri," ku vula ximanga lexikulu. "A wu nga ri teki kondlo ra mina," ku vula ximanganyana.

Kutani mukhegula loyi a khomile **nkukulu**,
a kukula swimanganyana swimbirhi a swi humesa ekamareni.

Misava a yi funengetiwile hi **mberha**
na gamboko.

Swimanganyana
a swi nga ri na vuyo.

Kutani swi **nyandlamela**, swi nghena swi miyerile.
A swi tsakamisiwile hi gamboko, swi rhurhumela wonge swi na ritukulu. A swi swi tiva leswaku hi vusiku byebyo, bya mpfula leyikulu, a swi antswa ku etlela ematshan'wini yo holova no lwa.

Tekelela (Circa 1880)

Siku:

A hi tsalen'i

Hlaya xiphato na munghana wa wena kutani mi hlamlula
swivutiso leswi landzelaka:

Xana swimanganyana a swi lwela yini?

Marito ya ntoloveloo

holo
holova
horha
hoxa

Hlamusela leswi maxelo a ya ri xiswona nivusiku.

Xana i ncini lexi nga endla leswaku swimanga swi tshika ku lwa?

Ntivo marito

Kuma marito lama nga na yelano
wa mipfumawulo.

nyandlamela	ximanga	nkukulu	mberha
khomela			

tlangela	tlanga	nkulukumba	horha

Tsundzuka

lextsongo

lextsongonyana

lextsongo swinene

TEACHER: Sign

Date

A hi endleni

Phata u tlhela u encenyeta xiphato. Munhu un'we u fanele ku encenyeta xiave xa ximanga lexikulu kasi un'wana u fanele ku encenyeta xiave xa ximanganyana. Un'wana wa n'wina u fanele ku encenyeta xiave xa mukhegula loyi a nga khoma nkukulu.

A hi tsaleni

Tlhela u tsala leswi va swi vulaka tanihu marito ya munhu. Tirhisa swirhatana swa marito ya munhu.

Ndzi lava kondlo leri

Ximanga lexikulu xi te, "Ndzi

Ndzi kumile kondlo ku sungula.

Ximanga lexitsono xi hlamula, "Ndzi

Ndzi tshike ndzi famba.

Kondlo ri cema, "

Mi ba pongo. Human!

Mukhegula a huwelela, "

Yoo, ka titimela! Hi nga ha lwi.

Swimanganyana swimbirhi swi huwelela, "

Siku:

MPHIKIZANO WA MAENDLI

A hi hungaseni

cela cerile

dirowa dirowile

chayela chayerile

hakela hakerile

wa wile

dyisa dyisile

twa twile

kuma kumile

haha hahile

tlanga tlangile

nyika nyikile

famba fambilile

kula kurile

tirha tirhile

suka sukile

tumbela tumberile

nyikile nyika

fambile famba

tsarile tsala

hlayisile hlayisa

tivile tiva

endlile endla

hakerile hakela

tsutsumile tsutsuma

vonile vona

kombile komba

tshamile tshama

etlerile etlela

vulavurile vulavula

yimile yima

kukurile kukula

hlamberile hlambela

Phikizanani hi ku tsutsuma.
Hlaya nkarhi wa sweswi
na lowu nga hundza
wa riendli rin'wana na
rin'wana eka ndlela ya
xitshopana. Munghana
wa wena u fanele ku hlaya
marito eka ndlela ya wasi.
Vonani leswaku i mani
loyi a hlulaka. Vutisanani
hi nkarhi lowu hundzeke
wa riendli rin'wana na
rin'wana.

A hi hlayeni

123 Xitarata xa Rose

New Town

1234

13 Hukuri 2015

Eka Sasi

Ndzi na tin'hweti ta tsevu ndzi tshama eAfrika-Dzonga ro xonga. Ri saseke **ngopfu** tiko leri. Masana ya xitshopana ya tlhava masiku hinkwawo. Ndzi tshama exitarateni **lexitsongo**. Yindlu ya ka hina yi langutanile na phaka ya rihlaza. Hi na mirhi minharhu exirhapeni xa hina. Ku na miako **yo leha** swinene edorobeni ra hina. Ndzi na swimanganyana **swimbirhi**. Swimanganyana leswi swa **mihupana** swi ndzi landzelela hinkwako laha ndzi yaka kona. Siku rin'wana swi fambile na mina exikolweni kutani swi tshama endzeni ka khabodo swi ri karhi swi n'awula dyambu hinkwaro.

Ndzi na vanghana va **mune** eAfrika-Dzonga. Hinkwavo va vulavula Xinghezi xo huma hi tinhompfu. Ndzi navela wonge u nga ndzi endzela etikweni leri ro xonga swonghasi.

Munghana wa wena,
Lee

Siku:

A hi tsalen'i

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Marito ya
ntoloveloo
dyondza
phaka
tlhuva
xirhapa

Xana Lee u tshame eAfrika-Dzonga nkarhi wo tanahi kwihi?

Xana u huma kwihi?

Xana u na vanghana vangani eAfrika-Dzonga?

Xana u ehleketa leswaku wa swi tsakela ku tshama eAfrika-Dzonga? Hikwalaho ka yini?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

xirhapa	tlhava	phaka	dyambu
xirhambo	tlhaka	phula	dyana
xirhundzu	tlhuva	phohla	dyondzo

A hi tsalen'i

Tlhela u hlaya papila. Eka xivilwa xin'wana na xin'wana ku na rito leri hi byelaka swin'wana hi riviti. Marito lama i mabumabumeri. Hlaya xivilwa xin'wana na xin'wana hi vukheta kutani u nkhwatihata maviti. Bana xirhendzevutana eka mabumabumeri lama bumabumelaka riviti rin'wana na rin'wana.

Xikombiso: Tiko ra hina i Afrika-Dzonga ro xonga.

Loko u endlile leswi, tsala mabumabumeri lama u beke xirhendzevutana eka wona ehansi ka nhlokomhaka leyi faneleke etafuleni leri.

Mahlayi	Marito ya mihlovo	Marito ya vukulu

Ku hlamusela swilo

A hi endleni

Nyika nhlamuselo ya vuwena. Fungha bokisi leri hlamuselaka misisi ya wena, mahlo na ku leha ka wena.

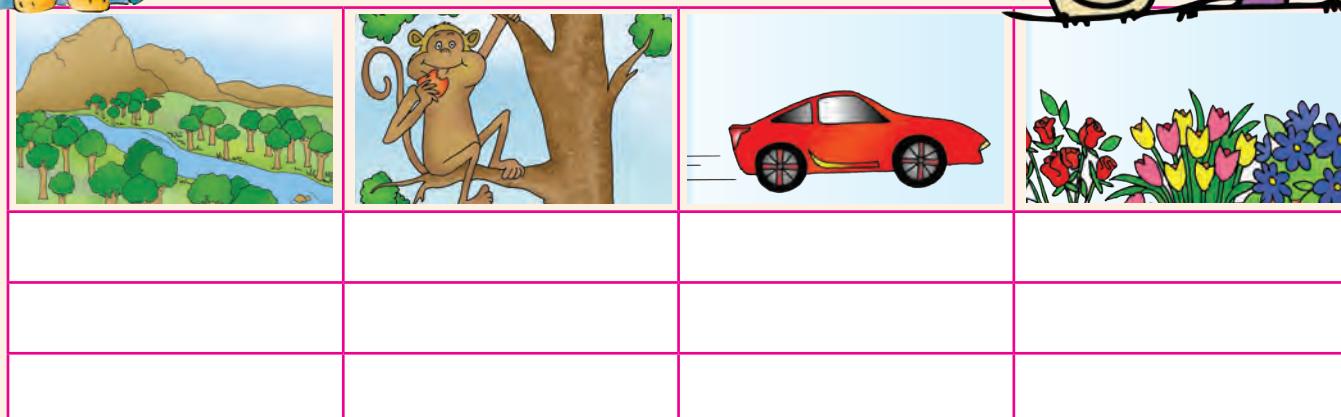
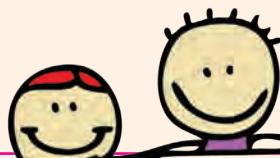

Misisi	Buraweni	Mahlo	Ntima	Ku leha	Koma
	Ntima		Rihlaza		Xikarhi
	Basa		Wasi		Leha
	Tshwuka		Buraweni		Leha ngopfu

A hi tsaleni

Tsala mabumabumeri lama bumabumelaka swifaniso leswi.

Hlawula mabumabumeri lama hi byelaka swin'wana hi maviti lama khalariveke. Tsala mahlawuri eswivandleni leswi landzelaka.

lonkulu lowukulu	Wanuna lonkulu u chayisile murhi _____ hi movha.
mihupana leyitsongo	Mufana wa _____ u hlongorisile mbyana _____ .
tlhariha nandziha	Nhwanyana wo _____ u bakile khekhe ro _____ .
tintswalo lontsongo	Mudyondzisi wa _____ u pfunile nhwanyana _____ .

Siku:

A hi tsaleni

Nkhwatihata rito leri faneleke ku hetisa xivulwa.

Mina	ndzi	u	va	rhandza xikolo.
Yena	ndzi	i	va	xitsutsumi.
Tatana	ndzi	i	va	musweki lonkulu.
Hahani	ndzi	u	va	na tintswalo.
Ximanga	ndzi	xi	va	khome kondlo.
Hina	ndzi	u	hi	ya evhengeleni.
Vona	ndzi	u	va	letile exikolweni.

Tsala nhlamuselo ya munhu loyi a ku tsakisaka. A nga va a ri munhu wa ndhuma, munghana kumbe munhu un'wana endyangwini wa ka n'wina.

A hi tsaleni

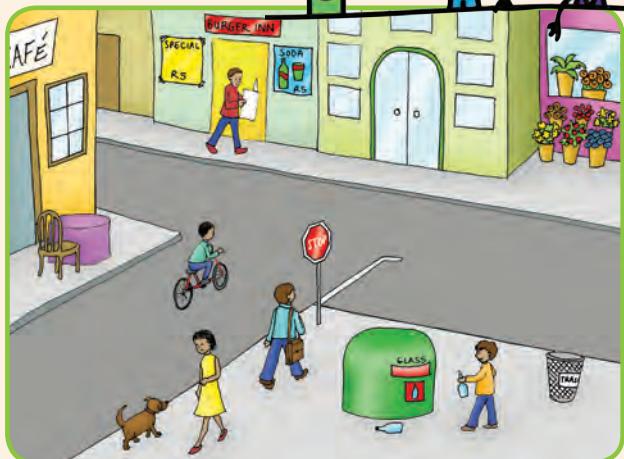

Handwriting practice lines for the sentence: Tsala nhlamuselo ya munhu loyi a ku tsakisaka. A nga va a ri munhu wa ndhuma, munghana kumbe munhu un'wana endyangwini wa ka n'wina.

A hi hungaseni

Boxa ku hambana loku ku nga kona. Bana xirhendzevutana eka swilo leswi hambanisaka swifaniso leswi.

TEACHER: Sign

Date

Swilo swinharhu leswi tsakisaka hi TINDLOPFU

**Leswi tsakisaka hi ndlopfu i
nxakwa, majejetu na matino.**

NXAKWA

Tindlopfu ti tirhisa minxakwa ya tona ku endla mpfumawulo. Ti tlhela ti tirhisa minxakwa ku teka swakudya no ka mati ti chela emilon'wini ya tona. Tindlopfu tin'wana ti tlharihile ngopfu lero ti kota ku tirhisa minxakwa ya tona ku pfulela mati epompini.

MAJEJETU

Ndlopfu yi na matino mambirhi. Matino lama ya endliwile hi ayivhori. Ya mila

eka rihlaya ra le henhla. Matino lama ya kula ya nga yimi evutomi hinkwabyo bya ndlopfu. Ndlopfu yi tirhisa majejetu ya yona ku cela mati na swakudya. Vanhu vo homboloka va dlaya tindlopfu leswaku va kota ku yiva majejetu ya tona no kuma ayivhori.

MATINO

Tindlopfu ti na matino ya mune, lama vuriwaka menomakhuyu. Ti tirhisa matino lama ku cakunya swimilana leswi ti dyaka swona. Matino lama ya hela kutani tindlopfu ti mirisa man'wana. Leswi swi humelela endzhaku ka malembe ya khume. Tindlopfu ti kuma tisete ta tsevu ta matino evuton'wini bya tona. Hina vanhu hi na tisete timbirhi ntsena.

Siku:

A hi tsalení

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Marito ya
ntoloveló

kheji
khekhe
khela
khele

Hi swihi swilo swinharhu leswi tsakisaka hi tindlopfu?

N _____

M _____

M _____

Xana ti tirhisa minxakwa ya tona ku endla yini?

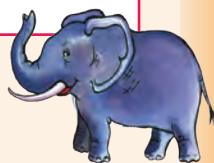
Xana ti tirhisa majejetu ya tona ku endla yini?

Xana u tiva yini hi matino ya tona?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlanhu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

ndllopfu	tlanga	nkolo	khekhe
ndleve	tlimba	nkova	khele
ndlluwa	tlula	nkombo	khela

A hi tsalení

Tirhisa marito lama ku hetisa swivulwa leswi landzelaka.

mina

hina

yena

vona

n'wina

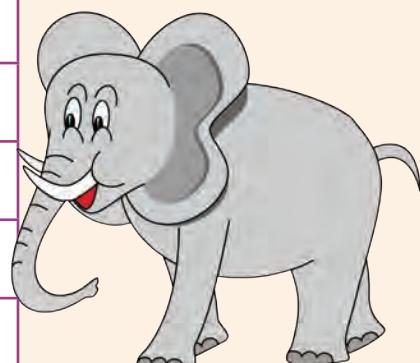
Gabaza u endlile ntirhokaya wa _____.

U tekile tibuku ta xikolo xa _____.

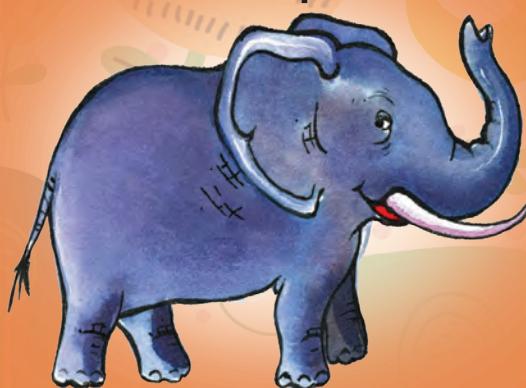
Hi dyile swakudya swa madyambu swa _____.

Ndzi dyile swakudya swa ninhlekanhi ya _____.

Mi fanele ku endla ntirhokaya wa _____.

Hinkwaswo hi tindlopfu

hi Eli Smith

A hi hlaveni

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Xana vito ra buku leyi i yini?

Xana i mani mutsari wa buku leyi?

Hi swihi swiyenge swa mune leswi longoloxiweke eka leswi nga endzeni?

Xana xiyenge xin'wana na xin'wana xi vulavula hi yini?

1

2

3

4

Leswi nga endzeni

- 1 Leswi tindlopfu ti langutekisaka xiswona..... 4
- 2 Leswi ti dyaka swona 10
- 3 Ku vulavurisana ka tindlopfu 11
- 4 Mindyangu ya tindlopfu .. 15

Siku:

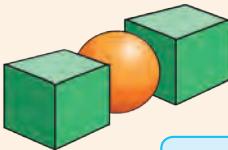
A hi tsaleni

Tsala swivulwa swinharhu u vula loko u ta tsakela ku hlaya buku leyi.
Vula leswaku hikwalaho ka yini u ta swi tsakela kumbe u nga swi tsakeli.

A hi tsaleni

Marito lama i maegeteri. Ya hi hlamusela hi ndhawu.
Ma tsale eswivandleni leswi faneleke eswivulweni leswi landzelaka.

exikarhi

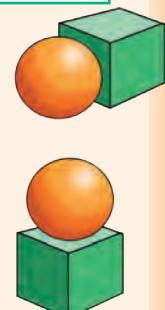
ehenhla

ehansi

endzeni

ekusuhi

etlheloo

Swimanganyana swi tumberile _____ ka khabodo.

Ximbyanyana xi tshamile _____ tafula.

Pam u tshamile _____ ka Aki na Jabu.

Ndlopfu yi fambile _____ ka xintshabyana.

Hi fambile _____ ka xindledyana.

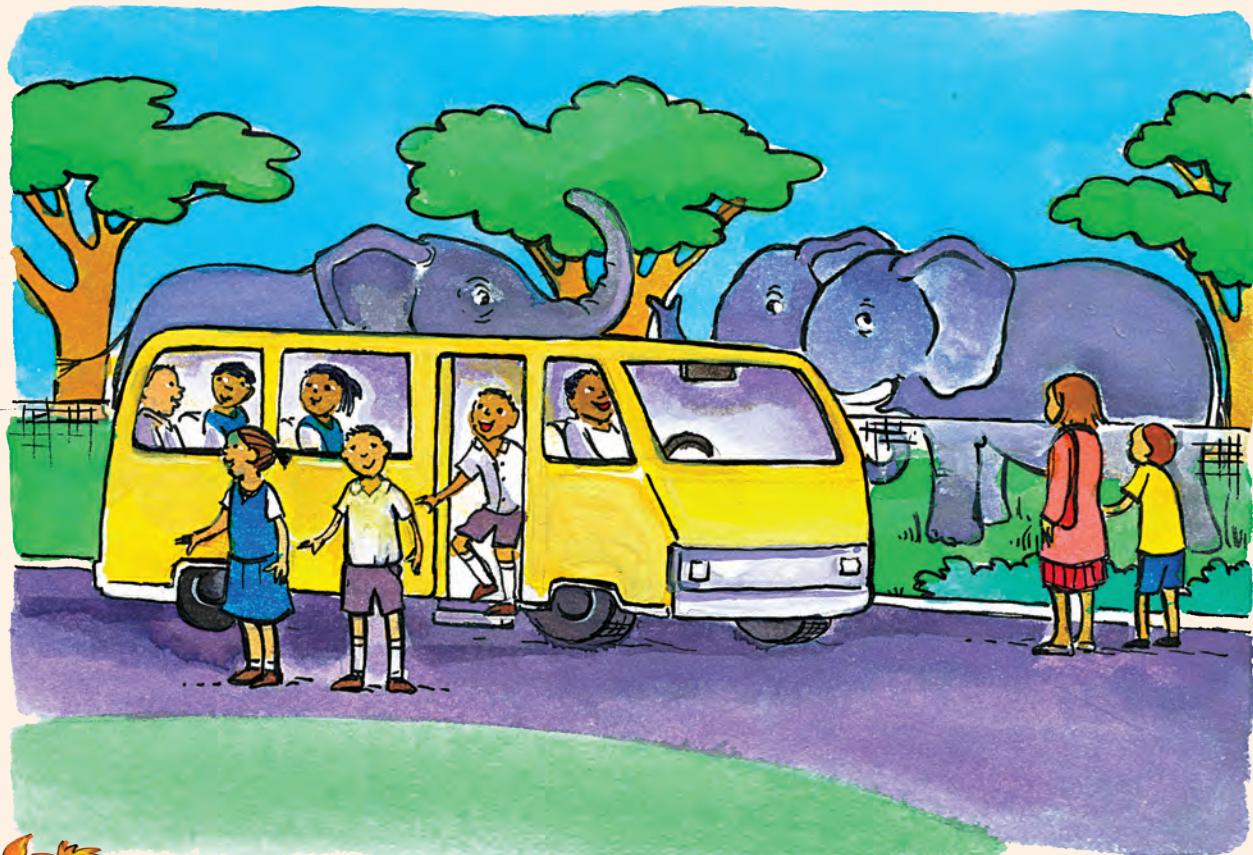
Hi tshama _____ na xikolo.

Xisombholoti xa riri: Hlaya hi ku hatlisa ngopfu.

Xitolo xi xavisa xisibi xo hlantswa swi basa tanahi
ntswamba. Xisibi lexi xavisiwaka i xisibi xa xiviri.

A hi hlayeni

Bazi ra hina ri yimile ephakeni ya tindlopfu. Vana va giredi ya 3 va yile va ya vona tindlopfu. Tindlopfu ta le Afrika hi letikulu ngopfu emisaveni. Tindlopfu ti na byongo lebyi tlulaka bya swiharhi swin'wana, hikwalaho ti tlharihile ngopfu. Hi hlayile phamfuleti leyi:

Xana ti kula ti va na malembe mangani?

Ti kota ku hanya 70 wa malembe.

Xana ti lehile ku fika kwihi?

Tindlopfu ta le Afrika ti nga leha ku fika eka 4 wa timitara.

Xana ti na mindyangu?

Ina. Ndyangu wu na nkoka ngopfu.
Tindlopfu ti hlayisa vana va tono.
Ti hlayisa na swisiwana swa tindlopfu leswi pfumalaka vahlayisi.

Siku:

A hi tsaleni

Tsala swivulwa swa mune hi leswi u swi
dyondzeke hi tindlopfu.

Marito ya
ntoloveloo

gama
geva
giya
goya

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito
ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

gama	jaha	mujeko	mugayo
gaya	jeka	vujaha	xigiya
gandla	jika	dijiti	xigandlu

A hi endleni

Tsala mavito eka xifaniso lexi xa ndlopfu. Tirhisa marito lama landzelaka.

ncila

matino

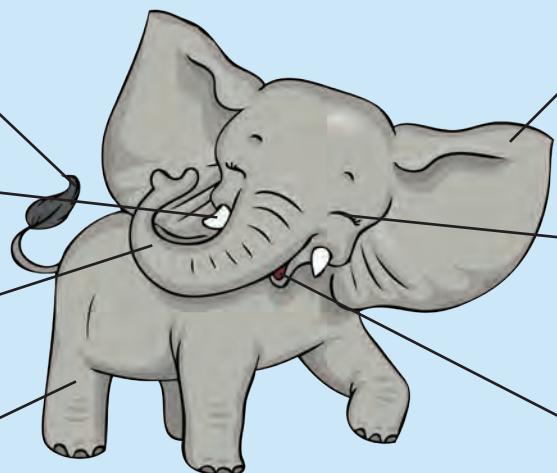
nxakwa

nomo

tindleve

mahlo

milenge

TEACHER: Sign

Date

Ku vulavula hi ndlopfu

A hi endleni

Inthavhiyuwa munghana wa wena mayelana na tindlopfu.
Vutisa swivutiso leswi humaka eka leswi u swi hlayeke hi tindlopfu.

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka rito leri faneleke eka xivulwa xin'wana
na xin'wana

N'wana wo sungula emutini i mativila/rikotse.

N'wana wo hetelela emutini i mativila/rikotse.

Vana lava ringanaka va vatswari vo hambana i mahahlwa/tintangha.

Vana lava ringanaka va mutswari un'we i mahahlwa/tintangha.

Huku ya xisati i mbhaha/ nkuku.

Munhu loyi u hanyaka na yena mi tlhela mi tsakelana i nala/ munghana.

Xana u tiphinile hi ntanga wa tindlopfu?

Thandi wa vutisa."

Ina, ndzi tiphinile.

Jim a hlamula,"

A swi ri kahle ku hlaya tibuku ta tindlopfu.

Thandi u te,"

Siku rin'wana ndzi vonile ndlopfu entangeni wa Addo Elephant Park.

Jim u te,"

A hi tsaleni

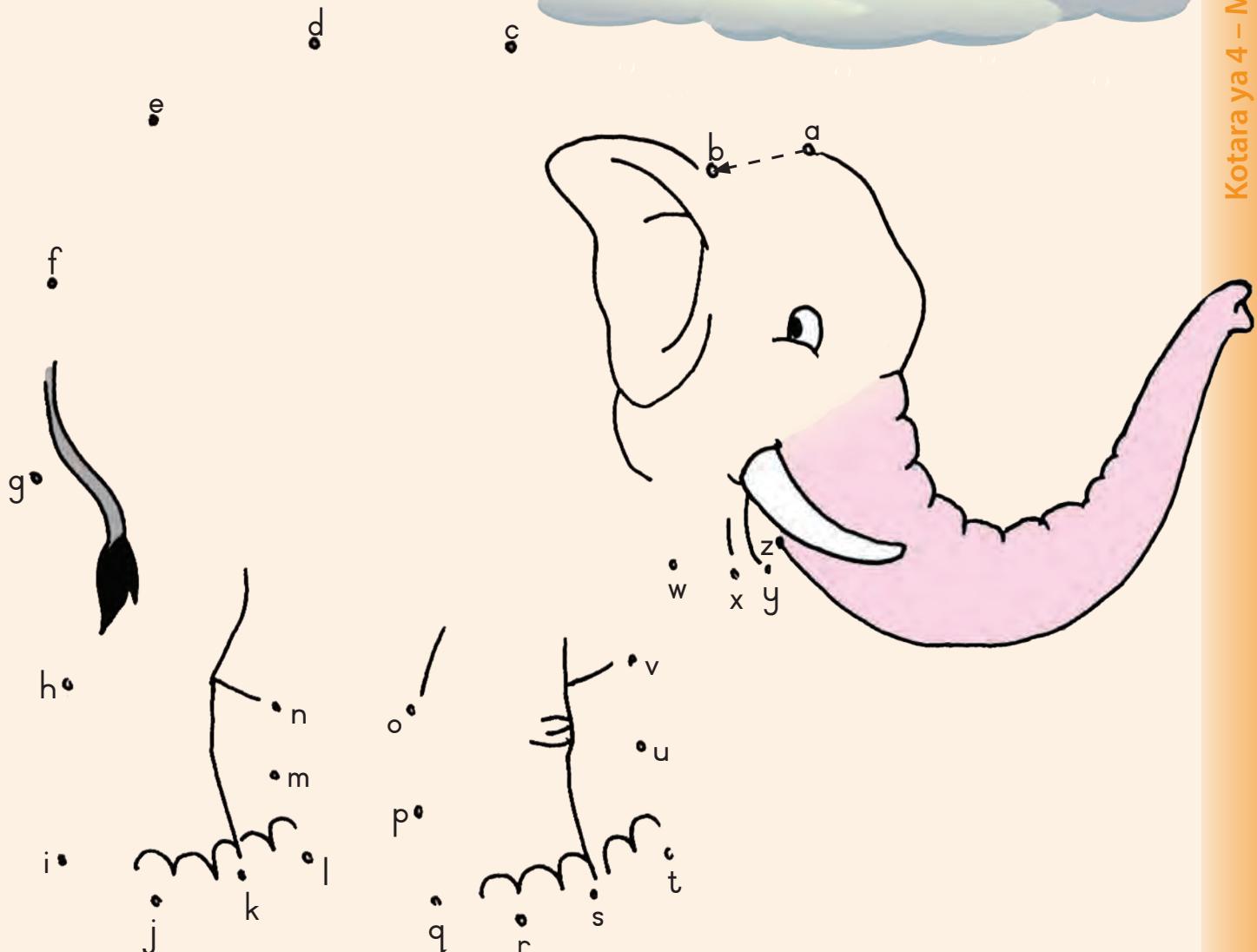

Ku vulavula hi ndlopfu

A hi hungaseni

Landzelela maletere ku kota ku hlanganisa mathonsi.

Tsundzuka

hisa

hisanyana

hisa swinene

Tsala xitori xa wena

A hi vulavulen'i

Vulavula na munghana wa wena hi xitori lexi u lavaka ku xi tsala. Tsala miehleketo ya wena eka pheji leri.

Nkunguhato wa xitori xa mina

Swimunhuhatwa na mbangu

Manghenelo

I vamani swimunhuhatwa swa xitori xa wena?

Xitori xa wena xi humelela kwihi?

Xitori xa wena xi humelela rini?

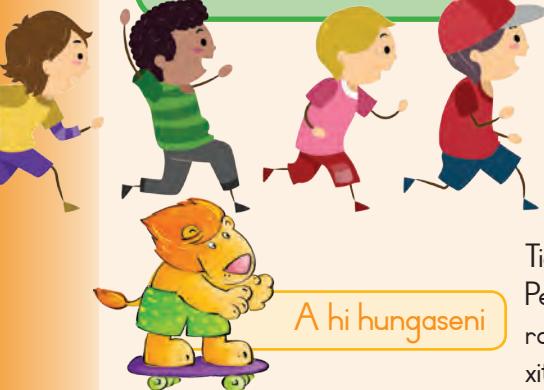
Ku humelela yini emasungulweni ya xitori xa wena?

Miri

Ku humelela yini eka miri wa xitori xa wena?

Mahetelelo

Xana xitori xa wena xi herisa ku yini?

A hi hungaseni

Tiendlele buku ya wena. Tsema pheji ra buku leri landzelaka. Tsema eka mitila ya mathonsi. Petsa phepha emitileni. Tsala vito ra buku ekhavhareni. Tsala vito ra wena ehansi ka vito ra buku, hikuva hi wena mutsari wa xitori. Dirowa xifaniso ekhavhareni. Kutani u tsala xitori xa wena xi va buku.

MAYELANA NA MUTSARI

Tsala vito ra wena

Malembe ya wena

Laha u tshamaka kona

8

Tsala vito ra buku laha.

Tsala vito ra wena (hi wena mutsari).

1

GOZA RA 4: PETSA EKA NTILA WOHELELA ENDZHAKUKA LOKU USI TEPURILE BUKUYA WENA

GOZA RA 5: PETSA EKA NTILA WA MATHONSI

T

sala u ja emdhweni na xitolri xa wena laha.

T

sala miri wa xitolri xa wena laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowwa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Sungula ku tsala xitori laha.

Dirowa xifaniso laha.

Heta xitori xa wena.

2

7

3

9

Yisa emahlwenti xitorri xa wena laha.

Tsalda leswi humelakka eka mahetlelio ja
xitorri xa wena.

Dirowa xifaniso laha.

Dirowa xifaniso laha.

Nkongomelo wa 8: Vutomi bya hina

113 Siku ra vadyondzisi ro hlawuleka 102

Ku hlaya xitshuriwa hi siku ra Vadyondzisi ro hlawuleka.
 Ku hlaya xitlhokovetselo xo vulavula hi mudyondzisi.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitlhokovetselo.
 Ku tlhanttha marito no ma nambara ku ya hi nonganoko wa maletere.
 Mafuwi no kombisa swiyenge swa wona.
 Xisombholoti xa ririm.

114 Inkoma mudyondzisi 104

Ku tsala khadi ro khensa mudyondzisi.
 Ku hlanganisa swivulwa no boxa maendli.
 Switwananisi leswi faneleke.
 Ku boxa xitwari xo sungula na xitwari xo hetelela.
 Ku endla khadi ra mudyondzisi.

115 Aki wa mavala 106

Ku hlaya papila ro ya eka mudyondzisi ri huma eka Aki.
 Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we swo huma eka papila.
 Ku boxa vamavizweni.
 Ndzandzezelano wa swiendaleko.

116 Hola, Aki 108

Ku tsala eka dayari hi nkarhi lowu a va vabya.
 Tinhlayo ta marito.
 Ku tirhisa swilandzi ku vumba swivulwa.
 Papila ro navelela Aki ku hatla a hola emavabyini ya yena.

117 Siku ro hlamarisa ... siku ro ka ri nga tsakisi 110

Ku hlaya tinhlamuselo timbirhi ta xiendaleko xin'we.
 Ku kunguhata ku tsala eka dayari.
 Ku tirhisa mepe wa miehleketo ku kunguhata leswi nga ta tsariwa eka dayari.
 Ku tsala eka dayari ku tirhisiwa mepe wa miehleketo.

118 Laha hi yeke kona 112

Ku tsala adirese na mahungu eka posikarata yi rhumeriwa munghana.
 Ku hlanganisa swivulwa hi mahlanganisi.
 Vun'we na vunyingi.
 Ku lava no ba xirhendzevutana eka xifaniso lexi nga yelaniki na swin'wana.

119 Hi ya entlangwini 114

Ku bvumba xitori hi ku hlaya nhlokomhaka no languta swifaniso.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitori xa swifaniso.
 Ku dirowa timhondzo eka wachi yin'wana na yin'wana ku kombisa nkarhi lowu xiendaleko xi humeleleke hi wona.

120 Mayelana na ntlangu 116

Ku tirhisa swifaniso ku tsala xitori hi rendzo ra vana.
 Ku lebula swifaniso.
 Ku vumba maviti-nkatsano.

121 Themb, mutimela-ndzilo 118

Ku hlaya inthavhiyu ya rhadiyo na mutimela-ndzilo.
 Ku encenyeta inthavhiyu.
 Ku hlamula swivutiso swo hlawula nhlamulo yin'we swo huma eka inthavhiyu.
 Ku tsala ndzimana hi mintirho leyi va nga ta tsakela ku yi tirha.

122 Leswi ndzi lavaka ku va swona 120

Ku va na inthavhiyu na munghana no tsala tinhlamulo ta swivutiso.
 Ku tirhisa swilandzi ku vumba marito.

Kotara ya 4: Mavhiki ya 5 - 8

Ku hetisa marito lama siyiweke.
 Ku yelanisa swihlambanyiso na swifaniso.

Ku titumbuluxela xihlambanyiso.

123 Risokoti na njiya 122

Ku hlava xitoria Geri na risokoti.
 Ku hlamula swivutiso swo huma eka xitshuriwa.

124 Njiya ya yimbelela 124

Ku tsala mavito eka xifaniso.
 Ku tsala swivulwa nakambe ku tirhisiwa marito ya munhu.
 Ku lava marito eka giridi.

125 Emisaveni hinkwayo ha tlangela 125

Ku hlava xitshuriwa hi swinkhubyana swo hambana.
 Ku hetisa tafula ra mianakanyo ya tinyiko.
 Ku endla mbalango wa tiholideyi no tsala mbuyelo.

Hoyohoyo 130

A hi hlayeni

Siku ra vadyondzisi ri hi ti8 ta Nhlangula. Hi siku leri hi tsala mapapila na makhadi hi khensa vadyondzisi va hina. Vana van'wana va tsalela vadyondzisi va vona switlhokovetselo. Xiya xitlhokovetselo lexi tsariweke hi nhwanyana wa xikolo.

Hi swihi swilo swinharhu leswi endlaka nhwanyana a khensa mudyondzisi?
Swi nkhwati hate exitlhokovetselweni kutani u swi tsala ehansi.

1

2

3

Xana nhwanyana a titwa njhani loko matilo ya ri ya mpunga? ✓

a Tsakile

b Tsanile

Lava marito ya mpfumawulo lowu yelanaka na:

mpunga

pfunu

Ntivo marito

Tlhantlha marito lama u
kombisa mapeletwana ya wona.
Nambara marito eka bokisi
rin'wana na rin'wana ku ya hi
nonganoko wa maletere.

tsu/ndzu/ka	2
damarheta	3
hlamala	1

xinkwa	
mati	
inkomu	

languta	
hinkwako	
yingisela	

Ravunharhu	
Sonto	
Mugqivela	

A hi tsaleni

Kombisa rito leri nga rifuwi na ra lexi fuyiwaka. Kutani tsala mufuwi na lexi fuyiwaka.

Leyi i buku ya Amu.	Amu	Buku
Bege ya manana yi handzukile.		
Ncila wa mbyana wu vavisekile.		
Tino ra Sara ra pandza.		
Xikolo xa hina xi sasekile.		
U tekile bolo ya Jabu.		

Xisombholoti xa ririmi: Hlaya hi ku hatlisa swinene hilaha u nga kotaka hak!

Gama ri gada golonyi ya Gayisa. Gezani u gada rigava ra Gayisa
leri gonyaka ri huma hi gede ya muti wa Gayisa.

Inkomu mudyondzisi

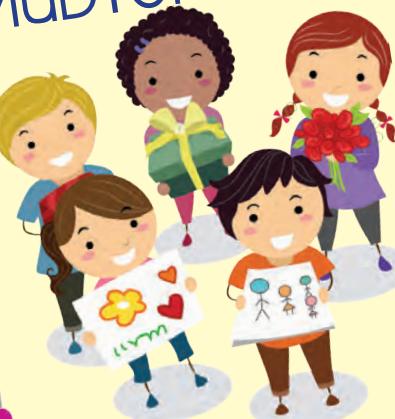

A hi tsaleni

Tsalela mudyondzisi wa wena khadi ro khensa ro hlawuleka.

INKOMU MUDYONDZISI

A hi tsaleni

Nkhwatihata maendli ebokisini ra wasi na tinhlokomhaka ebokisini ra rihlaza. Dirowa ntila ku hlanganisa swiphemu swimbirhi swa xivulwa.

Nhlokomhaka

Chela ra rihlaza

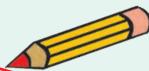
Makwerhu lontsongo

Wanuna

Jane munghana wa mina

Mbyana ya buraweni

Vana

Lava riendli

a va tlanga hi bolo.

ri **dyile** nhongana.

yi dyile rhambu.

a chayela movha wa yena.

u ambarile rhoko yo saseka.

u tshama etlhelo ka mina exikolweni.

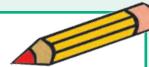

A hi tsaleni

Nkhwatihata marito lama hlamuselaka
nkarhi lowu swilo swi humeleleke hi wona.

Mayelana na nkarhi
Marito lama tirhisiwaka ku kumisia nkarhi
i loko na rini. Ku nga kombisiwa nkarhi wo
karhi kumbe masiku na mavito ya masiku.

Xikolo xi sungula hi 8 nimixo.

Xikolo xi huma hi 2 nindzhenga.

Xana wa ya exikolweni hi Mugqivela?

Aki u yile ekaya ninhlikanhi.

Siku ro velekiwa ra yena ri hi ti20 ta Hukuri.

Hi etlela hi 8 nimadyambu.

Xana u ta va u ri kwihhi hi siku ra Khisimusi?

A hi tsaleni

Loko nhlokomhaka leyi nga n'winyi wa xanchumu yi ri eka vunyingi,
xitwananisi lexi tirhisiwaka xi fanele xi va eka vunyingi.

Tibuku ta vafana.

Tipene __ vanhwanyana.

Swakudya __ timbyana.

Mimovha __ mathicara,

A hi tsaleni

Vula marito lama kutani u ba xirhendzevutana eka xitwari xo sungula na xo hetelela.

awara

tsala

xikolo

nyama

hleka

hoxeka

cheke

xikero

tibuku

khemisi

gonya

Sonto

A hi hungaseni

Tlhelela eka xitlhokovetselo xa
"Mudyondzisi wa mina". Sweswi
tirha na munghana mi endla
phositara ku navetisa Siku
ra Vadyondzisi. Boxa leswaku
hikwalaho ka yini vadyondzisi va
ri na nkoka eka vadyondzi. Boxa
leswi vana va nga swi endlaka
ku khensa vadyondzisi va vona.

Aki wa mavala

A hi hlayeni

Eka Mudyondzisi

Ndzi na masikunyana ndzi nga swi koti ku ta exikolweni. Ndzi na marhuda kutani dokodela u lerisile leswaku ndzi fanele ku tshama ekaya hikuva ndzi nga tluleta vana van'wana.

Hi Musumbhunuku nimixo loko ndzi pfuka miri wa mina a wu tshwukile hi swirhumbana. Ndzi ringetile ku swi nwayanyana leswaku swi famba, kambe swi nga fambi. Ndzi hlambile hi xisibi ndzi ringeta ku swi susa kambe swi ala. Swi ndzi endle leswaku ndzi tsana emoyeni. Kutani miri wu sungule ku hisa. Manana u ndzi yisile eka dokodela. U vule leswaku themparecha ya mina yi le henhla kutani a ndzi nyika mirhi a tlhela a ndzi tshimbisa ku ya exikolweni. Sweswo i swa masiku ya ntshanu lama hundzeke.

Siku rin'wana na rin'wana ndzi kamba loko swipatsu swi fambile, kambe ndzi kuma swa ha ri kona. Ndzi navela vanghana va mina. Ndzi navela ku ta exikolweni kambe a swi koteki. Mudyondzisi, xana swa pfumeleriwa leswaku ndzi rhumeriwa tibuku ta ntirho leswaku ndzi ta tirha ndzi ri ekaya? A ndzi lavi ku salela endzhaku hi ntirho wa mina wa xikolo. Tatana u vule leswaku u ta ndzi landzela tibuku. Ndza mi navela hinkwenu ka n'wina.

Hi mina

Aki

25 Xitarata xa Berry
Old Town
1234
19 Nhlangula 2015

A hi tsalen'i

Endzhaku ko hlaya xitori, hlamula swivutiso leswi landzelaka.
Bana xirhendzevutana eka letere ra nhlamulo leyi faneleke.

Hi xihi xikongomelo lexikulu xa papila ra Aki?

A	Ku tivisa mudyondzisi leswaku u na marhuda.
B	Ku hlamusela leswaku u yile eka dokodela.
C	Ku kombela tibuku ta ntirho ta yena.
D	Ku hlamusela leswi vuriweke hi dokodela.

I masiku mangani lama Aki a
nga xwa wona exikolweni?

A	2 wa masiku
B	5 wa masiku
C	7 wa masiku
D	10 wa masiku

Hi xihi xilo xo sungula lexi lemukiseke Aki leswaku ku na leswi nga riki kahle?

A	U vone leswaku u na swirhumbana hinkwako.
B	Dokodela u n'wi byele leswaku u na marhuda.
C	A ri na themparecha.
D	Manana wa yena u n'wi yisile eka dokodela.

A hi tsalen'i

Xiyisia papila kutani u lava marito lama nga na nhlamuselo yin'we na marito lama.

vuvabyi byi ya eka van'wana (ndzimana ya 1)	
a nga tsakangi (ndzimana ya 2)	
arisa (ndzimana ya 2)	
languta (ndzimana ya 3)	

Marito ya
ntoloveloo
kamba
kambe
khoma
kombela

A hi tsalen'i

Veka swivilwa leswi hi ndzandzelelano lowu faneleke.

Swi nambare ku suka eka 1 ku fika eka 4.

Ndzi yile eka dokodela.	
Ndzi ringetile ku swi susa hi ku hlamba.	
Ndzi vile na themparecha ya le henhla.	
Ndzi pfukile kutani ndzi vona ndzi ri na swirhumbana swo tshwuka.	

A hi endleni

Tsala edayarini mayelana na nkarhi wa ku vabya ka wena. Vula leswaku a wu titwa njhani, mirhi leyi u yi nweke na munhu loyi a ku hlayiseke.

Eka Dayari

Siku

A hi tsaleni

Endla tinhlayo ta marito.

Hi lungelela xilandzi xa **-ana** eka maendlili ku kombisa leswaku xiendleko xi humelela hi ku ringana. Xikombiso: banana, khomana; Loko hi lungelela xilandzi xa **-nyana** eka riendlili, swi vula leswaku xiendleko xi humelela swintsanana. Xikombiso: nwayanyana, tsalanyana.

vona + ana =	vonana
rhandza + ana =	
hlula + ana =	

dyana + nyana =	
famba + nyana =	
tlula + nyana =	

Vumba xivulwa u tirhisa riendlili ra xilandzi xa **-ana** na xivulwa xin'wana xa xilandzi xa **-nyana**.

Siku:

A hi tsaleni

Tianakanye u ri munghana wa Aki. Tsala papila u n'wi navelela ku hatla
a hola. N'wi tivise mahungu ya xikolo.

Tsala nomboro ya yindlu na xitarata.

Tsala vito ra ndhawu.

Tsala khodi.

Tsala siku.

Eka

Ri huma eka

A hi hlayeni

Rhandzu na sesi wa yena Sara va tihumesile na ndyangu wa ka vona. Rhandzu u tiphinile kambe Sara a nga tiphinangzi.

Leri a ri ri siku ro hlamarisa hakunene! Ndzi navela wonge hi nga tlhelela nakambe.

Siku ro ka ri nga tsakisi! Handle ka lanci, ku hava lexi ndzi tiphineke hi xona.

A hi endleni

Mi ta tsala eka dayari ya Rhandzu na Sara. Xosungula, entlaweni wa n'wina, tumbuluxani mepe wa mianakanyo lowu nga ta mi pfuna ku tsala eka dayari. Vulavulani leswaku hikwalaho ka yini vana vambirhi lava yeke endhawini yin'we va titwe hi ndlela yo hambana hi rendzo leri.

Laha Rhandzu na Sara va yeke kona

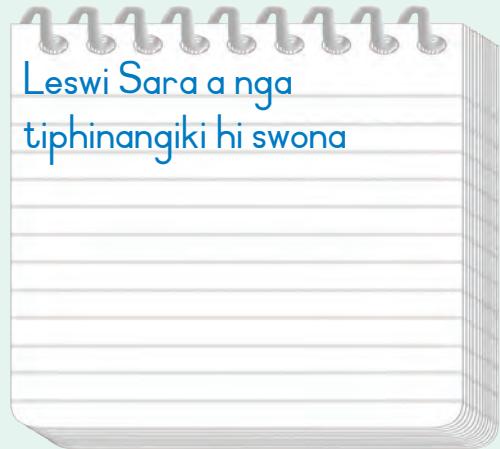
Ku tihumesa ka Rhandzu na Sara

Leswi Rhandzu na Sara va swi endleke

Leswi Rhandzu a tiphineke hi swona

Leswi Sara a nga tiphinangiki hi swona

Siku:

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlanhu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

tshwuka	tsimbisa	hlamarisa	tiphina	lanci
tshwutela	tsimba	hlanganisa	phika	hanci
xitshwati	tsakama	hlaneka	phisa	ponca

A hi tsaleni

Tsala eka tidayari ta Rhandzu na Sara eka siku rolero.
Tirhisa mepe wa miehleketo ku ku pfuna.

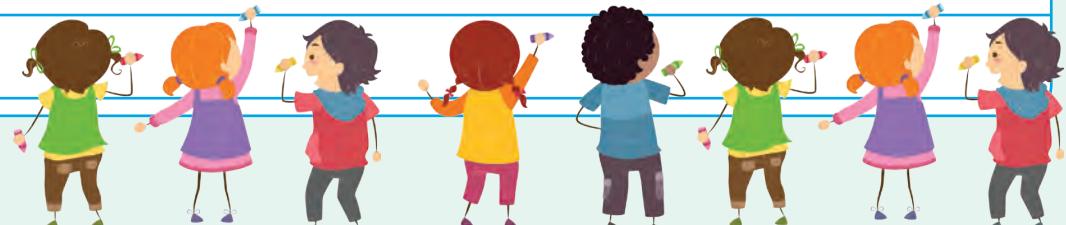
Dayari ya Rhandzu

Eka Dayari

Siku _____

Namuntlha ndzi vile na siku ro hlamarisa swinene evuton'wini bya mina hinkwabyo. Hi yile

Dayari ya Sara

Eka Dayari

Siku _____

Namuntlha ndzi vile na siku ro borha swinene evuton'wini bya mina hinkwabyo. Hi yile

Laha hi yeke kona

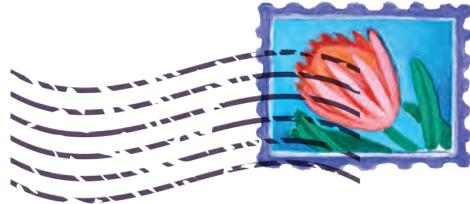

A hi endleni

Titeke u ri Rhandzu kumbe Sara. Rhumela munghana wa wena posikarata u hlamusela leswi u swi endleke loko mi tihumesile, leswaku hikwalaho ka yini u tiphinile kumbe u nga tiphinangi. Tsala adirese u rhumela munghana wa wena.

Eka

Yi huma eka

Vito ra munghana wa wena.

Nomboro ya yindlu na vito ra xitarata.

Lokhixi/Doroba/Tiko

Khodi

A hi tsaleni

Hlanganisa swivilwa leswimbirhi. U fanele ku tirhisa rin'wana na rin'wana ra marito lama kan'we ntsena.

loko

hikuva

kambe

Hi yile endhawini ya kahle swinene.

A ndzi tiphinangi.

Ndzi fambe na vatswari va mina.

Hi famba hi ya endza.

A ndzi nga lavi ku famba.

A ndzi lava ku ya ephatini ya munghana wa mina.

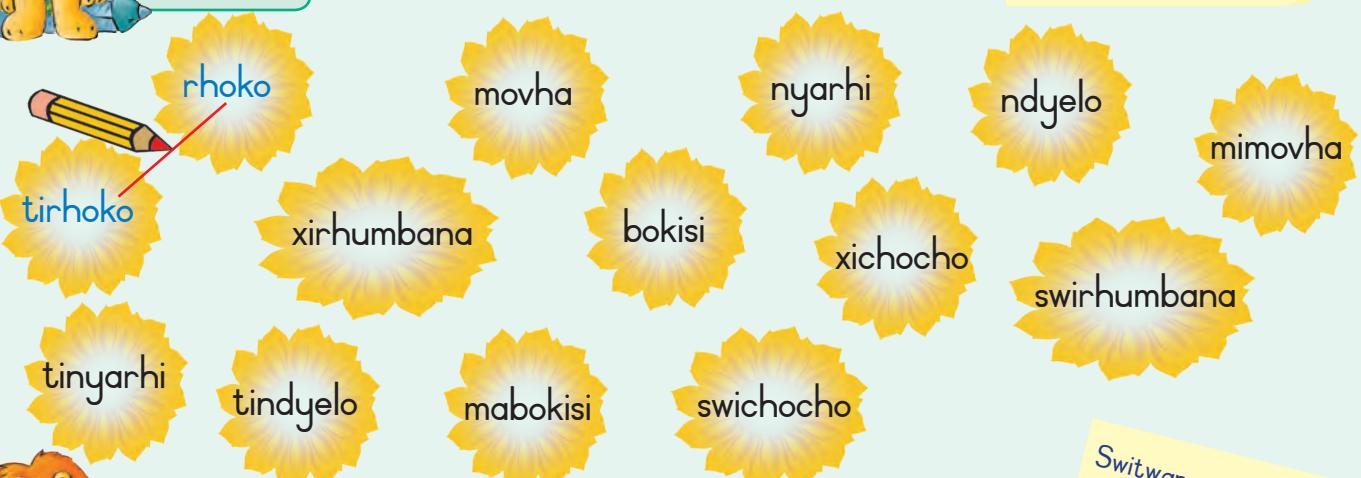
Siku:

A hi tsaleni

Yelanisa marito ya vun'we na vunyingi bya wona.

Hi lungelela swirhangi swa **va**,
mi, **ma**, **swi** na **ti** eka maviti
loko hi vumba vunyingi.

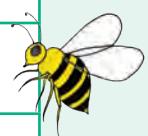
A hi tsaleni

Boxa loko nhlokohaka yi ri eka vunyingi kumbe eka vun'we eka xivulwa xin'wana na xinwana.

Switwananisi swa rifuwi
swi kombisa **ntalo** wa leswi
fuyiwaka na **rivityi** leri
fuwaka.

Matluka ya mirhi.
Tipetali ta swiluva.
Baji ra mufana.
Timpapa ta nyoxi.
Tibuku ta vanhwanyana.
Nhompfu ya n'wamafenya.

Vunyingi

A hi hungaseni

Lava u tilhela u ba xirhendzevutana eka lexi
nga yelaniki. Tsala vito ra
ntlawwa wun'wana na wun'wana.

Mintlangu

vutleketli

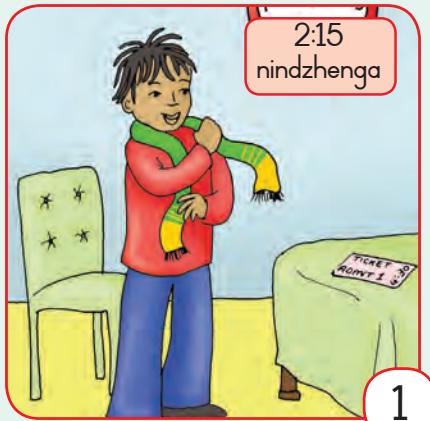
Mintirho

Hi ya entlangwini

A hi vulavuleni

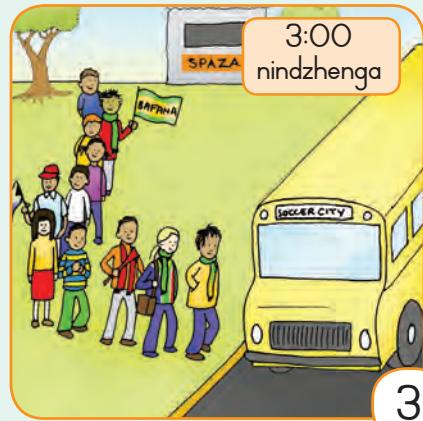
Xiya swifaniso kutani u bula na munghana wa wena hi leswi humelelaka eka swona.

1

2

3

4

5

6

A hi tsaleni

Bula hi leswi vana va titwiseke xiswona exifanisweni xin'wana na xin'wana. Hi ku vona ka wena va vule yini exifanisweni xin'wana na xin'wana? Sweswi tata nomboro ya xifaniso lexi faneleku ku kombisa nkarhi lowu vana va vuleke swilo leswi.

Ehe! Hi leriya bazi! Hi siye hi bazi ro hetelela!

Xii! Vona leswaku layini yi lehe njhani! Xana hi ta swi kota ku nghena exitediyamu?

Ndzi fanele ku ambala xikhafu hikuva ka titimela.

He, Jim. Se i khumenharhu ku bile awara ya mbirhi. Hi fanele ku hatlisa!

Ina! Xipanu xa hina xa hlula!

A hi folele bazi.

Xana vana va yile kwihi?

Xana a va forile eka tilayini tingani?

Xana a va ri kwihi eka layini ya vumbirhi?

Xana va endlile yini hi 4:30?

Xana ku humelele yini hi 6:15?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona.
Tirhisa marito ya ntlhanu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini
ya switoloveto.

cina	gaya	rhuma	rhurha	komba
cela	gume	rheta	lorha	kona
cata	gembba	rhomba	borha	kolwa

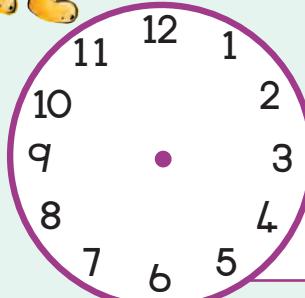
Marito ya
ntoloveloo

fola
hlula
layini
xipanu

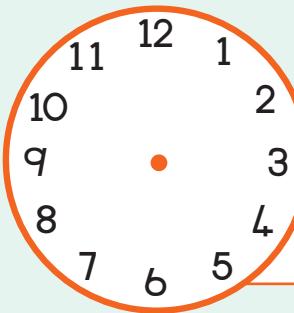
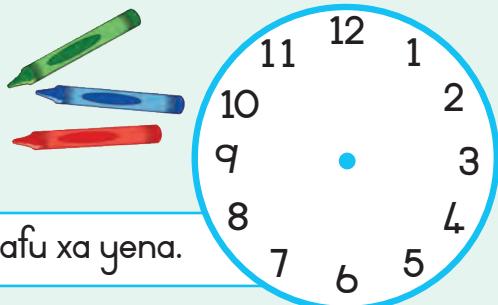

A hi endleni

Nghenisa timhondzo eka wachi yin'wana na
yin'wana ku kombisa nkarhi lowu xiendleko xi
humelelaka hi wona.

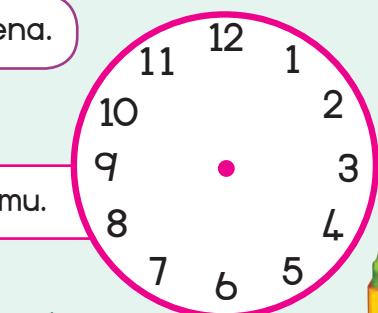
Mufana u boha xikhafu xa yena.

U hlangana na vanghana va yena.

Va fola layini yo nghena exitediyamu.

Va sijiwa hi bazi.

A hi tsaleni

Tirhisa swifaniso ku ku pfuna ku tsala xitori hi rendzo ra vana ro ya entlangwini wa bolo ya milenge. Heta xitori xa wena hi ku hlamusela leswi humeleleke endzhaku ka 6.15 nimadyambu.

2:15

nindzhenga

1

2:30

nindzhenga

2

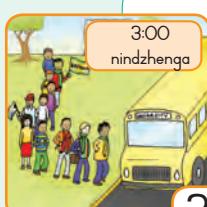

3:00

nindzhenga

3

4:00

nindzhenga

4

4:30

nindzhenga

5

6:15

nimadyambu

6

A hi hungaseni

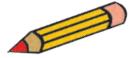
Tsala marito eka xifaniso xin'wana na xin'wana u tlhela u hlanganisa
marito ku vumba rito rin'we. Rito leri vumbiweke hi marito mambirhi
ri vitaniwa riviti-nkatsano.

haha

mpfhuka

xihahampfhuka

+

=

+

=

+

=

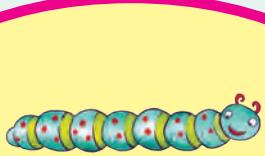
+

=

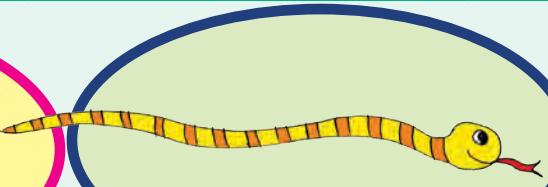

+

=

leha

lehanyana

leha swinene

A hi hlayeni

Thembí i mutimela-ndzilo. U tirha eGiyani. Jim na Thandi va yingisela inthavhiyu ya Thembí.

Muvutisi: Xana u na nkarhi wo tanihi kwihi
u ri mutimela-ndzilo?

Thembí: I nkarhi wo leha. Malembe ya ntłhanu.

Muvutisi: Hikwalaho ka yini u lavile ku va mutimela-ndzilo?

Thembí: A ndzi lava ku pfuna vanhu.

Muvutisi: Xana u dyondze ku tirha ntirho lowu hi ndlela yihi?

Thembí: Ndzi yile exikolweni xa swa ku timela-ndzilo. Ndzi
dyondze ku timela ndzilo, matirhiselo ya xihloka
na thumbhu. Ndzi tlhele ndzi dyondza na swa
xilamulelamhangu.

Muvutisi: Xana u fanele ku va u tiyile no ringaneli emirini
leswaku u kota ku tirha ntirho lowu?

Thembí: Ina, u fanele ku kumeka u tiyile. Ndzi hlayisa ku
tiya ka mina hi ku joga awara yin'we siku rin'wana na
rin'wana. Ndzi tlhela ndzi ya ejimini masiku hinkwawo.

Muvutisi: Xana u pfa u tela hi ku chava loko u timela ndzilo?

Thembí: E-e, naswitsongo! Ndzi tshama ndzi ehleketa hi ndzilo
na ku wu timela.

Muvutisi: Xana mi ponisa na swiharhi?

Thembí: Ina, vhiki leri nga hela ndzi ponise mbyana. A yi
tumberile ehansi ka mubedo. Swifuwana swa tumbela
hikuva swi chava ndzilo. Swa hi tikela ku swi kuma.

A hi endleni

Hlaya inthavhiyu na munghana wa wena. Un'wana wa n'wina u fanele ku va
muvutisi loko lon'wana a va Thembí.

A hi tsalení

Hlamula swivutiso leswi.

Hi xihi xikongomelonkulu xa
inthavhiyu leyi ya rhadiyo?

A	Ku hlamusela vanhu ndlela yo sivela ndzilo.
B	Ku kucetela vanhu ku va vatimela-ndzilo.
C	Ku nyika vayingiseri vuxokoxoko mayelana na vatimela-ndzilo.
D	Ku tivisa vanhu hi ndhumya ya Thembi.

Xana swifuwana swi endla yini loko ku ri na ndzilo?

A	Swa tumbela hikuva swa chava.
B	Swa tsutsuma.
C	Swi lava laha swi nga humaka hi kona.
D	Swi vukula swinene leswaku swi ta kota ku kumiwa.

Hikwalaho ka yini Thembi a nga chavi loko a timela ndzilo?

A	Una switirho leswi faneleke.
B	Utiyile no ringanelo.
C	Una vutivi byo lwa na ndzilo.
D	Utshamele ku tima ndzilo.

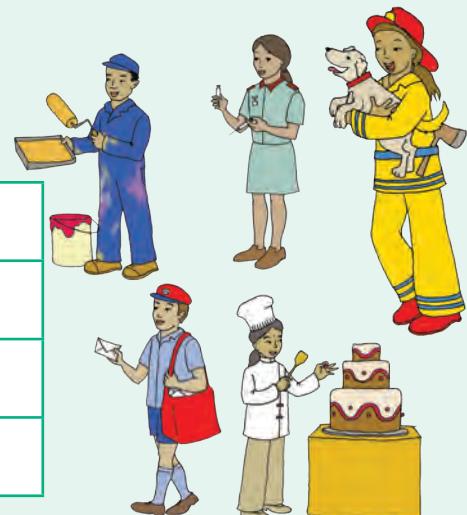
Xana u tshama a ringanerile hi ndlela yihi?

A	Hi ku ya ejimini.
B	Wa joga.
C	Wa joga a tlhela a ya ejimini.
D	Utiyile hi ntumbuluko wa yena.

A hi tsalení

Tsala hi leswi u lavaka ku va swona loko u kula.
Vula leswaku hikwalaho ka yini u lava ku tirha ntirho wolowo.

Leswi ndzi lavaka ku va swona

A hi endleni

Swi teke leswaku u le ku tirheni ka ntirho lowu u lavaka ku tirha wona siku rin'wana. Endla xitoloveto na munghana wa wena mi nyiketana ku inthavhiywana.

I nkarhi wo tanihi kwihi u ri _____ ?

I yini xi ku endleke leswaku u va _____ ?

I yini lexu xi tsakelaka hi ntirho lowu?

A hi tsaleni

Endla tinhlayo ta marito.

Xana wa ha xi tsundzuka
xilandzi xa -nyana eka maendli?
Swilandzi swa -isa na -eka swi
nga lungeleriwa eka mædli ku
nyika tinhlamuselo to hambana.

famba + isa =	fambisa
teka + isa =	
veka + isa =	

famba + eka =	
tsala + eka =	
dya + eka =	

Vumba xivulwa u tirhisa riendlili nga na xilandzi xa -isa na xin'wana xivulwa u tirhisa riendlili ra xilandzi xa -eka.

A hi tsaleni

Hetisa rito leri siyiweke.

dyana		dyana swinene
	tirhanyana	
leha		leha swinene

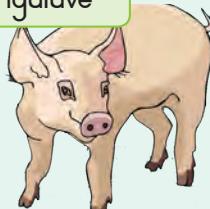
A hi hungaseni

Dirowa ntila ku suka eka xihlambanyiso ku ya eka xiharhi.

huku

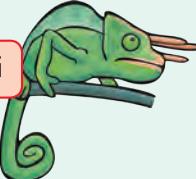
nguluve

mbayana

rimpfani

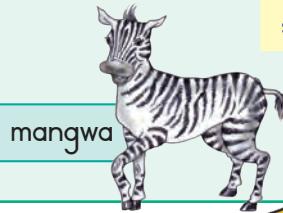
mfenhe

mpfundla

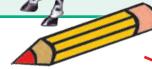

1 Matimba wonge i nghala.

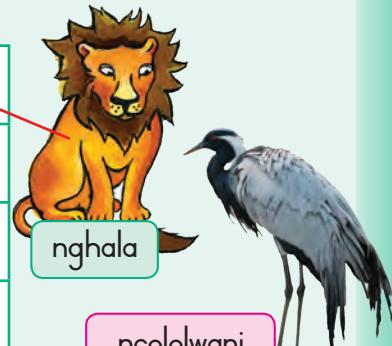

mangwa

2 Timbilu wonge i _____

3 Ku tlhariha wonge i _____

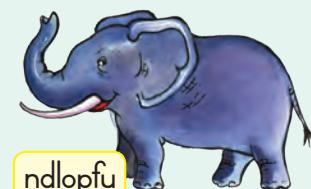

nghala

4 Ku rivala wonge i _____

ncololwani

5 Milenge ku lala wonge i _____

6 Marhengwe wonge i _____

ndlopfu

7 Ntima wonge i _____

xiringa

8 Ku nonoka wonge i _____

sekwa

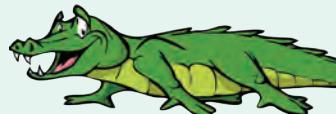

9 Ku tshwuka wonge i _____

xipene

10 Ku kula wonge i _____

11 Makovo wonge i _____

ngwenya-nkelenge

12 Ku leva wonge i _____

13 Mavala wonge i _____

14 Ku nona wonge i _____

Sweswi tiendlele swifananisi swa wena laha.

Ko tala hi hlamusela xanchumu hi ku vula leswaku xi fana na xin' wana. Xikombiso, nhwanyana loyi u lehe onge i nhuntlwa. Leswi swi vitaniwa swihlambanyiso kumbe swifananisi. Ku tirhisiwa swiharhi na swin' wana eka swifananisi.

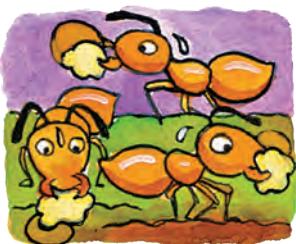
Risokoti na njiya

A hi hlayeni

Jim na Thandi va ya elayiburari nakambe. Namuntlha va teka buku ya switsotso. A hi voneni leswi buku yi vulavulaka hi swona.

A ri ri siku leri dyambu a ri tlhavile kahle, vusokoti byi ri karhi byi tihlengeletela mavele na swin'wana swakudya ku vekela vuxika. Njiya leyi vitaniwaka Geri a yi yimbelela no tlulatlula. A yi ri ku tiphineni swinene tanihi leswi a yi chaya katara ya yona. Yi yimbelele dyambu ri kala ri pela.

Yi xiye nkondzo wa vusokoti lebyi a byi hlengeleta no vekela vuxika mavele.

Geri: Hikwalaho ka yini u nga yimi ku tirha u ta yimbelela no cina na mina?

Risokoti: E-e, hi bizi. Vuxika bya ta kutani hi fanele ku hlayisa swakudya hi vekela masiku ya xirhami. Na wena, Nkulukumba Geri, u fanele ku endla tano.

Geri: A swi twali sweswo. A ndzi karhateki mina. Vuxika bya ha ri ekule naswona ku na swakudya swo tala.

Kutani Geri a ya emahlweni na ku cina no yimbelela loko vusokoti byi ri karhi byi ya emahlweni na ntirho wa byona.

Kutani vuxika byi fika. Geri a pfumala swakudya. A khoma hi ndlala swinene. U yile endlwini ya vusokoti.

Geri: Ndzi kombela swakudya. Ndza fa hi ndlala. Xana a mi na nchumu xo ndzi nyika?

Risokoti ri n'wi nyikile mahlanhla ya swakudya.

Risokoti: U cine ximumu hinkwaxo kambe a wu hlayisangi nchumu u lulamisela vuxika. Ku na nkarhi wo tirha na nkarhi wo tlanga.

Ximumu lexi landzelaka njiya yi tirhe swinene yi hlengeleta swakudya swa vuxika. Yi dyondzile dyondzo yo tika naswona a yi nga ha lavi ku tlhela yi dlaya hi ndlala.

A hi tsalen'i

Hlamula swivutiso leswi landzelaka.

Hikwalaho ka yini swi antswa loko njiya yi tihlengeletela swakudya swa yona?

Xana a ku ta va ku humelele yini loko risokoti a ri nga nyikangi njiya swakudya loko yi khome hi ndlala?

Xana u ehleketa leswaku vusokoti byi endle xilo xa kahle loko byi nyikile njiya swakudya? Hikwalaho ka yini?

Xana njiya yi cince hi ndlela yihi?

Tsala nhlokomhaka leyi faneleke ya xitori lexi.

Lava maendli ya mune exitorini lexi.

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlanhu ku tsala swivulwa swa wena ebukwini ya switoloveto.

gede	Magezi	njiya	ndlala
Geri	mugiva	njombo	ndlala
gezi	xigayo	njeti	ndlawa

Marito ya
ntoloveloo

gede
ndlala
njiya
xigayo

A hi endleni

Hlaya nhlamuselo ya miri wa njiya, kutani tsala mavito lama faneleke exifanisweni.

Swiambamberi – swiambamberi swimbirhi enhlokweni leswi tirhaka ku khumba no nuhetela.

Mahlo – mahlo mambirhi lama vumbiweke hi swimahlwana swo tala.

Milenge yo tlula – milenge ya le ndzhaku i yikulu no tiyela ku pfuna njiya leswaku yi kota ku tlula.

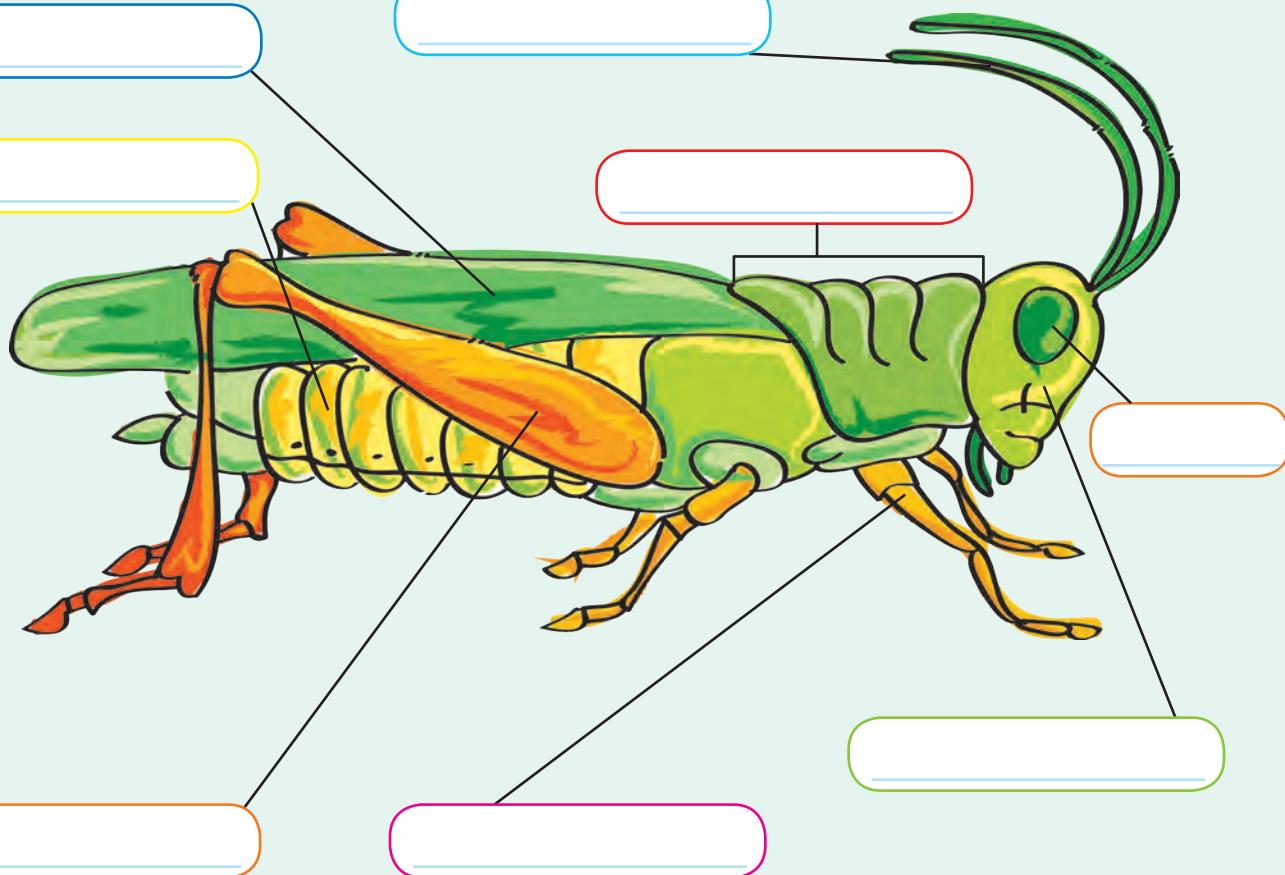
Khwiri – xiphemu xa ncila wa njiya. Ri na swimbhovana eka maphinta leswi yi hefemulaka hi swona.

Nhloko – emahlweni ya miri wa yona.

Xifuva – xiphemu xa le xikarhi xa miri wa njiya, laha milenge na timpapa swi hlanganaka na miri kona.

Milenge yo famba – mune wa milenge yo koma emahlweni yi tirhisawa ku famba.

Timpapa – tinjiya ti na timpapa to leha timbirhi, leti yi hahaka ha toni.

Siku:

A hi tsalení

Tlhela u tsala leswi va swi vulaka tanihi marito ya munhu. Tirhiswa swirhatana.

Wa borha, tana u ta tlanga na hina.

Njiya yi te, "Wa

U fanele ku hlengeleta swakudya u vekela vuxika.

Risokoti ri hlamula,"

A hi cine.

Njiya yi te,

Ndzi kombela swakudya.

Njiya yi kombela"

A hi hungaseni

Lava u tlhela u ba xirhendzevutana eka marito lama
nga egiridini:

tsutsuma

r	t	s	u	t	s	u	m	a	z	x	r
i	s	t	x	u	m	o	n	z	x	z	i
q	z	w	x	n	h	z	j	q	w	z	s
i	n	c	i	l	a	o	i	p	e	r	o
n	z	z	f	r	h	t	y	e	n	a	k
g	h	r	u	u	a	m	a	o	z	u	o
h	x	v	v	w	k	h	w	i	r	i	t
o	o	m	a	h	l	o	w	e	n	a	i

xifuva

njiya

yena

mahlo

riqingho

risokoti

haha

khwiri

ncila

wena

TEACHER: Sign

Date

125

Emisaveni hinkwayo ha tlangela

A hi hlayeni

Emisaveni hinkwayo hi na tiholideyi na mikhovo.

Sweswi hi le makumu ya Giredi ya 3. Hi langutele ku ya eka giredi ya 4. Hinkwerhu hi langutele minkhuvo ya hina yo hlawuleka.

Hi nkarhi wa Khisimusi hi amukela tinyiko. Hi tlhela hi nyika vanghana na vandyangu tinyiko. Hi na nsinya wa Khisimusi endlwini ya ka hina. Hi veka tinyiko ehansi ka nsinya. Hi khavisa nsinya hi tlhela hi veka nyeleti ehenhla. Hi Khisimusi hi dya swakudya swo tala swa kahle.

Hi yimele Diwali. Lowu i nkarhi lowu hi amukelaka malekere yo tala na tinyiko to tala. Hi veketela malekere na makhekhe hi mabokisi kutani hi nyika vanhu lava hi endzelaka. Hi lumeka swimbonana kutani hi swi veka endlwini hinkwayo. Hi khavisa yindlu ya hina yi saseka swinene.

Ku nga ri khale ku ta va Hanukkah. Hi ta va na swakudya swo tala. Hi rhandza tipanekuku na tidonati. Hi tsakela no amukela tinyiko. Vakhazi va hina va ta hi endzela. Hinkwerhu hi ta pfuna ku lulamisa swakudya no lumeka makhandhlela endlwini.

Ku nga ri khale ku ta va ku ri Eid. Ndzi navela wonge hi nga kuma tinyiko ta kahle. Hi tlhela hi nyika na vanghana va hina. Hi ta dya makhekhe na malekere yo tala. Hi tiva leswaku i Eid hikwalaho ka xivumbeko xa n'weti. Yi va kona hi siku ro hambana lembe rin'wana na rin'wana.

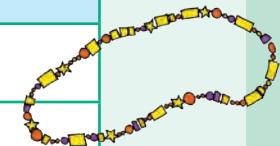

A hi tsaleni

Hi tihi tinyiko leti u nga ti endlaka ku nyika va ndyangu na vanghana?

Xana u ta nyika mani nyiko?

Xana u nga endla yini?

Ntivo marito

Hlaya marito u ri karhi u yingisela mipfumawulo ya wona. Tirhisa marito ya ntlanhu ku tsala swivilwa swa wena ebukwini ya switolovelto.

mikhuvu	yindlu	vanghana	hinkwerhu
mikhaviso	kondlo	ringhala	hinkwabyo
mukhusu	vondlo	xinghana	hinkwako

Marito ya
ntolovelto
saseka
teka
tinyiko
tirha

A hi tsaleni

Ringeta ku kuma vuxokoxoko hi tiholideyi leti landzelaka:

Holideyi	Yi ta va hi siku rihi?	Ku na loyi u n'wi tivaka loyi a nga ta tlangela holideyi leyji?
Khisimusi		
Diwali		
Eid		
Hanukkah		

LWANDLENKULU RA AKTIKI

**U klawulekile,
Miri wa wena hukwawo
wu klawulekile.**

Miri wa wena i wa wena!

**KU HAVA
MUNHU
loyi a faneleke
ku khoma swirho
swa wena swa le
xihundleni.**

**U fanele ku byela munhu un'wana loko ku
ri na munhu loyi a khomaka swirho swa
wena swa le xihundleni.**

**U fanele ku byela munhu un'wana loko
ku ri na munhu loyi a ku endlisaka
swilo leswi u nga tsakeriki
ku swi endla.**

**Lava u nga va fonelaka
loko u lava ku pfuniwa:**

Riqingho ra swa vana: 0800 05 55 55

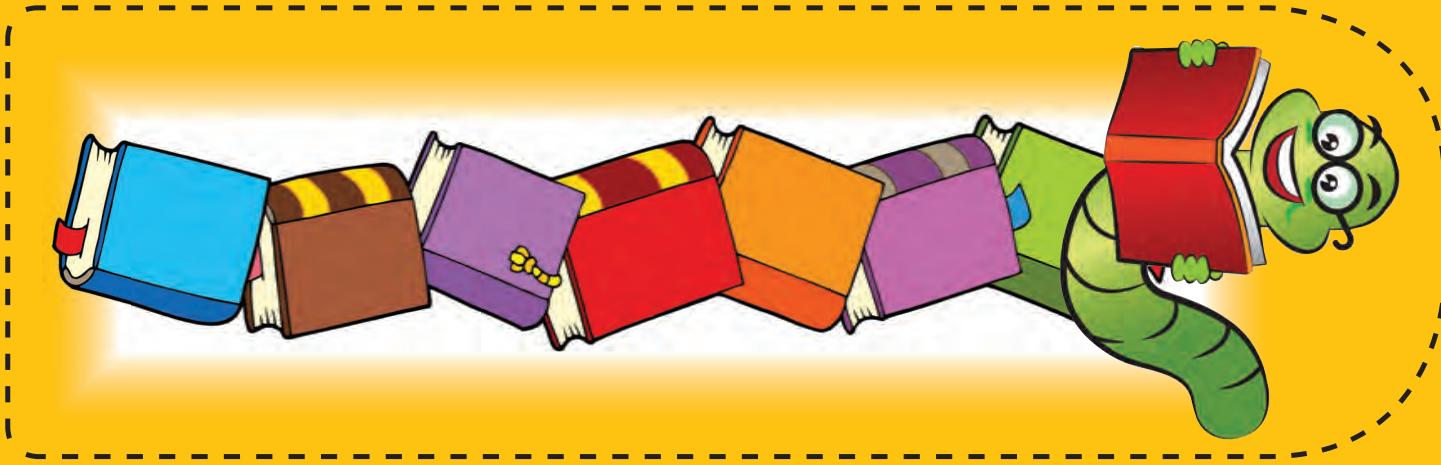
Nomboro ya xihatla ya SAPS: 10111

Riqingho ro ponisa vutomi: 0861 322 322

Riqingho ro sivela vugevenga ra SAPS: 086 00 10111

Yuniti yo sirhelela vana: 012 393 2359/2362/2363

Finger puppets:

Cut out the finger puppets on the dotted black lines and fold on the dotted white lines. Now glue on the back where shown to form a finger puppet.

